

Lönebildningsrapporten 2008

KONJUNKTURINSTITUTET gör analyser och prognoser över den svenska och den internationella ekonomin samt bedriver forskning i anslutning till detta. Konjunkturinstitutet är en statlig myndighet under Finansdepartementet och finansieras till största delen med statsanslag. I likhet med andra myndigheter har Konjunkturinstitutet en självständig ställning och svarar själv för bedömningar som redovisas.

Konjunkturläget innehåller analyser och prognoser över svensk och internationell ekonomi. **The Swedish Economy** sammanfattar rapporten på engelska. **Analysunderlag** består av ett omfattande sifferunderlag i tabellform och publiceras i anslutning till Konjunkturläget. Analysunderlag går att beställa som tryckt rapport. Den går också att ladda ner från Konjunkturinstitutets hemsida, se www.konj.se/konjunkturlaget.

Det finns också statistik i form av utfalls- och prognosdata över den svenska och internationella ekonomins utveckling. Se www.konj.se/statistik.

På Konjunkturinstitutets hemsida finns en översikt över Sveriges ekonomi med olika nyckeltal (t.ex. inflation, resursutnyttjande, sysselsättning). Översikten kallas för "Läget i svensk ekonomi" och uppdateras en gång per månad. Se www.konj.se/laget.

En ordlista över olika ekonomiska begrepp finns på vår hemsida, www.konj.se/ordlista. Ordlistan förklarar krångliga ord och definierar hur Konjunkturinstitutet använder olika begrepp.

Förord

Regeringen har givit Konjunkturinstitutet uppdraget att årligen utarbeta en rapport om de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildningen (prop 1999/2000:32, Lönebildning för full sysselsättning). Syftet med rapporten är att tillhandahålla ett kvalificerat faktaunderlag som ska underlätta för arbetsmarknadens parter och Medlingsinstitutet att uppnå samsyn kring de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildning och löneförhandlingar.

Kapitel 1 sammanfattar rapportens analys och beskriver kort förutsättningarna för 2010 års avtalsrörelse. Kapitel 2, "Avtalsrörelsen 2007 och makroekonomisk utveckling" analyserar löne- och arbetskostnadsutvecklingen samt jämviktsarbetslösheten i ljuset av avtalsrörelsen 2007. Kapitel 3, "Hur bestäms löner och sysselsättning på den svenska arbetsmarknaden?" redogör för den nationalekonomiska teori som ligger bakom Konjunkturinstitutets tankar om arbetskostnadsutvecklingen. Där presenteras också en modellkalkyl om hur en lägre jämviktsarbetslöshet kan åstadkommas. Kapitel 4, "Strukturell arbetskostnadsutveckling 2010–2020" innehåller Konjunkturinstitutets uppdaterade analys av den strukturella ökningstakten av arbetskostnaden.

Rapporten utgår från den konjunkturbild av svensk ekonomi som presenterades i samband med prognosuppdateringen den 29 oktober 2008.

Arbetet med årets rapport har letts av forskningschef Juhana Vartiainen.

Stockholm i november 2008

Mats Dillén
Generaldirektör

Innehåll

1	Sammanfattning.....	7
1.1	Lägre jämviktsarbetslöshet efter 2007 års avtalsrörelse	7
1.2	Lönenormeringen har bidragit till lägre arbetslöshet	9
1.3	Avtalsperioden 2010–2012 – tuffare förutsättningar.....	10
2	Avtalsrörelsen 2007 och makroekonomisk utveckling	13
2.1	Inledning.....	13
2.2	Avtalsrörelsen 2007 och löneutvecklingen 2007 och 2008.....	16
2.3	Den ekonomiska utvecklingen 2007 och 2008.....	26
2.4	Ny bedömning av avtalsrörelsen 2007: Bättre fungerande lönebildning och lägre jämviktsarbetslöshet	31
3	Hur bestäms löner och sysselsättning på den svenska arbetsmarknaden?.....	51
3.1	Arbetskostnadsutvecklingen	51
3.2	Lönekraven avgör sysselsättningsnivån	54
3.3	Samordning och lönenormering	57
3.4	Lägre lönekrav leder inte till långsiktigt lägre disponibel inkomst	61
4	Strukturell arbetskostnadsutveckling 2010–2020	67
4.1	Konjunkturinstitutets tankesammanförande för den strukturella arbetskostnadsutvecklingen	67
4.2	Strukturell produktivitetstillväxt i näringslivet 2010–2020	73
4.3	Förädlingsvärdeprisets utveckling 2010–2020	80
4.4	Arbetskostnad och timlön 2010–2020	87

FÖRDJUPNING

Könlönegapets storlek och förändring.....	41
Har förändringar i sammansättning av sysselsättningen bromsat löneökningstakten?	44
Långsammare eller snabbare återhämtning av produktivitetstillväxten?	77
Ny tillämpning av inflationsmålet påverkar den strukturella arbetskostnadsutvecklingen.....	85
Effekter av en bestående försämring av bytesförhållandet.....	90
Löneökningar enligt olika statistiska källor	93

Begreppsförklaringar

JÄMVIKTSARBETSLÖSHET

Den nivå på arbetslöshet som är förenlig med stabil inflation. Se även *Lönebildningsrapporten 2006*, www.konj.se/lbr2006.

LÖNENORMERING

Lönenormering innebär att en bransch sluter kollektivavtal innan övriga branscher och att normsättarens avtalade löneökningar fungerar som norm för efterföljande branschers löneavtal.

INDUSTRIAVTALET

Industriavtalet är ett samarbetsavtal som slöts 1997 mellan de dominerande arbetsgivarförbunden och fackförbunden inom industrin. Avtalet baseras på parternas gemensamma intresse av god industriell utveckling, lönsamhet och konkurrenskraft. Enligt avtalet ska opartiska ordföranden (Opo) bistå parterna i förhandlingarna om de inte är överens, i syfte att om möjligt undvika stridsåtgärder. Ett trettiotal avtal inom industrin och drygt 550 000 arbetstagare omfattas av Industriavtalet.

STRUKTURELL UTVECKLING

Med strukturell utveckling menas den ekonomiska utvecklingen när ekonomin är i konjunkturell balans. Strukturell utveckling är synonymt med potentiell utveckling.

Produktivitet avser förhållandet mellan produktionen och antalet arbetade timmar. Den strukturella produktivitetsutvecklingen påverkas bl.a. av arbetskraftens kompetens och förmåga att utvecklas, samt teknologiska förändringar.

Arbetskostnaden är den totala kostnaden för en anställd, inklusive skattepliktiga förmåner, kollektiva avgifter samt löneskatter. Den strukturella arbetskostnadsutvecklingen bestäms som en summa av den strukturella produktivitetsökningen och den strukturella utvecklingen av näringslivets förädlingsvärdepriser.

Fler förklaringar på www.konj.se/ordlista

På vår webbplats finns förklaringar till fler ord och begrepp som är centrala i *Lönebildningsrapporten* och inom nationalekonomin.

1 Sammanfattning

Löneökningarna efter 2007 års avtalsrörelse har trots en stark arbetsmarknad varit lägre än väntat. De låga löneökningarna tyder på att lönebildningen ur ett samhällsekonomiskt perspektiv har fungerat bättre än tidigare. Konjunkturinstitutet reviderar ner jämviktsarbetslösheten för de närmaste åren, från 6,2 procent till 5,7 procent. Löneutrymmet i avtalsrörelsen 2010 begränsas av en svag strukturell produktivitetstillväxt, ett konjunkturläge med hög arbetslöshet samt ett ändrat operativt inflationsmål som leder till lägre inflation. För att jämviktsarbetslösheten ska ligga kvar på den lägre nivån bör 2010 års avtalsrörelse enligt nuvarande bedömning mynna ut i betydligt lägre löneökningar än efter avtalsrörelsen 2007.

1.1 Lägre jämviktsarbetslöshet efter 2007 års avtalsrörelse

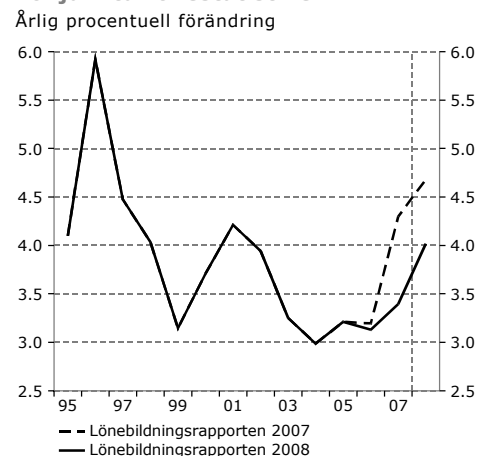
Konjunkturinstitutet analyserar lönebildningens funktionssätt och parternas samhällsekonomiska ansvarstagande genom att uppskatta hur låg arbetslösheten kan bli innan arbetskostnaderna börjar stiga snabbare än vad som är förenligt med Riksbankens inflationsmål. Denna nivå av arbetslösheten kallas för jämviktsarbetslöshet. De låga utfallen för löne- och arbetskostnader från avtalsrörelsen 2007 tyder på att jämviktsarbetslösheten är lägre än Konjunkturinstitutets tidigare bedömning.

LÄGRE LÖNEÖKNINGAR ÄN VÄNTAT

Drygt 75 procent av de svenska löntagarna fick sina centrala löneavtal omförhandlade i avtalsrörelsen 2007. Ökningstakten för löner och arbetskostnader har under 2007 och första halvåret 2008 varit måttlig och underskridit de löneprognoser som lades fram 2007 av Konjunkturinstitutet och andra prognosmakare (se diagram 1)¹. Enligt Konjunkturinstitutets prognosrevidering i oktober 2008 ökar timlönerna i genomsnitt med 3,7 procent per år 2007 och 2008.² Detta innebär en nedrevidering av löneprognosen med i genomsnitt 0,8 procentenheter per år, jämfört med prognosen i *Lönebildningsrapporten 2007*. Framför allt är det tjänstemännens löneökningar utöver centralt avtalade höjningar som blivit lägre än under de två föregående avtalsperioderna.

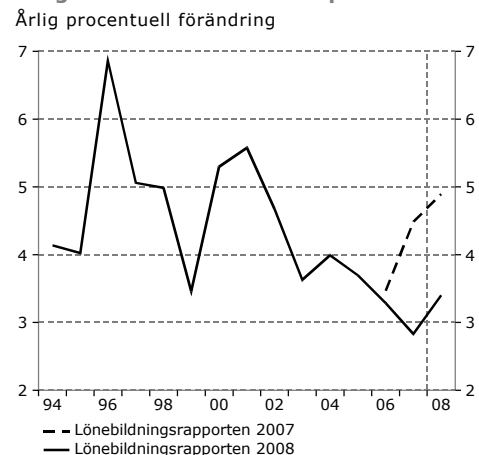
Även arbetskostnadsutvecklingen har varit låg, vilket har föranlett Konjunkturinstitutet att revidera ner prognosen för arbetskostnadstillväxten 2007 och 2008 (se diagram 2). Arbets-

Diagram 1 Timlön i näringslivet enligt konjunkturlönestatistiken



Källor: SCB och Medlingsinstitutet.

Diagram 2 Arbetskostnad per timme



Anm. Arbetskostnaden 2005–2008 är rensad från tillfälliga rabatter på avtalade kollektiva avgifter. Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

¹ I detta avsnitt redovisas genomgående timlönen enligt konjunkturlönestatistiken och arbetskostnaden enligt nationalräkenskaperna utan pensionspremierabatter.

² Se "Prognosuppdatering oktober 2008", 2008-10-29, på www.konj.se.

kostnaden förväntas öka med i genomsnitt 3,1 procent per år 2007 och 2008.³

BÄTTRE FUNGERANDE LÖNEBILDNING CENTRALT OCH LOKALT – JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN REVIDERAS NER

I 2007 års Lönebildningsrapport presenterade Konjunkturinstitutet en kalkyl som visade att arbetskostnadsökningar som 2007–2009 understeg 4,8 procent per år skulle antyda en lägre jämviktsarbetslöshet och en bättre fungerande lönebildning. De låga löne- och arbetskostnadsökningarna under 2007 och 2008 motiverar slutsatsen att resultatet av 2007 års avtalsrörelse är förenligt med en mer ansvarsfull lönebildning och en lägre jämviktsarbetslöshet än vad som tidigare bedömts av Konjunkturinstitutet. Konjunkturinstitutet har därför reviderat ner sin bedömning av jämviktsarbetslösheten från tidigare 6,2 procent till 5,7 procent för de närmaste åren (se avsnitt 2.4 för en analys).

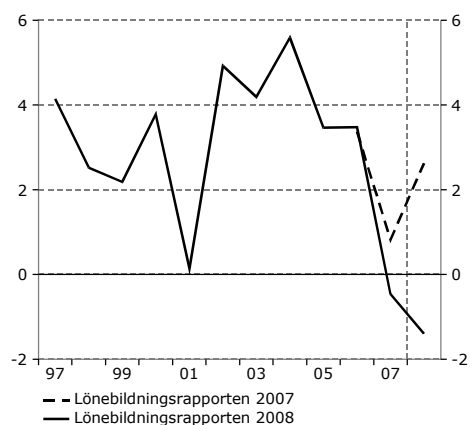
Kalkylen av den löneökningstakt som är förenlig med oförändrad jämviktsarbetslöshet tar hänsyn till den konjunkturutveckling som arbetsmarknadens parter utgick ifrån i samband med löneförhandlingarna för den kommande avtalsperioden. Avtalsrörelsen 2007 föregicks av en stark konjunkturuppgång med hög ekonomisk tillväxt, stigande sysselsättning, förhållandevis höga vinster i näringslivet och sjunkande arbetslöshet. När de centrala avtalen tecknades 2007 var parternas och prognosmakarnas konjunkturbild för 2007–2009 förhållandevis stark.

Sedan hösten 2007 har konjunkturbedömningarna gradvis justerats ner. Den internationella finanskrisen har föranlett en generell nedrevidering av den globala ekonomins tillväxt. Sverige har under 2008 gått in i en lågkonjunktur som fördjupas nästa år. Den kalenderkorrigerade BNP-tillväxten bedöms nu bli 0,9 procent 2008 och hamna nära noll 2009.⁴ Därutöver har produktivitetstillväxten varit överraskande svag och beräknas bli negativ både 2007 och 2008 (se diagram 3).

Den snabba försämringen av konjunkturbilden samt den dramatiska nedväxlingen av produktivitetstillväxten kan i viss mån ha bidragit till att löneökningstakten 2007 och 2008 blev låg. Det är möjligt att parterna i sina lokala uppgörelser kände av den annalkande lågkonjunkturen och den svaga produktivitetstillväxten, tidigare än vad som framgick i publicerad statistik, och att detta höll tillbaka löneökningstakten i företagen. Det är också möjligt att parterna på lokal nivå på ett tidigt stadium insåg att den svagare efterfrågeutvecklingen även påtagligt skulle komma att försvaga resursutnyttjandet på arbetsmarknaden längre fram i avtalsperioden.

Den starka utvecklingen på arbetsmarknaden till och med första halvåret 2008 talar dock emot att det låga löneutfallet i

Diagram 3 Produktivitet i näringslivet
Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

³ Arbetskostnadens ökningstakt är lägre än timlönens, vilket främst är en effekt av ett minskat uttag av socialavgifter.

⁴ Se "Prognosuppdatering oktober 2008", 2008-10-29, på www.konj.se.

någon större grad kan förklaras av konjunkturförsvagningen. Arbetslösheten minskar något som årsgenomsnitt 2008 (se diagram 4), och utvecklingen av sysselsättningen har ungefär motsvarat den starka uppgång som förutsågs hösten 2007 (se diagram 5). Tillväxten i antalet arbetade timmar har till och med första halvåret 2008 något överträffat de prognoser som låg till grund för 2007 års lönebildningsrapport (se diagram 6).

Löneökningstakten har således under åren 2007 och 2008 varit låg i förhållande till läget på arbetsmarknaden, även om löneökningarna till viss del kan ha dämpats till följd av den begynnande konjunkturförsvagningen. Detta motiverar bedömningen att lönebildningen fungerar något bättre än tidigare och att arbetsmarknadens parter i 2007 års avtalsrörelse på central och lokal nivå sammantaget tog ett större samhällsekonomiskt ansvar än under de två tidigare avtalsrörelserna 2001 och 2004 (se kapitel 4 för en analys). Ett större samhällsekonomiskt ansvarstagande tillåter på sikt även en bättre utveckling av löntagarnas och de arbetslösas förväntade disponibelinkomst (se avsnitt 3.4 för en analys).

1.2 Lönenormeringen har bidragit till lägre arbetslöshet

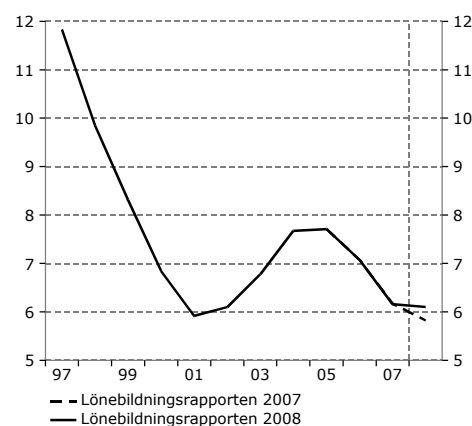
Det finns tecken på att en successiv förbättring av lönebildningen har ägt rum i Sverige (se kapitel 3 för en analys). Förbättringen kan hänga samman med Industriavtalets tillkomst 1997 och har sannolikt förstärkts av inrättandet av Medlingsinstitutet samt av Riksbankens etablering av ett trovärdigt inflationsmål. Även förändringen i den effektiva ersättningsgraden vid arbetslöshet kan ha bidragit till en lägre jämviktsarbetslöshet genom att öka arbetsmarknadens parter incitament att ta hänsyn till arbetslösheten.

Arbetsmarknadens parter har under åren 2004–2007 kommit överens om i genomsnitt lägre arbetskostnadsökningar än under åren 1995–1998 (se diagram 7), trots att arbetslösheten från och med 2004 varit klart lägre än under senare hälften av 1990-talet.

Industriavtalets lönenormerande roll har sannolikt bidragit till att hålla nere nivån på lönekraven. Det finns starka argument för att det gynnar lönebildningen om den normsättande sektorn är stor. Då är det sannolikt att lönesättarna i denna sektor beaktar de samhällsekonomiska konsekvenserna, i form av bland annat högre räntor, av allt för höga löneökningar. Normeringen innebär också att parterna inom industrin, som inleder avtalsrörelsen, beaktar att deras avtalade löneökningar kommer att gälla även för övriga branscher. Då försvagas deras incitament att kräva alltför höga lönepåslag ytterligare. Under sådana förutsättningar leder höga löneökningar i industrin till motsvarande höga löneökningar i andra branscher, vilket driver upp inflationen och tvingar Riksbanken att höja reporäntan. Den sektor som norme-

Diagram 4 Arbetslöshet

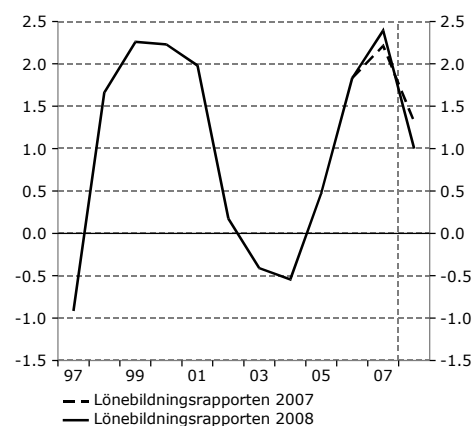
Procent av arbetskraften



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 5 Sysselsatta

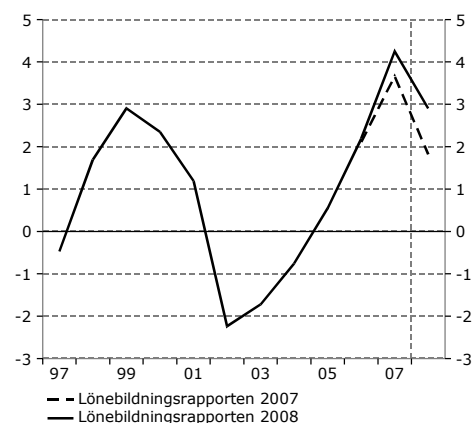
Årlig procentuell förändring



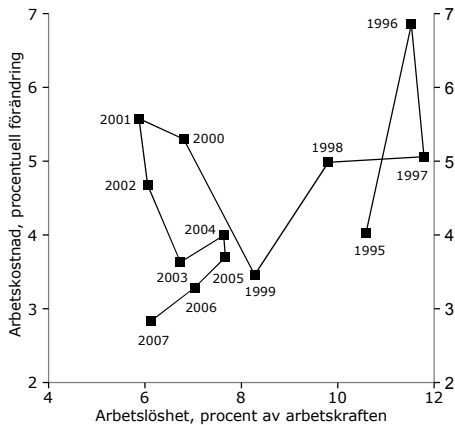
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 6 Arbetade timmar i näringslivet

Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 7 Arbetskostnad per timme och arbetslöshet

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

rar har således starka skäl att ta en stor samhällsekonomisk hänsyn eftersom höga löneökningar i normsättarens sektor inte främst tenderar att höja branschens relativlöner utan i stället framkallar en stramare penningpolitik.

Även andra faktorer har sannolikt bidragit till denna gradvisa förbättring av lönebildningen. Att Riksbanken har kunnat etablera ett trovärdigt inflationsmål spelar en viktig roll, eftersom stora fackförbund och förhandlingskarteller vet att för höga lönekrav bemöts med högre styrräntor.

Att det är just parterna inom industrin som har åtagit sig ansvaret att initiera lönerörelsen och därmed skapa en norm för efterföljande lönesättare härrör från den tidigare ekonomisk-politiska regimen med fast växelkurs. Det nuvarande penningpolitiska upplägget förutsätter inte att det är just industrin som sätter normen för löneökningen. Parterna inom industrin har dock från och med slutet av 1990-talet etablerat ett fungerande samarbete och deras lönenormerande roll har i dag en bred acceptans. Det vore därför riskabelt för Sverige att äventyra detta förtroendekapital genom att avstå från den rådande förhandlingsordningen utan att ett genomtänkt och allmänt accepterat alternativ finns till hands.

1.3 Avtalsperioden 2010–2012 – tuffare förutsättningar

Den senaste avtalsrörelsen ger anledning till en positiv bedömning av utvecklingen av lönebildningen och parternas vilja och förmåga att ta samhällsekonomiskt ansvar. Huruvida denna bedömning kommer att bekräftas av den framtida utvecklingen beror i hög grad på resultatet av 2010 års avtalsrörelse. Flera faktorer bidrar till att utrymmet för arbetskostnadsökningar då kommer att vara lågt.

DEN STRUKTURELLA ÖKNINGSTAKTEN AV ARBETSKOSTNADEN REVIDERAS NER

Arbetsmarknadens parter kan inte i någon större utsträckning påverka den långfristiga nivån eller ökningstakten av arbetskostnaden. Arbetskostnadens strukturella utveckling, dvs. arbetskostnadens ökningstakt när ekonomin är i konjunkturell balans, bestäms av produktivitetstillväxten och utvecklingen av näringslivets förädlingsvärdepriser (se kapitel 4 för en analys). Förädlingsvärdeprisernas långsiktiga utveckling begränsas av Riksbankens inflationsmål.

Den strukturella ökningstakten av arbetskostnaden bedöms i denna rapportens huvudscenario uppgå till i genomsnitt 3,5 procent per år 2010–2012 och ca 3,8 procent per år 2010–2020. Detta representerar en tydlig nedrevidering av den strukturella ökningstakt som presenterades i fjolårets rapport. I *Lönebildningsrapporten 2007* bedömdes arbetskostnadens strukturella

ökningstakt 2006–2015 uppgå till i genomsnitt 4,4 procent per år. Nedrevideringen avspeglar dels reallt försämrade förutsättningar för löneökningar, dels nominella faktorer som inte påverkar löntagarnas reallöneutveckling.

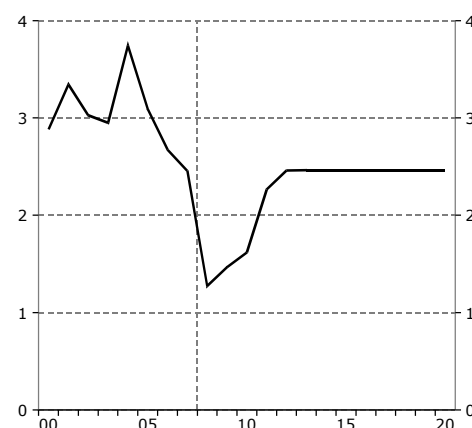
Den viktigaste faktorn som påverkar reallöneutvecklingen negativt är en nedrevidering av den strukturella produktivitetstillväxten⁵ med ca 0,3 procentenheter till 2,4 procent per år 2010–2020 (se kapitel 4 för en närmare analys).⁶ Nedrevideringen har bl.a. påverkats av en fördjupad analys av de låga produktivitetstillväxten 2007–2008 samt en nedrevidering av produktivitetstillväxten i tjänstebranscherna och vissa varubranscher. Produktivetsprognosen bygger på den framskrivning av arbetskraftens sammansättning som presenterades i en bilaga till *Långtidsutredningen 2008*.⁷ Den strukturella produktivitetstillväxten i näringslivet bedöms återhämta sig från svackan 2007–2008 (se diagram 8), men produktivitetstillväxten inom IKT-sektorn förväntas inte återgå till de extremt höga nivåer som observerades 2002–2005 (se diagram 9). Den strukturella produktivetsökningen i näringslivet bedöms uppgå till 2,5 procent per år från och med år 2012.

Bedömningen av den strukturella produktivetsökningen är naturligtvis osäker. I fördjupningen ”Långsammare eller snabbare återhämtning av produktivitetstillväxten?” (se kapitel 4) presenteras alternativa framtidsbilder där den strukturella produktivitetstillväxten och därmed den strukturella ökningstakten av arbetskostnaden avviker från huvudscenariot.

RIKSBANKENS FÖRTYDLIGANDE AV INFLATIONSMÅLET BEGRÄNSAR LÖNEUTRYMMET

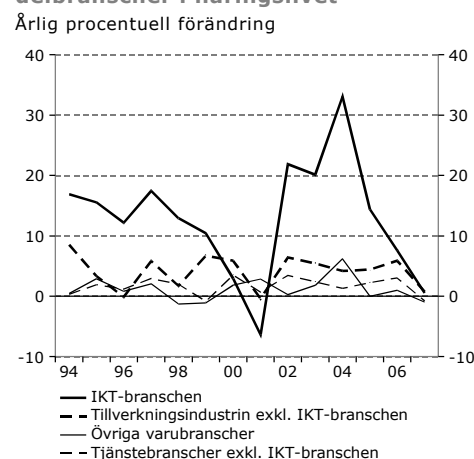
Den strukturella arbetskostnadsökningen påverkas också av att Riksbanken från och med juli 2008 i praktiken har sänkt det operativa målet för penningpolitiken vilket innebär att KPI-inflationen framöver kan förväntas bli cirka 0,3 procentenheter lägre än vad KPI-inflationen skulle ha blivit under den tidigare tillämpningen av inflationsmålet. Denna förändring innebär en nedväxling av arbetskostnadens nominella ökningstakt med cirka 0,3 procentenheter per år (se fördjupning ”Ny tillämpning av inflationsmålet påverkar den strukturella arbetskostnadsutvecklingen”). Riksbankens klargörande av inflationsmålet påverkar inte reallöneökningar, eftersom den lägre implicerade ökningstakten av löner kommer att motsvaras av en lika stor nedjustering av konsumentprisernas ökningstakt. Den begränsar dock den nominella ökningstakten av löner och arbetskostnader. Om

Diagram 8 Strukturell produktivetsutveckling i näringslivet
Procent



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 9 Faktisk produktivitet i fyra delbranscher i näringslivet



Anm. På grund av att det saknas utfall från nationalräkenskaperna avseende arbetade timmar i telekommunikationsbranschen (SNI 64.2) för åren 2006 och 2007 har arbetade timmar skrivits fram med hjälp av timutvecklingen i branschaggregatet post- och telekommunikation (SNI 64).

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

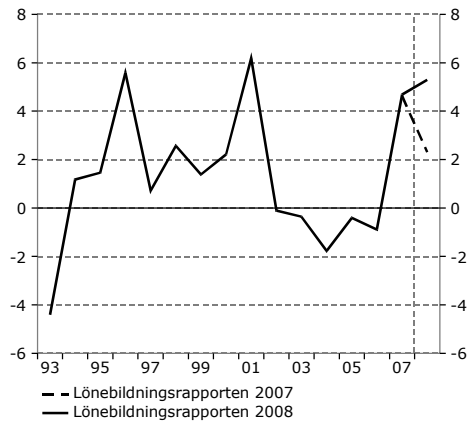
⁵ Inom nationalekonomin används även begreppet potentiell produktivitetstillväxt.

⁶ Bedömningen av den strukturella produktivetsökningen i *Lönebildningsrapporten 2007* avsåg perioden 2006–2015, medan analysen i denna rapport gäller för tioårsperioden 2010–2020. Därför är siffrorna inte fullständigt jämförbara.

⁷ Bilaga 6 till *Långtidsutredningen 2008* ”Timmar, kapital och teknologi – vad betyder mest?”. SOU 2008:14.

Diagram 10 Enhetsarbetskostnad

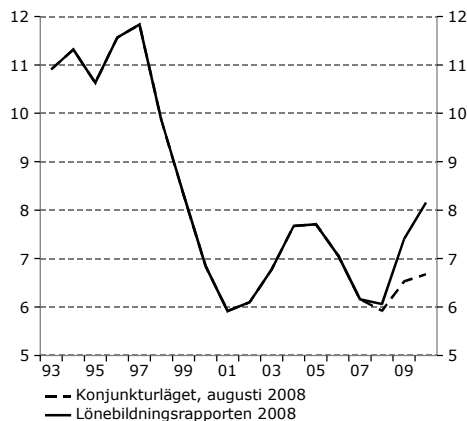
Årlig procentuell förändring



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 11 Arbetslöshet

Procent av arbetskraften



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

arbetsmarknadens parter inte tar hänsyn till klargörandet av inflationsmålet, kan det leda till en högre arbetslöshet.

AVTALSRORELSE 2010 I LÅGKONJUNKTUR

Avtalsrörelsen 2010 kommer att ställa arbetsmarknadens parter inför en krävande utmaning. Flera faktorer kommer då att begränsa löneökningstrycket jämfört med förutsättningarna för den föregående avtalsrörelsen 2007. Den negativa produktivitetstillväxten under åren 2007 och 2008 bidrar till en stark ökning av kostnaden per producerad enhet (se diagram 10), vilket påverkar vinstutvecklingen negativt. Den internationella finanskrisen kommer att dra både världsekonomin och den svenska ekonomin in i en fördjupad lågkonjunktur under åren 2009 och 2010. BNP-tillväxten i Sverige prognostiseras vara nära noll 2009.⁸ Den pågående lågkonjunkturen innebär vidare att arbetslösheten bedöms bli betydligt högre än jämviktsarbetslösheten 2010 (se diagram 11).

Hög arbetslöshet och lägre vinster begränsar den löneökningstakt som är förenlig med oförändrad jämviktsarbetslöshet. Utöver dessa konjunkturella obalanser bedöms som nämndes ovan den strukturella, konjunkturellt balanserade, ökningstakten av arbetskostnaden i huvudscenariot uppgå endast till ca 3,5 procent per år i genomsnitt under perioden 2010–2012. En strukturell ökningstakt av arbetskostnaden på i genomsnitt 3,5 procent per år bedöms vara förenlig med en timlöneökning på ca 3,3 procent. Lägre vinster och hög arbetslöshet 2010 innebär dock att den slutgiltiga årliga löneökningstakten påtagligt måste understiga denna siffra för att jämviktsarbetslösheten inte ska öka.

Konjunkturinstitutet kommer i *Lönebildningsrapporten 2009* att presentera uppdaterade beräkningar av förutsättningarna för 2010 års avtalsrörelse.

⁸ Se "Prognosuppdatering oktober 2008", 2008-10-29, på www.konj.se

2 Avtalsrörelsen 2007 och makroekonomisk utveckling

Avtalsrörelsen 2007 resulterade i relativt höga centralt avtalade löneökningar, jämfört med tidigare avtalsrörelser under 2000-talet. I *Lönebildningsrapporten 2007* prognostiserade Konjunkturinstitutet såväl en stark konjunkturutveckling som relativt höga löne- och arbetskostnadsökningar. Både löne- och arbetskostnadsutfallet under 2007 och det första halvåret 2008 blev dock betydligt lägre än förväntat. Efterfrågeutvecklingen i svensk ekonomi växlade ner under 2007 och BNP växte endast obetydligt under de första två kvartalen 2008. Sysselsättningen fortsatte samtidigt växa starkt under det första halvåret 2008. Produktivitetsutvecklingen blev mycket svag under denna period. Den svagare ekonomiska utvecklingen kan dock endast till en del förklara den låga löneökningstakten 2007 och 2008. Konjunkturinstitutet gör bedömningen att lönebildningen har fungerat bättre än vad som tidigare har antagits och att arbetsmarknadens parter har på lokal och central nivå tagit större samhälls-ekonomiskt ansvar. Jämviktsarbetslösheten revideras därför ner med 0,5 procentenheter.

2.1 Inledning

Lönebildningen är av avgörande betydelse för arbetsmarknadens funktionssätt. Den bestämmer vilken nivå på arbetslösheten som är förenlig med inflationsmålet. Lönerna ökar snabbare när arbetslösheten är låg och långsammare när arbetslösheten är hög. Det finns en nivå på arbetslösheten under vilken löneökningarna börjar överskrida den ökningstakt som är förenlig med inflationsmålet. När arbetslösheten underskrider denna nivå, dvs. jämviktsarbetslösheten, måste Riksbanken vanligen strama åt penningpolitiken för att dämpa efterfrågan på arbetskraft.

Arbetsmarknadens parter agerande har därmed stor betydelse för samhällsekonomin. Jämviktsarbetslösheten påverkas dock även av andra faktorer, såsom demografiska förändringar och ekonomisk politik.⁹

I *Lönebildningsrapporten 2007* presenterades en modellbaserad scenariokalkyl där ett ökat samhällsekonomiskt ansvarstagande bidrog till en lägre jämviktsarbetslöshet. Enligt denna analys kunde en permanent lägre jämviktsarbetslöshet åstadkommas genom övergångsvis lägre arbetskostnadsökningar under perioden 2007–2009. Eftersom den initialt lägre löneökningstakten

⁹ Se Konjunkturinstitutets *Specialstudie* nr 11, Lundborg, P. m.fl. "Den svenska jämviktsarbetslösheten: En översikt av kunskapsläget", 2007, för en teoretisk och empirisk beskrivning av begreppet jämviktsarbetslöshet. Se även fördjupningen "Konjunkturinstitutets bedömning av jämviktsarbetslöshetens utveckling 1980–2007" i *Lönebildningsrapporten 2007* för en mer praktisk tillämpning av jämviktsarbetslöshet vid konjunkturella analyser.

tillät lägre räntor och högre investeringar, kunde löneökningstakten efter ett par år gradvis återgå till sin strukturella nivå och till och med överskrida denna under några år. Den permanent lägre jämviktsarbetslösheten förutsatte dock ett permanent förändrat beteende i det avseendet att parterna antogs även i framtiden se till att arbetskostnaden inte börjar accelerera innan arbetslösheten har nått den nya, lägre nivån.

Avtalsrörelsen 2007 genomfördes under en stark konjunkturuppgång och de centralt avtalade löneökningarna blev högre än i de tidigare avtalsrörelserna under 2000-talet. Mot denna bakgrund var Konjunkturinstitutets bedömning i *Lönebildningsrapporten 2007* att den sammanlagda arbetskostnadsökningen skulle bli relativt hög under avtalsperioden 2007–2009. I rapporten gjordes också en preliminär bedömning av avtalsrörelsens implikationer för jämviktsarbetslösheten, baserad på de då ingångna avtalen och Konjunkturinstitutets prognos av arbetskostnadsökningen under perioden 2007–2009. Den utmynnade i slutsatsen att det samhällsekonomiska ansvarstagandet i 2007 års avtalsrörelse var i stort sett oförändrat jämfört med tidigare avtalsrörelser under 2000-talet. Jämviktsarbetslösheten bedömdes därför inte ha påverkats av 2007 års avtalsrörelse.

Sedan *Lönebildningsrapporten 2007* publicerades har ny information framkommit. Framför allt har löne- och arbetskostnadsökningarna, både enligt konjunkturlönestatistiken och enligt nationalräkenskaperna, blivit betydligt lägre än bedömningen för ett år sedan. Löneökningstakten i näringslivet enligt konjunkturlönestatistiken bedöms bli i genomsnitt ca 0,8 procentenheter lägre per år 2007 och 2008 än den bedömning som Konjunkturinstitutet gjorde i 2007 års rapport. Såväl nationalräkenskaperna som konjunkturlönestatistiken ger en samstämmig bild trots att de baseras på olika källmaterial.¹⁰

Den svenska konjunkturbilden försvagades successivt under 2007 och 2008. Konjunkturförsvagningen fick inledningsvis inga större effekter på arbetsmarknaden men var en bidragande faktor till den mycket svaga produktivitetensutvecklingen under 2007 och 2008. Under sommaren och hösten 2008 försämrades konjunkturutsikterna påtagligt, till stor del som en återspeglning av den internationella finanskrisen. Från sommaren 2008 syns också tydliga tecken på en nedgång även på arbetsmarknaden.

Den oväntat låga löne- och arbetskostnadsökningen som hittills har observerats sedan de centrala avtalen slöts 2007 påverkar bedömningen av jämviktsarbetslösheten. Det råder en betydande osäkerhet om i vilken grad den låga observerade löneökningstakten kan tolkas som ett uttryck för ökat ansvarstagande från arbetsmarknadens parter sida. I den mån den låga löneökningstakten kan förklaras av tillfälliga faktorer får detta inte några varaktiga effekter på arbetslösheten.

Konjunkturinstitutets bedömning i *Lönebildningsrapporten 2007* utgick från att arbetsmarknadens parter, när de centrala och

¹⁰ Både nationalräkenskaperna och konjunkturlönestatistiken kan revideras.

lokala avtalen slöts under våren och hösten 2007, delade Konjunkturinstitutets syn om att arbetsmarknaden var på väg in i ett läge med ett något ansträngt resursutnyttjande 2008–2009. Arbetslösheten var dock fortfarande relativt hög under hösten 2006 när avtalsrörelsen inleddes och parternas initiala lönekrav slogs fast. Det är möjligt att de centralt avtalade löneökningarna i någon mån återspeglar denna tidigare svagare konjunktur.

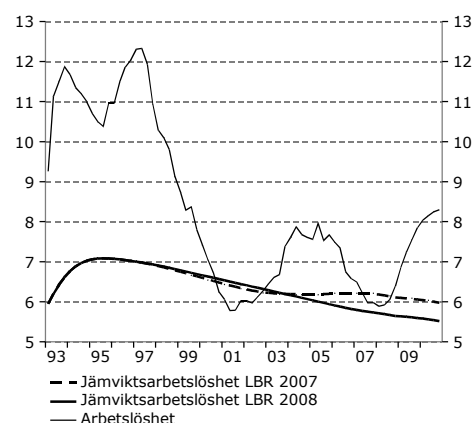
Det är också möjligt att parterna i sina lokala uppgörelser redan från och med slutet av året 2007 uppmärksammade den annalkande lågkonjunkturen och den svaga produktivitetsutvecklingen, tidigare än vad som kunde skönjas i publicerad statistik, och att detta höll tillbaka löneökningstakten i företagen.

Löneutfallen hittills tyder dock på en ökningstakt som till och med är lägre än det scenario med sänkt jämviktsarbetslöshet som presenterades i *Lönebildningsrapporten 2007*. Konjunkturinstitutet drar slutsatsen att dessa oväntat låga utfall åtminstone delvis kan hänföras till en bättre fungerande lönebildning. Det innebär också att det prognosfel som nu kan konstateras i Konjunkturinstitutets löneprognoser från 2007 delvis kan förklaras av att den bedömning av jämviktsarbetslösheten som legat till grund för dessa prognoser har varit något för hög. Konjunkturinstitutet reviderar därför ner bedömningen av jämviktsarbetslösheten för 2007 med 0,5 procentenheter till 5,7 procent.

Konjunkturinstitutets tidigare bedömning av jämviktsarbetslösheten har avspeglat att svensk lönebildning förbättrats sedan mitten av 1990-talet, bl.a. till följd av Industriavtalet och samsynen kring den konkurrensutsatta sektorns lönenormerande roll (se kapitel 3). Denna bedömning baserades till stor del på de förhållandevis låga löneökningar som avtalsrörelserna 2001 och 2004 resulterade i. Den nedåtgående trenden i jämviktsarbetslösheten antas därmed ha fortsatt även under åren 2004–2007 (se diagram 12).

Diagram 12 Arbetslöshet

Procentenheter av arbetskraften, kvartalsvärden



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

2.2 Avtalsrörelsen 2007 och löneutvecklingen 2007 och 2008

Avtalsrörelsen 2007 resulterade i de högsta centralt avtalade löneökningarna under 2000-talet. Lönestatistik för 2007 och första halvåret 2008 visar dock att löneökningarna blivit förhållandevis låga och underskridit prognoserna i fjolårets lönebildningsrapport. I detta avsnitt görs en genomgång av avtalsrörelsen och dess resultat. Därefter redovisas Konjunkturinstitutets analys av löneutvecklingen 2007 och 2008 tillsammans med en diskussion av varför lönerna inte ökat snabbare under denna period.

HÖGA LÖNEÖKNINGAR I CENTRALA AVTAL 2007

Under 2007 omförhandlades ca 500 av de sammanlagt ca 600 kollektivavtalen på den svenska arbetsmarknaden. Avtalsrörelsen omfattade merparten av fack- och arbetsgivarförbunden samt ungefär 3 miljoner, eller drygt 75 procent, av alla arbetstagare. De flesta avtal slöts på tre års sikt och löper ut under andra kvartalet 2010.

Avtalsrörelsen 2007 föregicks av en stark konjunkturuppgång med hög ekonomisk tillväxt, stigande sysselsättning, förhållandevis höga vinster i näringslivet och sjunkande arbetslöshet. Arbetsmarknadens parter hade med största sannolikhet förväntningar om en fortsatt relativt stark konjunktur under avtalsperioden (se rubriken ”Vilka faktorer kan förklara de låga utfallen för löne- och arbetskostnadstillväxten 2007 och 2008?” i avsnitt 2.4). Medlingsinstitutet beräknar den genomsnittliga löneökningen i de treårsavtal som slöts under 2007 till 11,6 procent för arbetare och till 8,9 procent för tjänstemän. De centralt avtalade löneökningarna för både arbetare och tjänstemän blev därmed högre än i avtalsrörelserna 2001 och 2004 (se tabell 1).

Tabell 1 Treårsavtal

Genomsnittliga centrala avtalsutfall i hela ekonomin, procentuell förändring under tre år.

	2001	2004	2007
Arbetare			
Löneökning	8,1	7,5	11,6
Sammanlagd kostnadsökning ¹	9,0	7,8	12,0
Tjänstemän			
Löneökning	6,9	6,3	8,9
Sammanlagd kostnadsökning ¹	7,8	6,8	9,0

¹ Sammanlagd kostnadsökning inkluderar förutom löneökningar bl.a. arbetstidsförkortning, pensionsavtal och förändringar av allmänna villkor.

Anm. Kollektivavtal utan centralt angiven löneökning, s.k. sifferlösa avtal, är exkluderade i denna statistik.

Källa: Medlingsinstitutet.

NORMERING OCH JÄMSTÄLLDHETSPOTTER

Sedan avtalsrörelsen 1998 har avtalsområden som omfattas av Industriavtalet regelmässigt slutit sina centrala avtal först. Den avtalade löneökningen inom industrin har därigenom kunnat bli vägledande för övriga avtal. LO tog även i 2007 års avtalsrörelse sin utgångspunkt i att industrins förhandlingsresultat skulle vara ett rättesnöre för LO-kollektivet.

LO:s samordning på förbunds nivå innehöll samtidigt en tydlig ambition om ökad jämställdhet. Löneökningarna i det första större avtalet som träffades skulle utgöra utgångspunkt för de efterföljande förbundens yrkanden, där avtalsområden med relativt lågt löneläge skulle få rätt att kräva högre löneökningar. I LO:s samordnade avtalskrav ingick en jämställdhetspott som sattes till 25 procent av löneökningarna i det första avtalet. Potten fördelades utifrån en formel där andelen kvinnor med lägre lön än 20 000 kronor per månad utgjorde en viktig parameter.¹¹

Syftet med jämställdhetspottarna var att höja lönerna mer i branscher med jämförelsevis låga löner och en hög andel kvinnor. Industrin, som är mansdominerad med en jämförelsevis hög lönenivå, skulle därför enligt LO:s formel få lägre procentuella löneökningar än LO-genomsnittet.

Förhandlingsresultatet visar att flera avtalsområden med hög andel kvinnor fick högre centralt avtalade löneökningar än industrin. Det är svårt att direkt mäta jämställdhetspottarnas effekter på löneskillnaderna mellan män och kvinnor. I fördjupningen ”Könslönegapets storlek och förändring” framgår dock att den del av löneskillnaderna som inte kan förklaras av olika individspecifika egenskaper minskade något bland arbetare under 2007.

Inom LO fanns också en ambition att höja minimilönerna i 2007 års avtalsrörelse, vilket också blev fallet i många avtal.¹²

FÖRHANDLINGSRISULTAT INOM OLIKA AVTALSOMRÅDEN

Avtalsrörelsen 2007 inleddes med att Teknikavtalen mellan Teknikarbetsgivarna och IF Metall, Sif (numera del av Unionen) och Sveriges Ingenjörer slöts i mitten av mars. Medlingsinstitutet beräknar den sammanlagda centralt avtalade kostnadsökningen för löner och andra avtalsbestämmelser¹³ i Teknikavtalen och övriga avtal som omfattas av Industriavtalet till 10,2 procent för hela den treåriga avtalsperioden. Inom industrin blev avtalet

¹¹ Se *Lönebildningsrapporten 2007*, kapitel 2, för en närmare beskrivning av formeln och LO:s samordning.

¹² I Sverige är minimilöner reglerade i kollektiva avtal och inte i lag såsom i många andra europeiska länder. Minimilöner förekommer framför allt i privat sektor inom LO:s och TCO:s avtalsområden. Se även *Lönebildningsrapporten 2007* för en genomgång av minimilönehöjningar i 2007 års avtalsrörelse.

¹³ Andra avtalsbestämmelser inkluderar bl.a. arbetstidsförkortning, pensionsavtal och förändringar av allmänna villkor.

mellan Livsmedelsföretagen och Livsmedelsarbetareförbundet något högre, med avtalade löneökningar på 11,2 procent.¹⁴

Den sammanlagda kostnadsökningen på 10,2 procent betraktades som en norm i många efterföljande avtal i den privata sektorn. Bortsett från ovannämnda jämställdhetspotter motiverades merkostnaden i avtal med högre löneökningar i många fall av parterna med andra kostnadsbesparande avtalsförändringar, så att den sammanlagda kostnadsökningen inte översteg 10,2 procent. Exempelvis kunde förändringarna gälla bestämmelser för nattarbete eller tillägg för obekvämt arbetstid. Sådana besparingsåtgärder är svåra att värdesätta av andra än parterna själva. I många fall gjordes inga partsgemensamma kostnadsberäkningar. Det är i dessa fall svårt att exakt bedöma i vilken utsträckning avsteg gjordes från normen.

I synnerhet inom avtalsområden med en stor del lågavlönade kvinnor blev de centralt avtalade löneökningarna högre än 10,2 procent, en konsekvens av LO:s låglöne- och jämställdhets-satsning. Detaljhandelsavtalet mellan Svensk Handel och Handels innehöll löneökningar på 13,0 procent över tre år. Sveriges Hotell- och Restaurangföretagare och Hotell- och Restaurangfacket slöt efter medling ett avtal med löneökningar på 13,6 procent över tre år.

Inom den offentliga sektorn resulterade HÖK-avtalet¹⁵ mellan Sveriges Kommuner och Landsting/Pacta och Kommunal, som omfattar ca en halv miljon arbetstagare i kommunal sektor, i löneökningar på 13,5 procent. Avtalen mellan Arbetsgivarverket och Offentliganställdas förhandlingsråd (OFR) respektive SEKO resulterade i löneökningar på 10,2 procent, dvs. löneökningar i nivå med de avtal som omfattas av Industriavtalet.

INGA UPSÄGNINGAR AV AVTAL I FÖRTID

I många av treårsavtalen var det sista året uppsägningsbart. Enligt de flesta avtal var uppsägningen tvungen att ske senast den sista september 2008, dvs. ett halvår innan det sista avtalsåret påbörjas. Både i medier och inom fackföreningsrörelsen fördes diskussioner om att urholkade reallöner, till följd av den oväntat höga inflationen, kunde vara skäl för uppsägning av avtalens sista år. Inget avtal har dock sagts upp med hänvisning till detta argument.¹⁶ Ett starkt argument emot uppsägning var de sämre konjunkturutsikterna.

¹⁴ Löneökningarna motiverades av kostnadsbesparande åtgärder på ca 1 procentenhet. Besparingarna gäller förändringarna i OB-tillägg (obekvämt arbetstid) och i arbetstidsbestämmelser.

¹⁵ HÖK betyder Huvudöverenskommelse om lön och allmänna anställningsvillkor samt rekommendation om lokalt kollektivavtal m.m.

¹⁶ Den 30 september sa Svenska Byggnadsarbetareförbundet upp Byggnads- och anläggningsavtalet med Sveriges byggindustrier. Som skäl till uppsägning angavs dock inte i första hand låga reallöner.

NÅGOT FLER AVTAL MED LÖNEPOTTER

Centrala avtal kan delas in efter i vilken utsträckning de lämnar utrymme för lokal lönebildning (se tabell 2). En skiljelinje kan göras mellan avtal med huvudsakligen lokal lönebildning och avtal som reglerar löneökningen med en lönepott eller generell höjning. Ett annat sätt att se på de olika avtalstyperna är om de reglerar lönerna för en hel grupp (lönepotter) eller för enskilda individer (individgaranti), eller båda delarna.

I centrala avtal utan angiven löneökning (typ 1) kan de lokala parterna fritt förhandla om både gruppens genomsnittliga löneökning och enskilda individers löneökningar. Avtal av denna typ brukar benämnas sifferlösa avtal.

En annan typ är centrala avtal med lokal lönebildning tillsammans med en ”stupstock” (typ 2). En stupstock är en centralt avtalad löneökning som tillämpas först om de lokala parterna inte kan komma överens. Stupstocken kan antingen vara uttryckt som en lönepott eller som en individgaranti. Eftersom stupstocken i normalfallet fungerar som en lägsta nivå för löneökningarna betraktas sådana avtal inte som sifferlösa.

I centrala avtal med lönepott (typ 3) anges en genomsnittlig löneökningstakt för en grupp individer. Denna pott kan de lokala parterna fritt fördela mellan olika individer. Ibland begränsas fördelningsmöjligheterna med en stupstock om individgaranti, som då utgör den lägsta löneökningen för enskilda individer. Ett avtal med lönepott hindrar inte de lokala parterna att avtala om högre löneökningar för gruppen.

Centrala avtal med generell höjning (typ 4) innebär att samtliga individer får samma procentuella löneökning. Ett sådant avtal kan också vara kombinerat med en lönepott som de lokala parterna fritt får fördela mellan individerna. Lönepottens storlek är då relativt liten jämfört med avtal med lönepott.

Tabell 2 Avtalskonstruktioner i 2007 års avtalsrörelse

Andel av arbetstagarna med olika avtal i respektive sektor, procent

	Privat sektor	Kommun	Stat	Hela ekonomin
1. Lokal lönebildning, sifferlöst	7 (10)	5 (5)	38 (38)	9 (10)
2. Lokal lönebildning, stupstock	18 (23)		62 (62)	15 (18)
3. Lönepott	46 (39)	95 (95)		60 (56)
4. Generell höjning	29 (28)			16 (17)

Anm. Fördelning 2006 inom parentes

Källa: Medlingsinstitutet, *Avtalsrörelsen och lönebildningen*, 2006 och 2007.

Sammansättningen av olika avtalskonstruktioner på arbetsmarknaden framgår av tabell 2. En fjärdedel av arbetstagarna i näringslivet har avtal som faller under rubriken lokal lönebildning (typ 1 och 2). En majoritet av dessa avtal innehåller någon form av stupstock om antingen lönepottens storlek eller individgarantier. Knappt hälften av arbetstagarna i näringslivet har avtal som innehåller en lönepott (typ 3), de flesta med någon form av indi-

vidgaranti. Drygt en fjärdedel av arbetstagarna i näringslivet har avtal som reglerar löneökningen på individnivå genom generella höjningar (typ 4). För många av dessa finns också en lönepott för lokal fördelning.

Inom kommunsektorn har de flesta arbetstagare avtal med lönepott (typ 3). Inom staten förekommer endast sifferlösa avtal (typ 1) samt avtal med lokal lönebildning med någon form av stupstock (typ 2).

Avtalsrörelsen 2007 innebar en något ökad central styrning av lönebildningen i privat sektor (se tabell 2). Andelen arbetstagare i privat sektor som omfattas av avtal med lönepotter (typ 3) och generell höjning (typ 4) ökade med 8 procentenheter jämfört med 2006, på bekostnad av avtal med lokal lönebildning. Inom kommunal sektor och staten skedde ingen förändring jämfört med 2006.

LOKAL LÖNEBILDNING I KONJUNKTURLÖNESTATISTIKEN

Även om 2007 års avtalsrörelse innebar ett litet steg mot ökad central styrning av lönerna sker fortfarande en väsentlig del av lönebildningen på lokal nivå. Medlingsinstitutet beräknar tidsserier för centralt avtalade löneökningar med samma branschindelning som konjunkturlönestatistiken.¹⁷ Differensen mellan konjunkturlönestatistikens uppmätta löneökningar och Medlingsinstitutets beräknade avtalsserier definieras som en ”restpost”.¹⁸ Restposten kan tolkas som resultatet av lokala förhandlingar och olika typer av resultat- och efterfrågebaserade lönetilllägg. Vissa strukturella förändringar av löntagarnas sammansättning (och genomsnittslön) påverkar också restposten.¹⁹ I fördjupningen ”Löneökningar enligt olika statistiska källor” beskrivs varför förändringar av andelen tjänstemän och arbetare, liksom förändringar av branschernas relativa storlek, endast marginellt fångas upp i konjunkturlönestatistiken.

LÖNEUTVECKLING UTÖVER CENTRALA AVTAL FÖR ARBETARE OCH TJÄNSTEMÄN I NÄRINGSLIVET

Det finns en tydlig skillnad mellan i vilken utsträckning arbetares och tjänstemäns slutgiltiga löneökningar regleras i centrala avtal. Ett sätt att belysa detta är att jämföra löneökningarna utöver

¹⁷ Beräkningarna görs per månad och skiljer sig från avtalssiffrorna i tabell 1 på två sätt. För det första är sifferlösa avtal invägda med ökningstakt noll procent i den genomsnittliga centralt avtalade löneökningstakten, med antal arbetstagare som vikt. För det andra beräknas den genomsnittliga centralt avtalade löneökningen ett givet år utifrån de avtal som löper under detta år, oavsett när de slutits. I tabell 1 redovisas i stället löneökningen endast för de treårsavtal som slöts under 2007.

¹⁸ Restposten har även kallats för löneglidning. Denna beteckning indikerar dock en strävan mot en mer centralstyrd lönebildning än vad som varit fallet i Sverige de senaste tjugofem åren.

¹⁹ Exempel på förändringar av löntagarnas struktur som fångas upp i konjunkturlönestatistiken är förändringar av genomsnittsålder och utbildningsnivå samt arbetsort. En analys av sammansättningseffekter på löneökningstakten 2007 görs i fördjupningen ”Har förändringar i sammansättningen av sysselsättningen bromsat löneökningstakten?”.

centrala avtal i konjunkturlönestatistiken. Under perioden 2001–2006 har arbetares löneökningar utöver centrala avtal utgjort 14 procent av de totala löneökningarna (se diagram 13). För tjänstemän har löneökningar utöver centrala avtal under samma period utgjort 42 procent av de totala löneökningarna (se diagram 14).

En viktig förklaring till skillnaden är att tjänstemän i större utsträckning har centrala avtal med lokal lönebildning. Arbetaravtal innehåller oftare lönepotter eller generell höjning, som inte lämnar lika mycket löneutrymme kvar att förhandla om på lokal nivå. Arbetaravtalens centralt angivna löneökningar har därför en närmare koppling till den slutgiltiga löneökningstakten än tjänstemannaavtalen.

Tjänstemäns avtal i 2007 års avtalsrörelse innehöll förhållandevis höga avtalade löneökningar jämfört med tidigare avtalsrörelser under 2000-talet (se tabell 3 och diagram 14). Skillnaden mot perioden 2004–2006 är i genomsnitt 1,0 procentenheter per år. Även arbetares avtal gav högre avtalade löneökningar för perioden 2007–2008. Skillnaderna mot perioden 2004–2006 var dock mindre för arbetare än för tjänstemän, i genomsnitt 0,8 procentenheter per år.

Perioder med låg arbetslöshet ger i allmänhet högre löneökningar (se diagram 15). Ett rimligt antagande är att löneökningar i både centrala förhandlingar och på det lokala planet blir högre än normalt under sådana perioder. De högre löneökningarna beror, förutom att arbetstagarna har en starkare förhandlingssituation, på lokal nivå även på att rörliga lönetillägg tenderar att bli högre, liksom att lönepremien för jobbyten ökar.

Ett positivt samband mellan centralt avtalade löneökningar och löneökningar utöver centrala avtal (restpost) är synlig i konjunkturlönestatistiken för arbetare från slutet av 1990-talet (se diagram 16). Höga centralt avtalade löneökningar har normalt varit förknippade med högre restpost. Arbetares avtalade löneökningar 2007 är de högsta sedan 1999 och löneökningarna utöver centrala avtal samma år är de högsta sedan 2001. År 2008 ser både löneökningarna i centrala avtal och restposten ut att bli ännu högre.

Tabell 3 Centralt avtalade och slutgiltiga timlöneökningar i näringslivet

Genomsnitt per år, procent

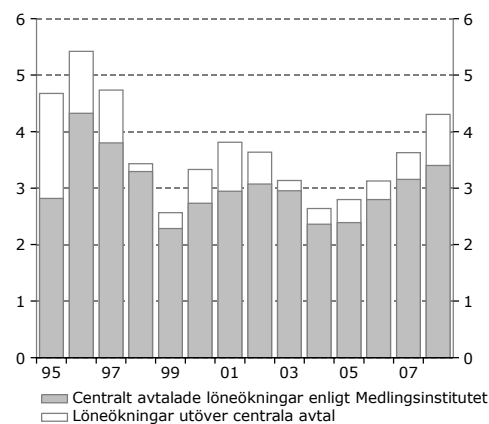
	Avtal 01–03	Utfall 01–03	Avtal 04–06	Utfall 04–06	Avtal 07–08	Prognos 07–08
Arbetare	3,0	3,5	2,5	2,9	3,3	3,9
Tjänstemän	2,4	4,0	1,8	3,3	2,9	3,6
Totalt	2,6	3,8	2,1	3,1	3,0	3,7

Anm. Sifferlösa avtal är invägda i de genomsnittliga centralt avtalade löneökningarna med en avtalad löneökning på noll procent.

Källa: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Diagram 13 Timlön för arbetare i näringslivet

Årlig procentuell förändring

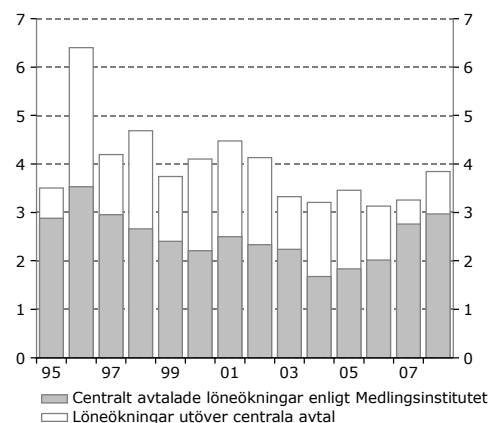


Anm. Helåret 2008 är prognos.

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Diagram 14 Timlön för tjänstemän i näringslivet

Årlig procentuell förändring

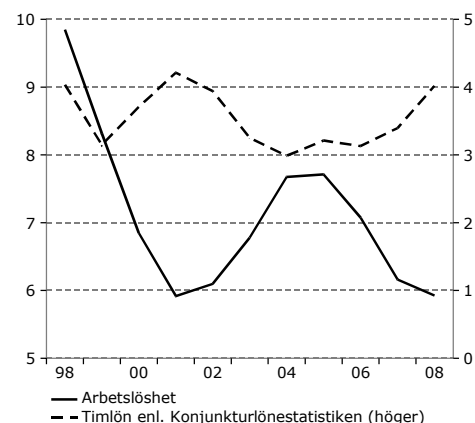


Anm. Helåret 2008 är prognos.

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

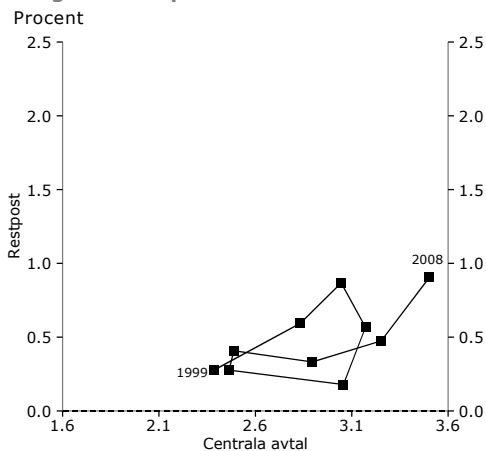
Diagram 15 Arbetslöshet och timlön

Procent respektive årlig procentuell förändring



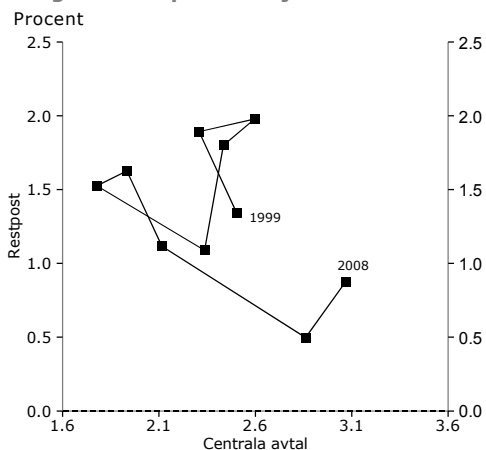
Anm. Helåret 2008 är prognos.

Källor: SCB, Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Diagram 16 Centralt avtalad löneökning och restpost för arbetare

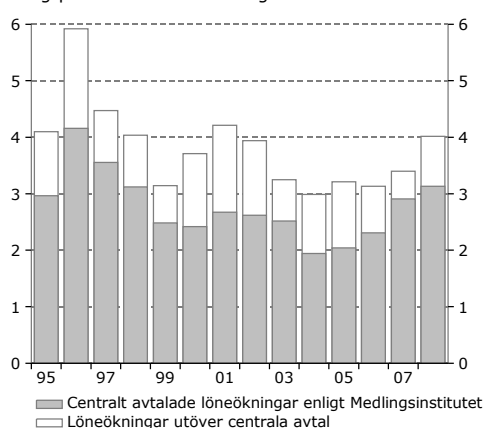
Anm. Restposten 2008 är prognos.

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Diagram 17 Centralt avtalad löneökning och restpost för tjänstemän

Anm. Restposten 2008 är prognos.

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Diagram 18 Timlön i näringslivet
Årlig procentuell förändring

Anm. Helåret 2008 är prognos.

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

För tjänstemän är sambandet inte lika tydligt i konjunkturlöne-statistiken. Under perioden 1999–2006 är sambandet svagt positivt (se diagram 17). Det till synes positiva sambandet var ett skäl till de relativt höga löneprognoserna som togs fram strax efter avtalsrörelsen 2007. Med de jämförelsevis höga centralt avtalade löneökningarna för tjänstemän i 2007 års avtalsrörelse och den förhållandevis låga restposten 2007 och 2008 förefaller sambandet i stället bli negativt. Om sambandet är negativt tyder det på att den lokala lönebildningen och centrala avtal kompenserar varandra. Höga centrala löneökningar för tjänstemän in-tecknar då löneutrymme på lokal nivå. Låga centrala ökning- ar skapar i stället utrymme för högre lokala löneökningar.

STÖRRE DEL AV LÖNEÖKNINGARNA ÄN TIDIGARE FRÅN CENTRALA AVTAL

Utfall för konjunkturlönestatistiken finns nu till och med augusti 2008, vilket är nästan halvvägs in i den treåriga avtalsperiod som inleddes i april 2007. Utfallen under 2008 ger stöd åt Konjunkturinstitutets bedömning att lönerna i näringslivet ökar med 4,0 procent 2008.²⁰ Löneökningstakten under perioden 2007–2008 blir därmed i genomsnitt 3,7 procent per år²¹. Arbetares löner bedöms öka i snabbare takt än tjänstemäns löner under denna period, vilket avviker mot tidigare avtalsperioder under 2000-talet då tjänstemän fått något högre löneökningar än arbetare (se tabell 3).

Löneökningarna i näringslivet utöver centralt avtalade höjningar (restposten) blir i genomsnitt 0,7 procentenheter per år (se diagram 18 och tabell 4). En förklaring till den låga restposten är tjänstemäns relativt sett höga centralt avtalade löneökningar. Restposten blir betydligt mindre än under tidigare avtalsperioder. Under perioden 2001–2003 ökade lönerna i näringslivet med i genomsnitt 3,8 procent per år, varav 1,2 procentenheter utgjordes av restposten. Åren 2004–2006 var löneökningarna lägre, i genomsnitt 3,1 procent per år, vilket återspeglar den svaga konjunkturen. Restposten utgjorde då 1,0 procentenheter.

I offentlig sektor väntas restposten bli i genomsnitt 1,2 procentenheter per år 2007–2008, vilket inte är någon tydlig avvikelse mot tidigare avtalsperioder. Inom både stat och kommunsektorn ser restposten ut att bli i nivå med perioden 2001–2003.

²⁰ Konjunkturlönestatistiken har ibland ifrågasatts eftersom de första preliminära utfallen ofta revideras upp. Det första månadsutfallet underskattar regelmässigt det slutgiltiga utfallet tolv månader senare. För att lättare kunna utvärdera statistikutfallen räknar Konjunkturinstitutet upp ökningstalen de senaste månaderna med tidigare års genomsnittliga revideringar. Löneökningstakten i näringslivet är till och med augusti 2008 uppräknat 3,9 procent och uppräknat 4,1 procent.

²¹ Löneökningstakten i näringslivet 2007 var 3,4 procent. Under april–december ökade lönerna i näringslivet med i genomsnitt 3,5 procent i årstakt.

Tabell 4 Centralt avtalade och slutgiltiga timlöneökningar

Genomsnitt per år, procent

	Avtal 01-03	Utfall 01-03	Avtal 04-06	Utfall 04-06	Avtal 07-08	Prognos 07-08
Industri	2,4	3,7	2,0	3,1	2,8	4,0
Bygg	2,6	4,1	2,3	3,0	2,8	3,6
Tjänstebanscher	2,7	3,8	2,1	3,1	3,2	3,6
Näringsliv	2,6	3,8	2,1	3,1	3,0	3,7
Kommun	2,3	4,4	1,9	3,3	2,9	3,8
Stat	1,8	4,2	1,6	3,2	1,5	3,8
Totalt	2,5	4,0	2,0	3,2	2,9	3,7

Anm. Sifferlösa avtal är invägda i de genomsnittliga centralt avtalade löneökningarna med en avtalad löneökning på noll procent.

Källa: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

REVIDERAD SYN PÅ LÖNEUTVECKLINGEN SEDAN LÖNEBILDNINGSRAPPORTEN 2007

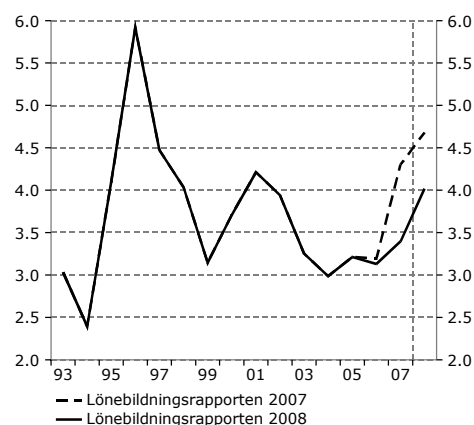
I *Lönebildningsrapporten 2007* bedömdes löneökningarna i näringslivet uppgå till i genomsnitt 4,5 procent per år 2007–2008 (se diagram 19).²² I offentlig sektor väntades löneökningarna bli 4,3 procent. Löneprognosen baserades på de jämförelsevis höga centralt avtalade löneökningarna i 2007 års avtalsrörelse. Dessutom bedömdes det något ansträngda arbetsmarknadsläget under prognosperioden bidra till högre löneökningar utöver centrala avtal än normalt, både för arbetare och tjänstemän i näringslivet och inom offentlig sektor. Löneprognosen innebar att restposten i genomsnitt per år 2007–2008 skulle utgöra 1,5 procentenheter i näringslivet och 1,7 procentenheter i offentlig sektor.

Löneökningarna under 2007 och 2008 blir betydligt lägre jämfört med bedömningen *Lönebildningsrapporten 2007*. Löneökningstakten i näringslivet ser nu ut att bli 3,7 procent i genomsnitt per år under perioden 2007–2008 (se diagram 19 och tabell 4). I offentlig sektor väntas lönerna öka med i genomsnitt 3,8 procent per år under samma period.

Den svenska konjunkturen har försvagats betydligt sedan hösten 2007 och under 2008 gick ekonomin in i en lågkonjunktur (se avsnitt 2.3). Samtidigt har produktivitetstillväxten i näringslivet varit mycket svagare än vad som förväntades för ett år sedan. Produktivitetstillväxten i näringslivet blir med stor sannolikhet negativ både 2007 och 2008. Arbetsmarknaden har emellertid fortsatt att utvecklas starkt under 2007 och första halvåret av 2008. Arbetslöshet och sysselsättning har i stort sett utvecklats i linje med bedömningen i *Lönebildningsrapporten 2007*.

Diagram 19 Timlön i näringslivet enligt konjunkturlönestatistiken

Årlig procentuell förändring



Källor: SCB och Medlingsinstitutet.

²² Även andra bedömare trodde på höga löneökningar. Finansdepartementet och Riksbanken räknade i september respektive oktober 2007 med löneökningar i nivå med Konjunkturinstitutets prognos. Riksbanken räknade med löneökningar i hela ekonomin på i genomsnitt 4,2 procent 2007–2008 enligt konjunkturlönestatistiken. Finansdepartementet räknade med löneökningar i hela ekonomin på i genomsnitt 4,4 procent per år enligt konjunkturlönestatistiken och 4,8 procent enligt nationalräkenskaperna för åren 2007–2009.

Det betyder att konjunkturförsvagningen endast till en del kan förklara de relativt låga löneökningarna 2007 och 2008.

En annan tänkbar förklaring till de låga löneökningarna som har diskuterats är tillfälliga lönedämpande effekter av den starka sysselsättningstillväxten under 2007 och inledningen av 2008. Under denna period kom många unga och personer med utländsk bakgrund in på arbetsmarknaden. Dessa grupper kan i genomsnitt antas ha lägre löner än redan etablerade personer på arbetsmarknaden. En sådan ändrad sammansättning av arbetskraften skulle kunna innebära lägre genomsnittliga löneökningar. I fördjupningen ”Har förändringar i sammansättningen av sysselsättningen bromsat löneökningstakten?” undersöks effekterna på löneutvecklingen av bl.a. förändringar av arbetskraftens sammansättning med avseende på ålder och födelseland. De uppmätta sammansättningseffekterna är dock små och bedöms endast marginellt ha påverkat den uppmätta löneökningen 2007.

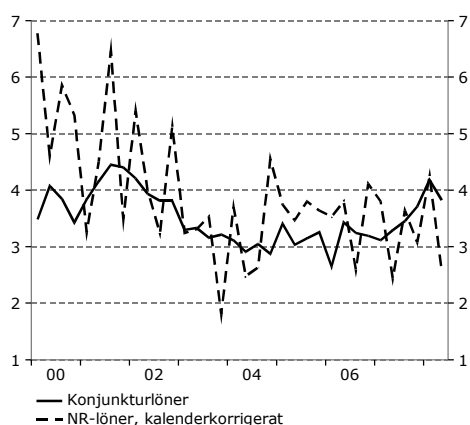
Löneökningarna hos redan etablerade personer på arbetsmarknaden kan dock ha påverkats indirekt av den kraftigt ökade sysselsättningen. Om de personer som trädde in på arbetsmarknaden och de personer som redan var etablerade där i hög grad konkurrerade om samma jobb, kan löneökningarna i allmänhet ha hållits nere. En sådan löneeffekt från ökat arbetsutbud är dock svår att belägga empiriskt.

Det låga uppmätta löneutfallet kan också vara ett resultat av brister i konjunkturlönestatistikens mätmetoder. Dock visar nationalräkenskaperna, som baseras på andra källor än konjunkturlönestatistiken, också på jämförelsevis låga löneökningar 2007 och första halvåret 2008 (se diagram 20).

Sammanfattningsvis beror revideringen av löneprognosen 2008 jämfört med *Lönebildningsrapporten* 2007 inte främst på konjunkturförsvagningen. Löneökningarna under 2007 och 2008 är således låga i förhållande till arbetsmarknadsläget under denna period (se diagram 15).

Diagram 20 Timlön i näringslivet enligt olika källor

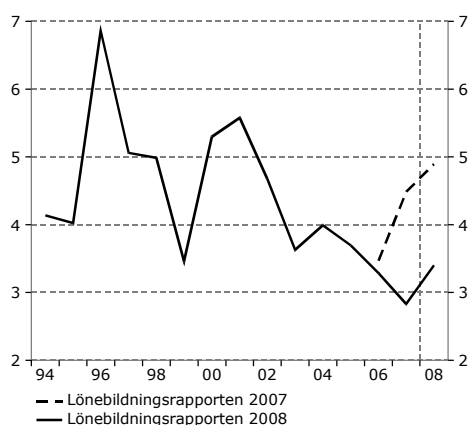
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden



Källor: SCB och Medlingsinstitutet.

Diagram 21 Arbetskostnad per timme

Årlig procentuell förändring



Anm. Arbetskostnaden 2005–2008 är rensad från tillfälliga rabatter på avtalade kollektiva avgifter. Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

LÖN OCH ARBETSKOSTNAD I NÄRINGSLIVET ENLIGT NATIONALRÄKENSKAPERNA 2007–2008

Låga observerade löneökningar har medfört en betydande nedrevidering av arbetskostnadens utveckling 2007 och 2008 sedan bedömningen i förra årets rapport (se diagram 21).²³ I *Lönebildningsrapporten* 2007 bedömdes arbetskostnadsutvecklingen bli i genomsnitt 4,7 procent per år 2007–2008. Timlöneökningen enligt nationalräkenskaperna bedömdes bli i genomsnitt 5,0 procent per år under samma period.

Arbetskostnaden bedöms nu öka med i genomsnitt 3,1 procent per år 2007 och 2008. Timlönen bedöms öka med i genomsnitt 3,5 per år under samma period. Att arbetskostnaden

²³ Arbetskostnadsutvecklingen som redovisas i detta stycke är rensad från de tillfälliga rabatter på avtalade kollektiva avgifter som lämnades under perioden 2006–2008.

utvecklas långsammare än timlönen under dessa två år beror främst på sänkningar av socialavgifter under perioden.

AVSNITT 2.2 I KORTHET

- De centrala avtalen i 2007 års avtalsrörelse innehöll högre löneökningar än avtalen i 2001 och 2004 års avtalsrörelser.
- Flera avtalsområden med jämförelsevis hög andel lågavlönade kvinnor fick centralt avtalade löneökningar som var högre än industrins 10,2 procent för perioden 2007–2009.
- Avtalsrörelsen 2007 innehöll något fler avtal med lönepotter på bekostnad av avtal med mera lokal lönebildning. Därmed kan avtalsrörelsen sägas ha lett till en något ökad central styrning av lönebildningen.
- Löneutfallen för 2007 och första halvåret 2008 är låga jämfört med bedömningen i *Lönebildningsrapporten 2007*. Löneökningarna utöver centrala avtal är också låga jämfört med tidigare avtalsperioder under 2000-talet. Framför allt gäller detta tjänstemän i näringslivet.
- Löneutvecklingen i näringslivet enligt konjunkturlönestatiken under perioden 2007–2008 bedöms bli i genomsnitt 3,7 procent per år, vilket är en nedrevidering med 0,8 procentenheter jämfört med *Lönebildningsrapporten 2007*.
- Revideringen av löneprognoisen för 2007 och 2008 jämfört med fjolårets rapport beror endast till en del på konjunkturförsvagningen.

2.3 Den ekonomiska utvecklingen 2007 och 2008

Som framgick av analysen ovan kommer löneutvecklingen 2007 och 2008 att bli betydligt lägre än vad som förväntades i 2007 års lönebildningsrapport. Samtidigt har ett antal oväntade ekonomiska händelser påverkat såväl internationell som svensk ekonomi negativt. I detta avsnitt analyseras hur den makroekonomiska utvecklingen 2007 och 2008 har påverkats av dessa.²⁴

OVÄNTADE EKONOMISKA HÄNDELSER

Sedan *Lönebildningsrapporten 2007* har världsekonomin utsatts för ett antal kraftiga störningar som bidragit till en försämrad internationell utveckling:

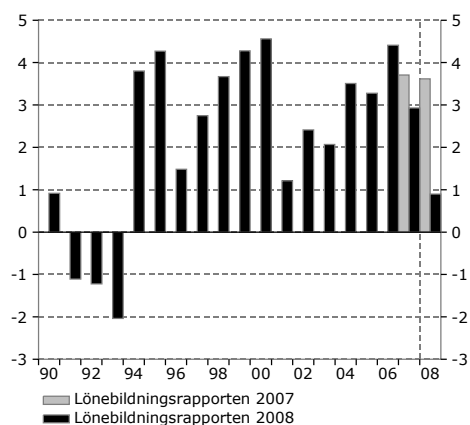
- snabbt stigande priser på energi och livsmedel
- kraftig försvagning på bostadsmarknaden i flera länder, framför allt i USA och Europa, samt den sammanhängande djupa krisen på de finansiella marknaderna.

Konjunktunedgången är mest markant i USA, men nedgången har också blivit tydlig i stora delar av Europa. Detta påverkar även den svenska ekonomiska utvecklingen. Utöver dessa internationella störningar har produktivitetens utvecklingen i den svenska ekonomin varit historiskt svag 2007 och 2008. Under efterkrigstiden har produktivitetstillväxten i Sverige aldrig tidigare varit negativ i två påföljande år.²⁵ Som framgår av analysen nedan bedöms den svaga produktivitetens utvecklingen bero både på utbuds- och efterfrågerelaterade faktorer.

MARKANT LÄGRE TILLVÄXT

Den svenska ekonomin har försämrats betydligt det senaste året och i år går ekonomin in i en lågkonjunktur. Kalenderkorrigerad BNP bedöms i år öka med 0,9 procent, vilket är den svagaste ökningen sedan den djupa lågkonjunkturen i början av 1990-talet (se diagram 22). Utvecklingen av den svenska ekonomin är nära kopplad till utvecklingen i omvärlden. Sveriges export motsvarar ca 50 procent av BNP. Den svenska exporttillväxten för 2008 har reviderats ner med närmare 4 procentenheter jämfört med prognosen i 2007 års lönebildningsrapport. Bedömningen av inhemsk efterfrågan har också skrivits ner markant jämfört med bedömningen för ett år sedan. Den globala finansiella turbulen-

Diagram 22 BNP till marknadspris
Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

²⁴ Se "Prognosuppdatering oktober 2008", 2008-10-29, på www.konj.se.

²⁵ Att produktivitetens utvecklingen blir fortsatt negativ 2008 är Konjunkturinstitutets bedömning. Produktivitetens utvecklingen för första halvåret 2008 visade på en minskning av produktiviteten i näringslivet med ca 1,5 procent jämfört med första halvåret 2007, korrigerat för olika antal arbetsdagarna mellan åren.

sen, vilken i första hand tagit sig uttryck i en misstro mellan finansiella institut och en mycket låg riskbenägenhet, har även drabbat svenska hushåll och företag genom högre lånekostnader. Utöver detta har inflationen ökat snabbt och Stockholmsbörsen har fallit kraftigt. Sammantaget har detta bidragit till att inhemsk efterfrågan har försvagats. Såväl investeringstillväxten som hushållens konsumtionsutveckling under 2008 har därför reviderats ner betydligt jämfört med 2007 års rapport.

ARBETSMARKNADEN UTVECKLADES SOM FÖRVÄNTAT

Den svenska arbetsmarknaden utvecklades starkt 2006 och 2007, efter fyra år med svag utveckling. Sysselsättningen ökade sammantaget med drygt 180 000 personer under dessa två år. Samtidigt föll arbetslösheten från 7,7 procent 2005 till 6,2 procent 2007 (se diagram 23). Utvecklingen av arbetade timmar har också varit stark, i synnerhet i näringslivet där tillväxten av arbetade timmar 2007 var den högsta sedan mätningarna påbörjades på 1950-talet. I år bromsar dock tillväxten av antalet sysselsatta och arbetade timmar in. På grund av avmattningen på arbetsmarknaden dämpas också arbetskraftens ökningstakt. Sammantaget blir arbetslösheten ungefär oförändrad 2008 jämfört med 2007.

Arbetsmarknaden 2007 och 2008 har utvecklats ungefär enligt prognosen i fjolårets lönebildningsrapport (se diagram 23 och diagram 24). Antalet arbetade timmar i näringslivet har dock utvecklats starkare både 2007 och 2008 än vad som förväntades för ett år sedan (se diagram 25). Arbetsmarknadsutsikterna har försämrats snabbt under andra halvåret 2008. Inbromsningen av sysselsättningstillväxten bedöms därför bli betydligt kraftigare än bedömningen i 2007 års rapport.

FALLANDE PRODUKTIVITET

Produktivitetstillväxten i näringslivet var hög under åren 2002–2006, vilket bedöms ha resulterat i en produktivitetsnivå som var högre än normalt vid utgången av 2006. Mot denna bakgrund var det förväntat att produktivitetstillväxten skulle växla ner 2007 och 2008. Produktiviteten i fjol och hittills i år har dock utvecklats betydligt svagare än bedömningen i *Lönebildningsrapporten 2007* (se diagram 26). Produktivitetstillväxten 2007 blev den svagaste på flera decennier. Den nuvarande bedömningen är att produktivitetstillväxten 2008 blir än svagare.

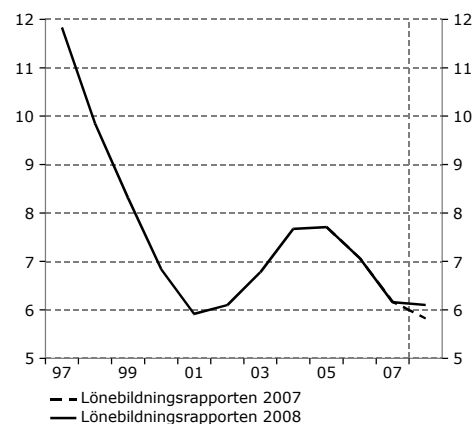
Produktivitetens svaga utveckling bedöms bero på både efterfråge- och utbudsrelaterade faktorer.²⁶ Enligt *Konjunkturbarometern* blev efterfrågeutvecklingen oväntat svag 2007 och hittills i år.²⁷ Även Konjunkturinstitutet överraskades av efterfrågeut-

²⁶ Se fördjupningen i *Konjunkturläget*, augusti 2008, "Negativ produktivitetstillväxt: orsaker och implikationer framöver".

²⁷ Se *Konjunkturbarometern*, oktober 2008, för mer information.

Diagram 23 Arbetslöshet

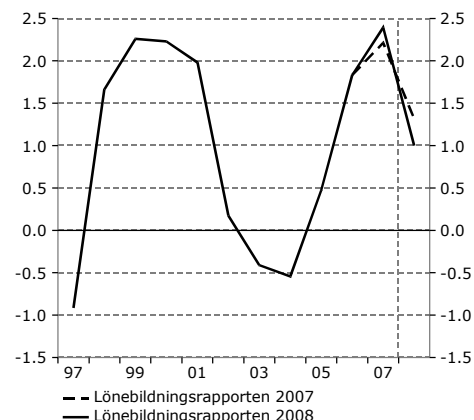
Procent av arbetskraften



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 24 Sysselsatta

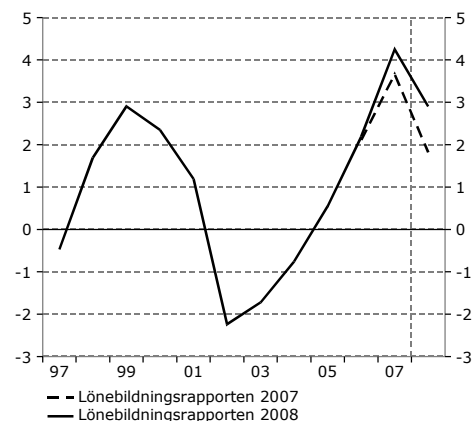
Årlig procentuell förändring



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 25 Arbetade timmar i näringslivet

Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 26 Produktivitet i näringslivet
Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

vecklingen. Produktionstillväxten i näringslivet har sedan fjol-årets lönebildningsrapport justerats ner kraftigt, framför allt utvecklingen 2008.

Att anställa personal är ett framåtblickande beslut och baseras därför på den förväntade efterfrågan. Eftersom det tar tid och är förenat med kostnader att anpassa personalstyrkan kan den oväntat svaga efterfrågetillväxten ha bidragit negativt till produktivitetstillväxten. I den mån företagen bedömer att den svaga produktionstillväxten blir tillfällig är det sannolikt att de till viss del behåller övertalig personal tills konjunkturen vänder upp igen (s.k. labour hoarding). På grund av stora pensionsavgångar de närmaste åren finns det skäl att tro att denna företeelse blir något större i nuvarande konjunkturedgång jämfört med tidigare konjunkturedgångar. Detta eftersom det blir extra kostsamt att först säga upp de senast anställda (företrädesvis yngre personal) för att en kort tid därefter behöva återanställa dem för att ersätta de nyblivna pensionärerna.

Även utbudsfaktorer bedöms ha bidragit till den svaga produktivitetstillväxten. Vissa av dessa är av kortsiktig karaktär och påverkar endast utvecklingen 2007 och 2008, medan andra kan påverka produktivitetstillväxten flera år framöver. Produktionsstörningarna (t.ex. driftstopp) var mer frekventa 2007 än vid tidigare liknande konjunkturlägen, vilket får en direkt kortsiktig negativ effekt på produktiviteten eftersom arbetsstyrkan då inte kan producera i den utsträckning som planerats. Även ett högt antal nyinträden och arbetsgivarbyten under 2007 (även till viss del 2006) kan ha påverkat produktivitetstillväxten negativt; dels eftersom den nyanställda inte direkt uppnår full produktionsförmåga, dels eftersom befintlig personal måste använda en del av sin arbetstid till upplärning.

En svårare fråga är om den svaga produktivitetstillväxten 2007 och 2008 har implikationer för den strukturella produktivitetstillväxten, dvs. när efterfrågerelaterade faktorer bortses ifrån, även bortom 2008. Den strukturella produktivitetstillväxten drivs till stor del av den takt som ny teknik och effektivare arbetsmetoder implementeras i produktionen. Det är mycket svårt att förutsäga denna utvecklingstakt. Därför används en empirisk modell som stöd för att dela upp produktivitetstillväxten i utbuds- och efterfrågerelaterade faktorer.²⁸ Dessutom används data från *Konjunkturbarometern* för att analysera hur efterfråge- och utbudsrelaterade faktorer har påverkat produktivitetstillväxten 2007 och 2008. Där framgår bl.a. att produktionskapaciteten

²⁸ Modellen ger en kvantifiering av dessa faktorer. Modellen kan dock inte användas för att bedöma vilka specifika typer av faktorer på efterfråge- och utbudssidan som ligger bakom produktivitetstillväxten. Resultaten tyder på att en betydande del av den negativa produktivitetstillväxten 2007 och 2008 kan hänföras till ekonomins utbudssida. Dessa negativa s.k. produktivitetstillväxter har negativa dynamiska effekter på den strukturella produktivitetstillväxten även 2009–2011. Se fördjupningen i *Konjunkturläget*, augusti 2008, "Negativ produktivitetstillväxt: orsaker och implikationer framöver" för mer information om tolkning och kvantifiering av de utbuds- och efterfrågerelaterade produktivitetstillväxterna 2007 och 2008.

växte långsammare än förväntat 2006 och 2007.²⁹ En lägre ökningstakt i effektivitetshöjande investeringar i maskiner och anläggningar än ursprungligen planerat påverkar produktivitetstillväxten negativt under flera år framöver.³⁰ Av bl.a. dessa skäl har den utbudsberoende, strukturella, produktivitetstillväxten reviderats ner under perioden 2007–2011 jämfört med bedömningen i fjolårets lönebildningsrapport. Produktivitetstillväxten blir lägre under denna period än vad som bedöms gälla på längre sikt (se avsnitt 4.2 för mer information om den strukturella produktivitetstillväxten).

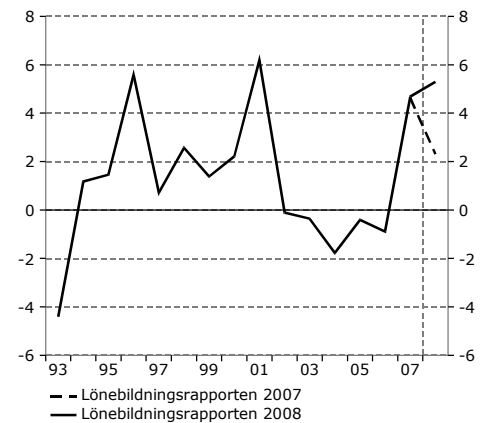
SNABBT STIGANDE ENHETSARBETSKOSTNAD OCH ARBETSKOSTNADSANDEL

Den fallande produktiviteten i svensk ekonomi under 2007 och 2008 har drivit upp enhetsarbetskostnaden, dvs. arbetskostnaden per producerad enhet (se diagram 27). Som redovisades i avsnitt 2.2 väntas arbetskostnaden öka långsammare än vad som bedömdes i *Lönebildningsrapporten 2007*. Trots att arbetskostnaden reviderats ner mellan rapporterna bedöms kostnadsutvecklingen per producerad enhet bli högre än vad som förväntades för ett år sedan. Enhetsarbetskostnaden bedöms nu öka med i genomsnitt 5,0 procent per år 2007–2008, vilket är mycket högre än den ökningstakt om 1,4 procent som på längre sikt är förenlig med stabil inflation på 2 procent (se avsnitt 4.3).

Arbetskostnadsandelen i näringslivet var 59,1 procent 2007. Det är lägre än Konjunkturinstitutets bedömning av det långsiktiga jämviktsvärdet för arbetskostnadsandelen på 60 procent (se diagram 28). Företagens vinstläge var därmed högre än normalt. Mot bakgrund av konjunkturförsvagningen och det förhållandevis goda vinstläget i näringslivet bedöms företagen tillåta en del av enhetsarbetskostnadsökningen slå igenom som minskade vinster. Arbetskostnaden per producerad enhet stiger därför snabbare än företagens förädlingsvärdepriser under perioden 2007–2008 och arbetskostnadsandelen stiger till 60,8 procent 2008.

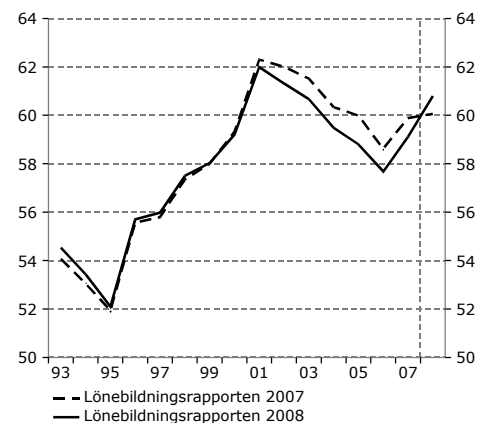
I och med generalrevideringen av nationalräkenskaperna i november 2007 sänktes den uppmätta arbetskostnadsandelen i genomsnitt med 0,8 procentenheter per år 2001–2007. Trots det är arbetskostnadsandelen för 2008 högre nu jämfört med bedömningen i fjolårets lönebildningsrapport.

Diagram 27 Enhetsarbetskostnad
Årlig procentuell förändring



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 28 Arbetskostnadsandel
Procent



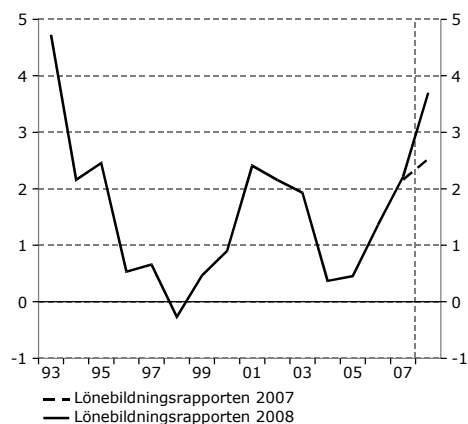
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

²⁹ Se *Konjunkturbarometern*, oktober 2008, för mer information om förväntad och genomförd utbyggnad av produktionskapaciteten.

³⁰ Att produktionskapaciteten byggdes ut mindre än förväntat under 2006–2007 kan t.ex. bero på brist på produktionsfaktorer såsom investeringsvaror och personal med rätt kompetens.

Diagram 29 KPI

Årlig procentuell förändring



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

PRISER PÅ LIVSMEDEL OCH ENERGI BAKOM OVÄNTAT HÖG INFLATION

Inflationen har i år ökat i betydligt snabbare takt än vad som förväntades i förra årets lönebildningsrapport. Bakom ökningen ligger framför allt uppgången i energi- och livsmedelspriser. Den högre enhetsarbetskostnaden har också påverkat inflationen, men får fullt genomslag först med viss fördröjning. Inflationen bromsar ändå in framöver till följd av den kraftiga konjunkturförsvagningen. KPI bedöms nu öka med 3,7 procent 2008, vilket är 1,2 procentenheter högre än prognosen i *Lönebildningsrapporten* 2007 (se diagram 29). KPIX bedöms öka med 2,6 procent 2008, vilket är 0,8 procentenheter högre än uppfattningen för ett år sedan.

AVSNITT 2.3 I KORTHET

- Sedan bedömningen i *Lönebildningsrapporten* 2007 har världsekonomin utsatts för ett antal kraftiga störningar som bidragit till en försämrad ekonomisk utveckling i Sverige. Detta har bidragit till att svensk BNP-tillväxt har reviderats ner, i synnerhet 2008, jämfört med fjolårets rapport.
- Produktivitetsutvecklingen i den svenska ekonomin var historiskt svag under perioden 2007–2008, vilket förutom den försämrade efterfrågeutvecklingen även berodde på utbudsspecifika faktorer.
- Arbetsmarknaden 2007 och 2008 har utvecklats ungefär enligt prognosen i fjolårets lönebildningsrapport. Inbromsningen av sysselsättningstillväxten bedöms dock bli något starkare 2008 och arbetslösheten lite högre jämfört med bedömningen för ett år sedan.
- Den negativa produktivitetstillväxten i svensk ekonomi under 2007 och 2008 har medfört snabbt stigande enhetsarbetskostnad i näringslivet. Eftersom företagens förädlingsvärdepriser inte ökar i samma takt som enhetsarbetskostnaden, väntas arbetskostnadsandelen stiga. År 2008 överstiger arbetskostnadsandelen Konjunkturinstitutets bedömning av det långsiktiga jämviktsvärdet.

2.4 Ny bedömning av avtalsrörelsen 2007: Bättre fungerande lönebildning och lägre jämviktsarbetslöshet

I de senaste årens lönebildningsrapporter har en tankeram för arbetskostnadsutvecklingen i näringslivet tagits fram.³¹ Tankeramen används som en utgångspunkt i analysen av hur arbetskostnader kan utvecklas samt vilken arbetskostnadsökning som är förenlig med Riksbankens inflationsmål och därmed nivån på jämviktsarbetslösheten.

I 2007 års rapport analyserades parternas agerande i avtalsrörelsen 2007 avseende avtalsperioden 2007–2009. Denna analys baserades på de centrala avtal som var slutna fram till mitten av november 2007 samt en prognos av vilka arbetskostnadsökningar utöver centrala avtal som avtalskonstruktionerna och den konjunkturella utvecklingen skulle ge under perioden 2007–2009. Konjunkturinstitutets slutsats var då att lönebildningen fungerade på liknande sätt som vid tidigare avtalsrörelser på 2000-talet och att parterna tog ungefär samma grad av samhälls-ekonomiskt ansvar. Det bidrog till bedömningen om en oförändrad jämviktsarbetslöshet på ca 6 procent.³²

I årets rapport görs en ny bedömning av avtalsrörelsen 2007 och dess implikationer för jämviktsarbetslösheten baserat på den nya information som tillkommit om löners och arbetskostnaders utveckling. Analysen fokuserar på 2007 och 2008 eftersom utfall nu finns för bl.a. arbetskostnadsutvecklingen till och med första halvåret 2008.³³ Som framgick i avsnitten 2.2 och 2.3 ovan har såväl den strukturella som konjunkturella utvecklingen av ekonomin 2007 och 2008 ändrats på ett betydande sätt jämfört med vad som förväntades av Konjunkturinstitutet och arbetsmarknadens parter. De förändringar som är av störst betydelse för analysen av strukturell och konjunkturuell arbetskostnadstillväxt samt jämviktsarbetslöshet är följande:

1. Försämrade konjunkturutveckling med bl.a. lägre BNP-tillväxt. Utvecklingen på arbetsmarknaden har däremot sammantaget under åren 2007 och 2008 varit något starkare än förväntat.

³¹ Se avsnitt 4.1 för analys av den strukturella arbetskostnadsutvecklingen enligt tankeramen, avsnitt 3.2 för en teoretisk analys samt avsnitt 3.4 för en analys med hjälp av Konjunkturinstitutets makroekonomiska modell, KIMOD.

³² Mätt enligt ILO:s definition.

³³ De flesta avtal löper ut under andra kvartalet 2010. De centralt avtalade arbetskostnadsökningarna för 2009 är liknande de för 2008. Därför kan bedömningen av parternas agerande samt eventuella implikationer för jämviktsarbetslösheten approximeras med en analys av utvecklingen 2007 och 2008.

2. Fallande produktivitet, vilket medfört en nedrevidering av både faktisk och strukturell produktivitetstillväxt.
3. Låga utfall för löne- och arbetskostnadstillväxten.

I detta avsnitt diskuteras tänkbara orsaker till den låga arbetskostnadstillväxten 2007 och 2008. Slutsatsen är att faktorerna under punkt 1 och 2 samt andra omständigheter har haft en viss dämpande effekt på arbetskostnadsutvecklingen på lokal nivå. Därutöver bedöms parternas avtal på central och lokal nivå och avtalskonstruktioner ge en lägre arbetskostnadstillväxt än vad som är förenligt med ett oförändrat antagande om jämviktsarbetslösheten. Det antyder att svensk arbetsmarknad förefaller klara av en arbetslöshetsnivå som är något lägre än 6 procent utan att arbetskostnadsutvecklingen överskrider den tillväxttakt som är förenlig med Riksbankens inflationsmål.

Konjunkturinstitutet bedömer därmed att parternas agerande på central nivå i avtalsrörelsen 2007 och den lokala tillämpningen sammantaget visar på att lönebildningen i svensk ekonomi fungerar bättre än bedömningen i 2007 års lönebildningsrapport. Det är svårt att med någon exakthet kvantifiera implikationerna av parternas samlade agerande, men Konjunkturinstitutets bedömning innebär att jämviktsarbetslösheten sänks med 0,5 procentenheter till 5,7 procent.

TANKERAMEN – SIFFERSÄTTNING I 2007 ÅRS RAPPORT

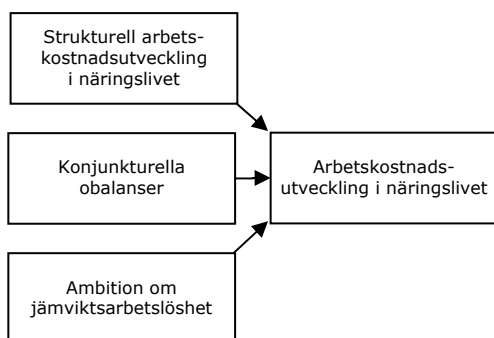
Utgångspunkten för Konjunkturinstitutets analys av avtalsrörelsen är den tankeram för arbetskostnadsutvecklingen i näringslivet som presenterats i tidigare rapporter (se fotnot 31). Figur 1 illustrerar tankeramens delar.

Tankeramens innebörd kan kortfattat beskrivas så här. I normalfallet uppgår den konjunkturrellt balanserade, strukturella, arbetskostnadsutvecklingen, ΔAK^* , (första rutan i figur 1) år t till summan av den strukturella produktivitetstillväxten, $\Delta(Y/L)^*$, och inflationstakten mätt i företagens förädlingsvärdepriser, ΔP^* , dvs.³⁴

$$\Delta AK_t^* = \Delta \left(\frac{Y_t}{L_t} \right)^* + \Delta P_t^* . \quad (2.1)$$

När den strukturella arbetskostnadstillväxten utvecklas i enlighet med ekvation (2.1) blir den strukturella arbetskostnadsandelen, dvs. den andel av näringslivets nominella förädlingsvärde

Figur 1 Tankeram för arbetskostnadsutvecklingen i näringslivet



³⁴ Ekvation (2.1) gäller då den strukturella arbetskostnadsandelen är konstant. Som diskuteras i kapitel 4 finns omständigheter som gör att den strukturella arbetskostnadsandelen ibland förändras, vilket innebär att relationen i ekvation (2.1) inte gäller. Symbolen Δ betyder här procentuell förändring. '*' betyder här konjunkturrellt balanserade tillväxttakter.

$(P \times Y)$ som utgörs av företagens arbetskraftskostnader, konstant; se ekvation (2.2).³⁵

$$\text{Strukturell arbetskostnadsandel}_t = 100 * \left(\frac{AK_t \times L_t}{P_t \times Y_t} \right)^*, \quad (2.2)$$

där L är arbetade timmar. Arbetskostnadstillväxten kan dock skilja sig från den strukturella tillväxttakten på grund av konjunkturella obalanser (andra rutan i figur 1). I en högkonjunktur då resursläget på arbetsmarknaden är stramt, tenderar arbetskostnadstillväxten bli högre. Omvänt gäller i en lågkonjunktur.

Om parternas avtal och avtalskonstruktioner innebär att arbetskostnadstillväxten blir lägre än vad som motiveras av strukturella och konjunkturella skäl är det en indikation på att parternas agerande är förenligt med en lägre jämviktsarbetslöshet (tredje rutan i figur 1). Det innebär att den arbetskostnadstillväxt som är förenlig med Riksbankens inflationsmål uppkommer vid en lägre arbetslöshetsnivå än tidigare. Omvänt gäller om arbetskostnadstillväxten blir högre än vad som motiveras av strukturella och konjunkturella skäl. Som diskuteras nedan kan sådana avvikelser även bero av andra faktorer, vilket innebär att jämviktsarbetslösheten inte med nödvändighet behöver justeras om arbetskostnadsutvecklingen kortsiktigt avviker från den strukturellt och konjunkturellt motiverade tillväxttakten.

Ovanstående analysram användes i 2007 års lönebildningsrapport. I rapporten beskrevs en modellbaserad scenariokalkyl som visade hur ett ökat samhällsekonomiskt ansvarstagande i lönebildningen kunde bidra till en lägre jämviktsarbetslöshet (se tabell 5). Som framgick av avsnitt 2.2 bedöms löne- och arbetskostnadstillväxten bli låg under perioden 2007–2008. Timlönerna enligt Konjunkturlönestatistiken bedöms växa med i genomsnitt 3,7 procent per år. Arbetskostnaden bedöms växa med endast i genomsnitt 3,1 procent per år under denna period. Denna siffra kan komma att revideras och är fortfarande ganska osäker. Även om det inte finns några utfall för 2009 (se fotnot 33) tyder utvecklingen 2007 och 2008 på att löne- och arbetskostnadstillväxten under perioden 2007–2009 hamnar närmast kolumnen ”Högt ansvarstagande” i tabell 5.

I den resterande delen av detta avsnitt analyseras om detta bör tolkas som om lönebildningen på svensk arbetsmarknad är förenlig med en lägre jämviktsarbetslöshet än vad som tidigare antagits eller om andra faktorer, helt eller delvis, kan förklara den oväntat låga arbetskostnadsutvecklingen. Till sist diskuteras kortfattat preliminära förutsättningar inför nästa avtalsrörelse i ljuset av en nedreviderad strukturell arbetskostnadstillväxt och en lägre jämviktsarbetslöshet.

³⁵ Resterande del av förädlingsvärdet består av bruttoörsättning till kapitalägarna (vinst plus kapitalförslitning).

Tabell 5 Bedömning av arbetskostnad, jämviktsarbetslöshet och parternas ansvarstagande i 2007 års lönebildningsrapport¹

Procentuell förändring respektive procent, genomsnitt per år 2007–2009.

	Högt ansvars- tagande	Oförändrat ansvars- tagande
Timlönetillväxt ²	3,9	4,5
Arbetskostnadstillväxt³	4,2	4,8
<i>Bidrag till arbetskostnadstillväxten</i>		
Strukturell arbets- kostnadsutveckling	4,4	4,4
Konjunktorell obalans ⁴		0,4
Ambition om jäm- viktsarbetslöshet ⁵	-0,6	0,0
Jämviktsarbetslöshet (ILO)	5,2	6,2
Arbetslöshet (ILO) ⁴		5,8

¹ I 2007 års lönebildningsrapport presenterades även ett scenario med lågt ansvarstagande.

² Enligt Konjunkturlönestatistiken; se fördjupningen "Löneökning enligt olika statistiska källor" för en beskrivningen av skillnaden mellan arbetskostnad och timlön.

³ Enligt nationalräkenskaperna.

⁴ "Konjunktorell obalans" och "Arbetslöshet" gäller vid oförändrat ansvarstagande. Vid ett förändrat ansvarstagande och därmed en förändrad jämviktsarbetslöshet skulle faktisk arbetslöshet, liksom andra makroekonomiska variabler, påverkas, bl.a. via en annorlunda stabiliseringspolitik. Därigenom uppkommer en "Konjunktorell obalans" och "Arbetslöshet" som skiljer sig från alternativet med "Oförändrat ansvarstagande". Hur en sådan obalans kan se ut i alternativet "Högt ansvarstagande" visas i en modellsimulering i avsnitt 3.4.

⁵ Modellberäkningar i avsnitt 3.4 innebär att arbetskostnadstillväxten i genomsnitt är 0,6 procentenheter lägre per år i tre år då parterna agerar för en 1 procentenhet lägre jämviktsarbetslöshet. Omvänt gäller vid högre jämviktsarbetslöshet.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

VILKA FAKTORER KAN FÖRKLARA DE LÅGA UTFALLEN FÖR LÖNE- OCH ARBETSKOSTNADSTILLVÄXTEN 2007 OCH 2008?

Nedan analyseras hur den reviderade makroekonomiska bedömningen från avsnitt 2.2–2.3 påverkar den strukturella (första rutan i figur 1) och den konjunktorella (andra rutan i figur 1) arbetskostnadstillväxten, vilket bidrar till tolkningen av det låga utfallen 2007 och 2008. Därefter görs en ny samlad bedömning av parternas ambition för jämviktsarbetslöshetens nivå i avtalsrörelsen 2007 (tredje rutan i figur 1).

TVå centrala antaganden i analysen och den siffrsättning som framgick i tabell 5 är följande:

- Parterna var framåtblickande i sitt agerande i avtalsrörelsen. Det innebär att avtalen och avtalskonstruktionerna baserades på en bedömning av den makroekonomiska utvecklingen under avtalsperioden 2007–2009.
- När avtalen förhandlades fram var parternas bedömning av den makroekonomiska utvecklingen för avtalsperioden 2007–2009 samstämmig med Konjunkturinstitutets prognos.

Även om dessa antaganden kan vara en rimlig utgångspunkt, analyseras nedan hur slutsatserna påverkas av alternativa antaganden.

Strukturell arbetskostnadsutveckling (första rutan i figur 1)

Som framgick av ekvation (2.1) utgörs den strukturella arbetskostnadsutvecklingen av den arbetskostnadstillväxt som råder då ekonomin är konjunktorellt balanserad. Vid konstant arbetskostnadsandel utgörs den av summan av den strukturella produktivitetstillväxten och den strukturella inflationstakten mätt i företagens förädlingsvärdepriser.

Som framgår av avsnitt 4.2 har den strukturella produktivitetstillväxten reviderats ner betydligt som en konsekvens av fallande produktivitet 2007 och 2008 samt en fördjupad produktivitetsanalys. Den bedöms nu uppgå till i genomsnitt ca 2,1 procent per år 2010–2012 jämfört med ca 2,7 procent i 2007 års rapport.³⁶

En lägre strukturell produktivitetstillväxt bör, enligt tankera- men, leda till en lägre arbetskostnadstillväxt och skulle därmed kunna vara en delförklaring till de låga utfallen för arbetskostnadsutvecklingen. Konjunkturinstitutet bedömer dock att effekten från nedväxlingen av den strukturella produktivitetstillväxten på arbetskostnadsutvecklingen 2007 och 2008 är begränsad. Det beror främst på antagandena (a) och (b) ovan, dvs. att parterna antas ha slutit avtal på basis av den, av Konjunkturinstitutet, förväntade makroekonomiska utvecklingen 2007–2009. Varken Konjunkturinstitutet eller andra prognosmakare förutsåg den svaga strukturella produktivitetsutvecklingen 2007–2008.³⁷ Konjunkturinstitutet bedömer dock att den svaga strukturella produktivitetstillväxten, i någon mån, kan ha påverkat arbetskostnadsökningarna utöver avtal i lokala förhandlingar ute på företagen.

En ytterligare strukturell faktor som kan ha haft en viss dämpande effekt på arbetskostnadstillväxten utöver avtal är utvecklingen av arbetsutbudet. Tillväxten i arbetskraften 2007 och 2008 var högre än vad som kan förklaras av normal konjunktorell utveckling. Fler personer än väntat har därmed funnits att tillgå för företagen, vilket kan ha haft en viss lönedämpande effekt.³⁸

³⁶ Skillnaden i bedömningen jämfört med föregående års rapport är mindre för perioden 2010–2020; 2,4 procent jämfört med 2,6 procent per år i genomsnitt (se diskussion i samband med tabell 6).

³⁷ Arbetsmarknadens parter förefaller inte officiellt publicera sin uppfattning om prognostiserad strukturell produktivitetstillväxt. Därför antas att parternas gemensamma uppfattning inför avtalsrörelsen i allt väsentligt var den samma som Konjunkturinstitutets.

³⁸ Som framgår av fördjupningen "Har förändringar i sammansättning av sysselsättningen bromsat löneökningstakten?" i detta kapitel förefaller en förändrad sammansättning av sysselsättningen inte vara en väsentlig förklaring till den låga arbetskostnadstillväxten 2007.

Konjunkturrella obalanser (andra rutan i figur 1)

Avtalsförhandlingarna planerades och genomfördes åren 2006 och 2007 då BNP-tillväxten var hög och sysselsättningen ökade kraftigt. Inför avtalsperioden prognostiserade Konjunkturinstitutet en fortsatt stark utveckling. Som beskrevs i *Lönebildningsrapporten 2007* (kapitel 3) kan konjunkturrella obalanser i arbetskostnadsutvecklingen uppstå av främst två, delvis beroende, skäl; arbetslöshetens avvikelse från jämviktsarbetslösheten och arbetskostnadsandelens avvikelse från jämvikt.

Konjunkturinstitutets uppfattning runt tidpunkten för 2007 års avtalsrörelse var att arbetslösheten i genomsnitt skulle understiga jämviktsarbetslösheten 2007–2009. Dessutom bedömdes arbetskostnadsandelen ligga något under sin jämviktsnivå. Sammantaget motiverade detta att arbetskostnadstillväxten översteg den strukturella tillväxttakten (se ”Konjunkturrella obalanser” i tabell 5 ovan).

Som framgick i avsnitt 2.3 blev BNP-tillväxten 2006 och 2007 klart lägre än vad som förväntades inför avtalsrörelsen. Utvecklingen på arbetsmarknaden 2007 och 2008 har däremot legat i linje med eller till och med varit något starkare än prognoserna inför avtalsrörelsen. Sämre BNP-utveckling än förväntat tillsammans med en stark utveckling på arbetsmarknaden innebär en oväntat svag konjunkturrell utveckling av produktiviteten 2007 och 2008.

Sammantaget gör Konjunkturinstitutet bedömningen att den oväntat svaga efterfrågeutvecklingen kan ha haft en dämpande effekt på löneökningar utöver centrala avtal på lokal nivå. Effekten från den försämrade konjunkturen bedöms dock inte vara särskilt stor eftersom utvecklingen på arbetsmarknaden trots allt varit lika stark, eller till och med starkare, än förväntat för helåret 2007 och 2008.

Det finns dock två ytterligare konjunkturrella skäl som kan ha bidragit till att arbetskostnadstillväxten blev lägre än förväntat. Som beskrevs ovan baseras analysen med hjälp av tankeramen på antagandena om (a) att parterna var framåtblickande vid avtalsstillfället och (b) att parterna delade Konjunkturinstitutets prognosbild. Även om dessa antaganden bedöms vara rimliga utgångspunkter, stämmer de av naturliga skäl inte fullt ut med verkligheten. Som diskuteras nedan ger en nyansering av dessa antaganden en delförklaring till de låga utfallen för arbetskostnadstillväxten.

När det gäller antagande (a) om att parterna främst är framåtblickande³⁹, är det också rimligt att man till viss del vägde in den ekonomiska situation som förelåg när avtalsförhandlingarna planerades och genomfördes, dvs. 2006–2007. BNP-tillväxten var hög och sysselsättningen växte mycket starkt under dessa år. Arbetslösheten, mätt enligt ILO:s definition, var dock i genomsnitt 6,7 procent 2006–2007, vilket är högre än vad som progno-

³⁹ En indikation på detta är till exempel att LO skriver att det är ”den framtida produktivitets- och pristrenden som avgör utvecklingen av löneutrymmet” [vår kursivering], i *Ekonomiska utsikter*, hösten 2006, sid. 41.

stiserades för avtalsperioden 2007–2009. Vid oförändrat antagande om en jämviktsarbetslöshet på drygt 6 procent, innebär en arbetslöshet på 6,7 procent att arbetskostnadstillväxten i normalfallet hålls tillbaka av konjunkturella skäl.

När det gäller antagande (b) om att parterna ungefär utgick från Konjunkturinstitutets konjunkturbild, är det också värt att beakta att parterna regelbundet gör egna konjunkturprognoser.⁴⁰ När det gäller BNP-tillväxt för perioden 2007–2008 sammanföll prognoserna från Landsorganisationen (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och Svenskt Näringsliv (SN) under hösten 2006 i hög grad med Konjunkturinstitutets prognos i *Konjunkturläget*, augusti 2006.⁴¹ Den aggregerade konjunkturbilden var därmed ungefär densamma i de olika prognoserna. LO:s och TCO:s prognoser för arbetade timmar och produktivitet låg också nära Konjunkturinstitutets medan SN inte redovisade dessa variabler.

Prognoserna för öppen arbetslöshet skilde sig dock en del åt. LO, TCO och SN trodde på en högre öppen arbetslöshet under perioden 2007–2008 jämfört med Konjunkturinstitutet. Det berodde främst på att dessa prognostiserade en högre arbetskraftstillväxt medan sysselsättningstillväxten var relativt samstämmig. Arbetslöshetsnivån har sannolikt en relativt stor betydelse för parternas bedömning om lämplig konjunkturarbetskostnadstillväxt. Eftersom parternas gemensamma syn på utvecklingen av arbetslösheten var mindre gynnsam än Konjunkturinstitutets kan det vara en delförklaring till det låga löneutfallet 2007 och 2008.

Att parterna sannolikt delvis tog hänsyn till det aktuella konjunkturläget vid avtalstillfället samt hade en högre prognos av arbetslösheten för avtalsperioden kan sammantaget till viss del förklara varför de avtalade löneökningarna inte blev högre. Det bedöms vara en delförklaring till de låga utfallen för arbetskostnadstillväxten.

Ambition om jämviktsarbetslöshet (tredje rutan i figur 1)

Enligt Konjunkturinstitutets bedömning i 2007 års rapport, skulle en arbetskostnadstillväxt på i genomsnitt 4,8 procent vara motiverad för en oförändrad bedömning av jämviktsarbetslösheten (se tabell 5 ovan). Utfallen hittills för 2007 och 2008 visar på en klart lägre tillväxttakt; 3,1 procent i genomsnitt per år för arbetskostnaderna medan timlönerna enligt Konjunkturlönestatistiken bedöms växa med 3,7 procent i genomsnitt per år. Att

⁴⁰ Som framgår av tankeramen är det inte bara den konjunkturilla utan även ekonomins strukturella utveckling som är av stor betydelse för arbetskostnadsutvecklingen. I parternas prognosdokument under hösten 2006 ingår dock inga prognoser eller uppfattningar om den strukturella utvecklingen. Det innebär att jämförelsen med Konjunkturinstitutets bedömning endast kan göras för den konjunkturilla utvecklingen.

⁴¹ Se *Ekonomiska utsikter*, hösten 2006 (LO), *Flaskhalsar på arbetsmarknaden*, december 2006 (TCO) och *Växthuseffekten – det ekonomiska läget*, december 2006 (Svenskt Näringsliv). Industrins Ekonomiska Råd (oberoende av parterna) hade en något lägre prognos för BNP-tillväxten under perioden 2007–2008; se *Inför 2007 års avtalsrörelse*, oktober 2006.

löne- och arbetskostnadstillväxten inte är högre är en indikation på att lönebildningen är förenlig med en lägre jämviktsarbetslöshet.

Som framgått ovan fanns dock, vid avtalstillfället, oväntade faktorer utanför den enkla modellen att ta hänsyn till. Lägre strukturell produktivitetstillväxt, högre arbetskraftstillväxt, samt svagare konjunkturrell utveckling än förväntat bedöms ha haft en viss dämpande effekt på löneökningstakten. Konjunkturinstitutet bedömer dock att dessa faktorer bara delvis kan förklara den låga arbetskostnadstillväxten 2007 och 2008.

Sammantaget innebär detta att en del av de låga utfallen kan förklaras av att svensk arbetsmarknad klarar av en lägre arbetslöshet än vad Konjunkturinstitutet tidigare antagit, innan arbetskostnadstillväxten överstiger den nivå som är förenlig med Riksbankens inflationsmål. Det är svårt att exakt kvantifiera denna effekt men Konjunkturinstitutets bedömning är att avtalsrörelsen och dess utfall på central och lokal nivå motiverar en sänkning av jämviktsarbetslösheten med 0,5 procentenheter till 5,7 procent.

HÖJDA MINIMILÖNER KAN ÖKA ARBETSLÖSHETEN

Avtalsrörelsen 2007 innebar att minimilönerna inom flera avtalsområden höjdes relativt mycket. Minimilönerna, som redan innan var höga i ett internationellt perspektiv, blev därmed ännu högre, vilket kan ha negativa effekter för sysselsättningen och bidra till att höja jämviktsarbetslösheten. De höjda minimilönerna innebar dock inte en generell löneinflation utan lönestrukturen pressades i stället ihop.⁴²

Å andra sidan motverkas minimilönernas effekt på arbetskostnaden och därmed arbetslösheten av flera politiska beslut, bl.a. nedsättningen av socialavgifterna för ungdomar, nedsättning av särskilda löneskatter för äldre och nystartsjobb. Konjunkturinstitutet har därför inte justerat jämviktsarbetslösheten till följd av ändrade minimilöner och ovan nämnda politiska beslut.

ANSVARSTAGANDE – ETT SAMLINGSBEGREPP

Parternas vilja och förmåga att minska jämviktsarbetslösheten benämns, liksom i tidigare rapporter, som samhällsekonomiskt ansvarstagande. Inom detta begrepp ryms dock flera olika orsaker till varför parterna sluter avtal som innebär att jämviktsarbetslösheten förändras. Vissa av dessa orsaker kan parterna själva påverka. Industriavtalet är ett sådant exempel. Dess inverkan på svensk lönebildning diskuteras i kapitel 3 och det är sannolikt att dess normerande verkan successivt har minskat jämviktsarbetslösheten sedan 1997. Parterna kan också själva ändra sin värdering av olika avtalsnivåer genom att exempelvis ta större

⁴² Se kapitel 4 i *Lönebildningsrapporten 2007* för en analys.

hänsyn till de arbetslösas situation, vilket påverkar avtalsnivåer och jämviktsarbetslöshet.

Exempel på faktorer som parterna inte kan påverka är utformningen av a-kasssystemen, tillämpning och nivåer i socialförsäkringar och den demografiska utvecklingen. Däremot kan parterna förstås välja om en regelförändring inom till exempel a-kasssystemet ska påverka deras agerande och avtalsnivåer.

Ett visst agerande från parterna i en avtalsrörelse kan alltså inte med någon säkerhet härledas till någon av ovanstående eller andra orsaker.⁴³ Det centrala i analysen är den totala effekten på jämviktsarbetslösheten, oberoende vilken orsak som bedöms ligga bakom.

PRELIMINÄRA FÖRUTSÄTTNINGAR INFÖR NÄSTA AVTALSRORELSE

De flesta större avtal har varit treåriga under 2000-talet. Det är därför av speciellt intresse att kortfattat studera hur den reviderade synen när det gäller strukturell arbetskostnadstillväxt och en ny, lägre jämviktsarbetslöshet påverkar den arbetskostnadstillväxt som är förenlig med Riksbankens inflationsmål under nästa förmodade avtalsperiod, dvs. 2010–2012.

Som framgår av avsnitt 4.4 har den strukturella arbetskostnadstillväxten reviderats ner jämfört med bedömningen i 2007 års rapport. Det beror dels på att den strukturella produktivitetstillväxten bedöms bli lägre, dels på att den strukturella inflations-takten mätt enligt företagens förädlingsvärdepriser har reviderats ner med 0,3 procentenheter. Som framgår av tabell 6 nedan bedöms den strukturella arbetskostnadstillväxten uppgå till i genomsnitt 3,5 procent per år 2010–2012. För perioden 2010–2020 uppgår den till 3,8 procent eftersom den strukturella produktivitetstillväxten då återhämtar sig. Dessa bedömningar är dock behäftade med relativt stor osäkerhet; se fördjupningen ”Långsammare eller snabbare återhämtning av produktivitetstillväxten?” i kapitel 4 samt avsnitt 4.4 för alternativa antaganden.

På grund av konjunkturedgången bedöms arbetslösheten överstiga den nya, lägre jämviktsarbetslösheten i början av nästkommande avtalsperiod. Vinstläget bedöms också vara sämre än vid 2007 års avtalsrörelse. För att vara förenligt med den lägre jämviktsarbetslösheten är Konjunkturinstitutets preliminära bedömning att arbetskostnadstillväxten (inklusive påslag utöver centrala avtal) under perioden 2010–2012 i genomsnitt måste understiga den nya, strukturella tillväxttakten på 3,5 procent för att den reviderade nivån på jämviktsarbetslösheten ska bibehållas. Konjunkturinstitutet kommer att presentera uppdaterade beräkningar i 2009 års lönebildningsrapport.

⁴³ Som analyseras i avsnitt 3.2 bestämmer dessa faktorer och andra sammantaget den s.k. lönesättningskurvens läge, vilket i sin tur bestämmer jämviktsarbetslöshetens nivå.

Tabell 6 Strukturell arbetskostnadstillväxt

Bedömning i denna lönebildningsrapport (Lönebildningsrapporten 2008) jämfört med Lönebildningsrapporten 2007. Procentenheter, genomsnitt per år.

	2010–2012		2010–2020	
	LBR 2007	LBR 2008	LBR 2007	LBR 2008
Strukturell arbetskostnads- tillväxt	4,4	3,5	4,3	3,8
Strukturell produktivets- tillväxt	2,7	2,1	2,6	2,4
Konjunktorellt balanserad inflationstakt ²	1,7	1,4	1,7	1,4

¹ I 2007 års rapport gjordes endast en framskrivning till 2015. För att jämföra med framskrivningen till 2020 i denna rapport antas utvecklingstakterna för 2016–2020 i 2007 års rapport vara de samma som för 2015.

² Mätt i företagens förädlingsvärdepriser; se avsnitt 4.3 för en beskrivning.

Källa: Konjunkturinstitutet.

AVSNITT 2.4 I KORTHET

- De låga utfallen för arbetskostnadstillväxten 2007 och 2008 bedöms delvis bero på faktorer som inte kunde förutses vid tiden då avtalen slöts i avtalsrörelsen 2007. Bland annat har utvecklingen av produktion och produktivitet varit oväntat svag samtidigt som utvecklingen av arbetsutbudet varit oväntat stark.
- Parternas avtal, avtalskonstruktioner och agerande på lokal nivå bedöms bidra till en lägre arbetskostnadstillväxt än vad som är förenligt med ett oförändrat antagande om jämviktsarbetslösheten. Svensk arbetsmarknad förefaller därmed klara av en lägre arbetslöshet än vad Konjunkturinstitutet tidigare trott, innan arbetskostnadstillväxten överstiger den nivå som är förenlig med Riksbankens inflationsmål. Jämviktsarbetslösheten sänks med 0,5 procentenheter till 5,7 procent.
- Den konjunktorellt balanserade, strukturella, arbetskostnadstillväxten har reviderats ner 2010–2012, både på grund av lägre strukturell produktivitetstillväxt och en lägre strukturell inflationstakt mätt i företagens förädlingsvärdepriser. Detta tillsammans med en arbetslöshet som bedöms vara högre än den nya, lägre jämviktsarbetslösheten i början på nästa avtalsperiod, medför att arbetskostnadstillväxten bör bli lägre kommande avtalsperiod jämfört med nuvarande. Uppdaterade beräkningar kring detta redovisas i nästa års lönebildningsrapport.

Könslönegapets storlek och förändring

Under 2007 års löneförhandling stod löneskillnader mellan män och kvinnor i fokus. LO-förbunden drev bl.a. frågan om införandet av jämställdhetspotter för branscher med hög andel lågavlönade kvinnor som ett sätt att minska gapet mellan män och kvinnors löner. I denna fördjupning beskrivs hur könslönegapet har utvecklats från 1997 till och med 2007. Fördjupningen analyserar hur stor del av könslönegapet som kan förklaras med observerbara faktorer, och vilka faktorer som 2007 bidrar mest till könslönegapet för arbetare och tjänstemän i den privata sektorn.

ATT MÄTA KÖNSLÖNESKILLNADER

Litteraturen som studerar skillnader i lön mellan män och kvinnor är omfattande, och den metod som vanligen används bygger på regressionsanalys och dekomponering av skillnader i genomsnittlig lön mellan män och kvinnor.⁴⁴ Studierna syftar till att beskriva hur stor del av det totala könslönegapet som kan förklaras av skillnader i produktiva egenskaper, så som utbildning, yrke och yrkeserfarenhet. Det som återstår av lönegapet efter att observerbara skillnader har beaktats är en oförklarad del som ofta tolkas som ett mått på könsdiskriminering. Det oförklarade gapet är dock av två skäl inte ett tillförlitligt mått på diskriminering. För det första, de observerade variablerna ålder, utbildning, yrke och arbetsställe fångar sannolikt inte upp alla skillnader i individernas produktivitet. För det andra, det är principiellt möjligt att det finns diskriminering även i mäns och kvinnors olika valmöjligheter avseende utbildning, yrke och arbetsplats.⁴⁵

I denna fördjupning används lönestrukturstatistiken från SCB för att skatta könslönegapet och ge en bild av hur stor del som kan förklaras av ett antal centrala observerbara faktorer. Analysen sker med avseende på månatlig grundlön som är uppräknad till motsvarande heltidslön för samtliga individer.

DETALJERAD DEKOMPONERING 2007

För att beskriva hur stor del av lönegapet som kan förklaras med hjälp av observerbara egenskaper användes nio olika faktorer som presenteras i tabell 7. Faktorerna förklaras ingående i fördjupningen ”Har förändringar i sammansättning av sysselsätt-

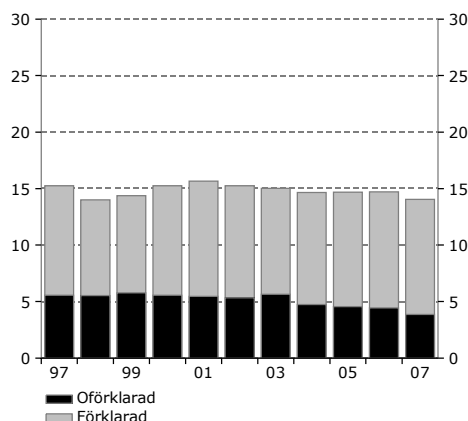
⁴⁴ Metoden för dekomponering av löneskillnader beskrivs utförligt i fördjupningen ”Har förändringar i sammansättning av sysselsättningen bromsat löneökningstakten?”.

⁴⁵ Analyser av diskriminering bör ske med lön på timme eller månadslön. Inkomsten innehåller andra faktorer så som till exempel hur mycket man arbetar. Om till exempel män väljer att ta ut övertid som lön medan kvinnor tar ut det som ledighet kommer detta att huvudsakligen att visa sig i inkomsten men inte i lönen.

ningen bromsat löneökningstakten?” nedan. Den förklarade delen av könslönegapet uttryckt i procentenheter är ungefär lika stor för arbetare som för tjänstemän, medan det totala gapet skiljer sig rejält. I tabellen redovisas också respektive faktors bidrag till den förklarade lönedifferensen. För både arbetare och tjänstemän utgör yrke, näringsgren och ålder de faktorer som förklarar de enskilt största delarna av gapet. Ålder används för att fånga relevant yrkeserfarenhet eftersom mängden yrkeserfarenhet är starkt relaterad till hur gammal individen är. Den dominerande effekten kommer av allt att döma från yrkeserfarenhet. Lönestrukturstatistiken innehåller tyvärr ingen information om yrkeserfarenhet vilket gör det omöjligt att införa och separera effekten av ålder från erfarenhet. Utbildningsnivån bidrar relativt lite till den förklarade delen av könslönegapet. Utbildningsinriktningen förklarar däremot en stor del av könslönegapet.

Diagram 30 Förklarad och oförklarad andel av könslönegapet för arbetare, 1997–2007

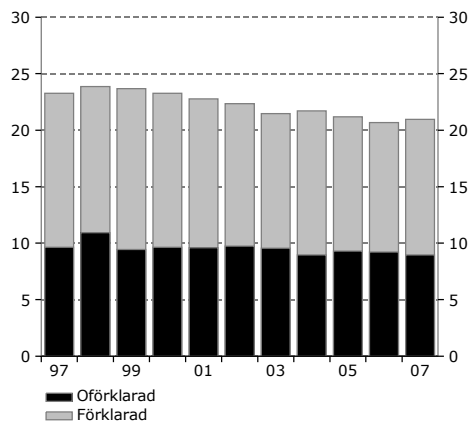
Procent



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 31 Förklarad och oförklarad andel av könslönegapet för tjänstemän, 1997–2007

Procent



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 7 Dekomponering av förklarad del av könslönegapet för arbetare och tjänstemän, 2007

Procentenheter

Observerade faktorer	Arbetare	Tjänstemän
Region	-0,1	-0,6
Ålder	1,4	1,2
Näringsgren	3,4	2,3
Födelseland	0,1	0,1
Utbildningsnivå	0,1	0,1
Utbildningsinriktning	0,6	0,6
Arbetsplatsstorlek	0,1	-0,3
Löneform (om timlön)	0,3	0,2
Yrke	4,4	8,3
Förklarad lönegap i procentenheter	10,2	12,0
Totala könslönegapet i procentenheter	14,0	21,0
Förklarad andel i procent av totalt könslönegap	72,6	57,2

Anm. Totalt lönegap är 14 och 21 procent för arbetare och tjänstemän. Dessa procentsatser utgör approximationer då logaritmerade löner har använts vid regressionsanalysen.

Källa: Strukturlönestatistiken 2007, SCB.

KÖNSLÖNEGAPET FÖR PERIODEN 1997–2007

Diagram 30 och diagram 31 ger en bild av hur könslönegapet ser ut och har förändrats över tiden för arbetare och tjänstemän i den privata sektorn. Gapet är generellt sett större för tjänstemän, vilket delvis kan förklaras av att lönespridningen är större där. Det genomsnittliga könslönegapet för perioden 1997–2007 var för arbetare 14,8 procent och för tjänstemän 22,3 procent. Detta innebär att den genomsnittliga lönen var 14,8 respektive 22,3 procent högre för män jämfört med kvinnor i den privata

sektorn. För arbetare har gapet varit ganska stabilt över tiden, medan det för tjänstemän finns en minskande trend sedan 1998. Den icke förklarade delen av gapet ligger i genomsnitt på 5,1 respektive 9,5 procentenheter för arbetare respektive tjänstemän. För arbetare har denna del sjunkit stadigt sedan 2003, medan den är mer stabil för tjänstemännen.

Har förändringar i sammansättning av sysselsättningen bromsat löneökningstakten?

Löneutfallen efter 2007 års avtalsrörelse har varit överraskande låga. En förklaring till de låga utfallen skulle kunna vara resultatet av förändringar i sammansättningen av sysselsättningen. Exempelvis så har andelen unga (18–24 år) av de sysselsatta ökat vilket innebär att andelen med ingångslön på arbetsmarknaden ökar. Eftersom gruppen unga dessutom i genomsnitt har liten yrkeserfarenhet och innehåller relativt få högskoleutbildade medför detta att andelen sysselsatta med relativt låg lön ökar. Detta bidrar negativt till den totala löneökningstakten i ekonomin.

Den offentliga statistiken visar också att andelen utrikes födda har ökat på arbetsmarknaden. En mängd empirisk forskning visar att invandrare och framför allt nyanlända invandrare får lägre löner än den inrikes födda befolkningen. Detta gäller även om man tar hänsyn till formell utbildning.⁴⁶

I denna fördjupning analyseras i vilken omfattning sammansättningseffekter har påverkat löneutvecklingen mellan 2006 och 2007. Detta görs dels på aggregerad nivå, dels på individnivå med kontroll för hur förändringar i olika faktorer bidrar till löneutvecklingen.

SAMMANSÄTTNINGSEFFEKTER PÅ AGGREGERAD NIVÅ

Ett sätt att åskådliggöra vilka effekter sammansättningsförändringar har på den genomsnittliga löneutvecklingen i ekonomin är att undersöka hur sysselsättningsandelarna och de genomsnittliga lönerna har förändrats för olika grupper. Tabell 8 presenterar andelar och genomsnittliga månadslöner för unga och utrikes födda. Där framgår att ungdomar i åldern 18–24 har den lägsta genomsnittliga lönen jämfört med andra grupper i tabellen, men att deras löner samtidigt ökat mest. Bland sysselsatta är det också den ålderskategori som andelsmässigt har ökat mest mellan åren. Om andelsökningen av unga inte hade ägt rum, skulle den genomsnittliga löneökningstakten ha varit 0,22 procentenheter högre.⁴⁷

Andelen invandrare födda utanför Norden har också ökat. Deras genomsnittliga löner är något högre än ungdomars vilket

⁴⁶ Två studier som diskuterar de utrikesföddas situation på arbetsmarknaden är: Sauli, S. (2004), "Högskoleutbildade utrikes födda – Enkätundersökning bland högskoleutbildade utrikes född person", Statistiska meddelanden, UF 56 SM 0401, SCB och Lundborg, P. (2007), "Assimilation in Sweden: Wages, Employment, and work Income", Working Paper 2007:7, SULCIS, Stockholm University.

⁴⁷ Beräkningen bygger på en jämförelse mellan den genomsnittliga löneutvecklingen med och utan förändrade andelar för unga och utrikesfödda för åren 2006 och 2007, men utifrån antagandet att den genomsnittliga lönen för respektive grupp förändras på det sätt som har skett i praktiken.

resulterar i en mindre negativ sammansättningseffekt. Om andelsökningen av denna grupp inte hade ägt rum, skulle den genomsnittliga löneökningstakten ha varit 0,07 procentenheter högre.

Tabell 8 Månadslön i privata sektorn

Andelar i procent, och genomsnittlig månadslön 2006 och 2007 samt procentuell förändring

	Andelar		Månadslön		
	2006	2007	2006	2007	%
18–24 år	11,1	11,8	18 900	19 800	4,4
25–44 år	50,1	50,0	25 900	26 900	3,9
45–64 år	38,8	38,2	27 500	28 600	4,0
Utrikesfödda					
Norden exkl. Sverige	2,9	2,7	25 800	26 700	3,2
Europa exkl. Norden	4,4	4,7	23 300	24 200	3,6
Utanför Europa	4,3	4,5	22 100	23 000	3,9
Tjänstemän	52,8	52,1	29 900	31 100	4,0
Arbetare	47,2	47,9	21 000	21 900	4,1
Kvinnor	37,0	36,8	23 300	24 200	3,8
Män	63,0	63,2	27 200	28 200	3,7
Totalt	100,0	100,0	25 800	26 700	3,8

Anm. Månadslön avser totallön och innehåller lön för arbetad tid samt helglön, förmåner, jour- och beredskapsersättning, väntetids- och restidsersättning utanför ordinarie arbetstid.

Källor: Lönestrukturstatistiken för privat sektor, 2006 och 2007, SCB och Konjunkturinstitutet.

Sammantaget visar denna analys att ökade andelar av yngre och utrikes födda utanför Norden 2007 jämfört med 2006 skulle kunna ha bidragit till att den uppmätta genomsnittliga löneökningstakten blev omkring 0,3 procentenheter lägre 2007.

De beräknade effekterna av förändrade andelar av unga och utrikes födda visar dock bara en partiell bild av vad som har påverkat löneökningstakten eftersom räkneövningen inte tar hänsyn till andra sammansättningsförändringar. Den samlade effekten av sammansättningsförändringar kan i stället studeras genom att dela upp den totala löneökningstakten i flertalet observerbara faktorer för att på så sätt åskådliggöra och kvantifiera effekterna av den sysselsatta arbetskraftens förändrade egenskaper med hänsyn taget till relevanta faktorer för lönen.

LÖNESTRUKTURSTATISTIKEN 2002–2007

För att analysera och dekomponera löneökningstakten över tiden används lönestrukturstatistiken som är framtagen av SCB speciellt för analys av löner. Det är en årlig urvalsundersökning som omfattar hela den offentliga sektorn och ca 50 procent av

den privata sektorn. Analysen gäller löneutvecklingen inom den privata sektorn.

Urvalsundersökningen för den privata sektorn utgör ett stratifierat urval av ca 11 000 företag i Sverige, men är individbaserad på de individer som arbetar i respektive företag, vilket ger ett statistiskt underlag om ca 1 150 000 individer per år.

ANALYS AV SAMMANSÄTTNINGSEFFEKTER MED MIKRODATA

Utgångspunkten för analysen är en grupp individer vars löner observeras vid två olika tidpunkter, 2006 och 2007. Det finns ett stort antal faktorer som påverkar lönernas storlek. En del av dessa faktorer är observerbara medan andra är icke-observerbara. Med hjälp av ekvationer kan individens lön delas upp i två delar på följande sätt:

$$Y_{06} = X_{06}\beta_{06} + U_{06} \quad (2.3)$$

$$Y_{07} = X_{07}\beta_{07} + U_{07} \quad (2.4)$$

Y_{06} och Y_{07} avser logaritmerade löner för 2006 och 2007, som förklaras av ett antal observerbara faktorer som ingår i matriserna X_{06} och X_{07} . Dessa matriser innehåller dels faktorer som är relaterade till individens produktivitet, så som utbildning, erfarenhet och ålder, dels faktorer som är relaterade till arbetsplatsen så som typ av arbete, arbetsplatsens storlek och bostadsregion. Koefficienterna efter X_{06} och X_{07} representerar de observerbara faktorernas effekter på lönen. Eftersom lönerna är logaritmerade kommer tolkningen av en enhets positiv förändring i X att approximativt motsvara $\beta \times 100$ procents förändring av individens lön. Eftersom individers löner aldrig är helt deterministiska, och individer har olika lön trots identiska observerbara karaktäristika behöver ekvationerna kompletteras med varsin slumpterm (U_{06} och U_{07}) som representerar de icke-observerbara faktorerna.

Koefficienterna i de statistiska modellerna (2.3) och (2.4) kan skattas med hjälp av minsta kvadratmetoden, vars egenskaper medför att genomsnittslönerna vid de två tidpunkterna kan skrivas som: $\bar{Y}_{06} = \bar{X}_{06}\beta_{06}$ och $\bar{Y}_{07} = \bar{X}_{07}\beta_{07}$ där linjerna över variablerna indikerar att det handlar om genomsnittsvärden för löner och observerbara faktorer. Detta innebär att differensen mellan de två genomsnittslönerna kan dekomponeras på följande sätt:

$$\bar{Y}_{07} - \bar{Y}_{06} = (\bar{X}_{07} - \bar{X}_{06})\beta_{06} + \bar{X}_{07}(\beta_{07} - \beta_{06}) \quad (2.5)$$

Det första uttrycket i högerledet representerar sammansättningsförändringar, dvs. den del av löneökningen som kan förklaras av förändringar i den sysselsatta arbetskraftens genomsnittliga egenskaper. Om t.ex. andelen unga ökar från 11,1 till 11,8 procent av

dem som arbetar, så kommer denna skillnad multiplicerad med ålderseffekten (β_{06}) för denna grupp representera löneeffekten som isolerat kommer av denna sammansättningsförändring.

Det andra uttrycket i högerledet, priseffekten, representerar förändringen i de observerbara egenskapernas marginaleffekter, utvärderad på det andra årets andelar. Denna del kan tolkas som effekter av hur prissättningen av individuella faktorer har förändrats mellan de två tidpunkterna. Med hjälp av ekvation (3) kan sammansättningseffekten beräknas för respektive variabel och för variablernas samlade effekt.⁴⁸

EFFEKTER FRÅN SAMMANSÄTTNINGSFÖRÄNDRINGAR

Dekomponering av löneutvecklingen har gjorts för två uppsättningar variabler. En kort specifikation innehåller bara de faktorer som framförts som orsak till det låga löneutfallet. Det handlar om unga och utrikes födda, men också om andelen arbetare som har ökat något mellan åren. Därutöver används en lång specifikation som tar hänsyn till fler faktorer som potentiellt skulle kunna vara med och påverka löneutvecklingen. De uppskattade sammansättningseffekterna som påverkas av löneutvecklingen mellan 2006 och 2007 redovisas i tabell 9.

⁴⁸ Prissättningseffekter av individuella faktorer kan dock inte generellt identifieras på ett statistisk tillförlitligt sätt. Se Oaxaca, R. och M. R. Ransom, "Identification in detailed wage decompositions" *The Review of Economics and Statistics* 81(1), 1999, 154-7.

Tabell 9 Löneutveckling och sammansättningseffekter 2006–2007 i den privata sektornProcentenheter¹

	Kort specifikation	Lång specifikation
Total löneutveckling	3,69	3,69
Total priseffekt	4,09	3,75
Total sammansättningseffekt	-0,39	-0,06
Ålder	-0,17	-0,12
Födelseland ^a	-0,04	-0,04
Andel arbetare	-0,19	-0,10
Region ^b		0,00
Näringsgren ^c		-0,02
Utbildningsnivå ^d		0,16
Utbildningsinriktning ^e		-0,03
Arbetsplatsstorlek ^f		0,03
Andel män		0,02
Andel med timlön		0,00
Andel deltidsarbetare		0,00
Andel i låglöneföretag		0,09
Andel i höglöneföretag		-0,06

¹ Eftersom lönestrukturstatistiken bildar en roterande panel kan individer inte följas över tiden och det är inte heller möjligt att identifiera om individen har bytt arbete. Däremot är det möjligt att följa och skatta effekten för de individer som förekommer i de båda urvalen för 2006 och 2007. Det handlar då om ett selekterat urval med betoning på större företag. Runt 7 procent byter arbete under 2007 i denna grupp vilket för gruppen medförde en extra löneökning. Detta ökade den totala löneutvecklingen med 0,09 procentenheter jämfört med om jobbytarna hade haft samma löneutveckling som övriga. Det handlar om en positiv effekt som är i det närmaste försumbar för den totala löneutvecklingen. På individnivå varierar löneeffekten av jobbyte kraftigt framför allt beroende på ålder och utbildning.

Anm. Summan av sammansättningseffekter och priseffekter ger den totala löneökningstakten som i tabell 9 blir 3,69 procent. Denna siffra skiljer sig från den som redovisas i tabell 8 på grund av att vi i dekomponeringsanalysen använder logaritmerade löner. $\log(Y_{07}) - \log(Y_{06})$ är bara approximativt lika med den procentuella förändringen av Y . Följande referensgrupper används: ^asvenskfödda, ^bStockholm, ^cJordbruk, jakt, skogsbruk, fiske, gruvor och mineralutvinningsindustrin, ^dgrundskola, ^eallmän inriktning, ^f1–4 anställda.

Källor: Lönestrukturstatistiken för privat sektor, 2006 och 2007, SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 9 innehåller två kolumner med resultat; den långa och den korta specifikationen. Som framgår i kolumnen för den korta specifikationen är sammansättningseffekten av åldersförändringar något lägre än den partiella effekten av en ökad andel unga som med data av tabell 8 räknades till 0,22 procentenheter. När ytterligare variabler tillförs (se tabell 9, lång specifikation), sjunker effekten ytterligare och den totala sammansättningseffekten som kommer av förändringar i åldersandelar utgör -0,12 procentenheter givet de förklarande variabler som ingår i modellen. En motsvarande reduktion ges för utrikes födda, som isolerat gav en effekt på -0,07 procent enheter, och som vid kontroll av andra faktorer sjunker till -0,04 procentenheter.

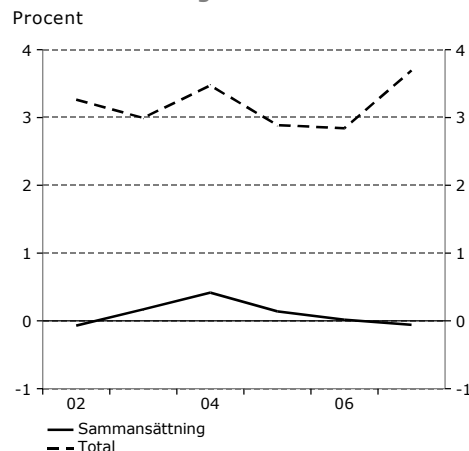
Om man jämför de totala sammansättningseffekterna som presenteras på den tredje raden, ser man att de skiljer ganska mycket mellan de två specifikationerna. Orsaken till detta kommer av att det finns både positiva och negativa sammansätt-

ningsförändringar som bidrar till löneutvecklingen. I det här fallet visar det sig att de negativa effekter som kommer av att andelen unga, utrikes födda och arbetare ökar bland de sysselsatta mildras av andra faktorer som bidrar positivt, t.ex. en ökad utbildningsnivå.

Som framgår av tabell 9 så är den totala sammansättningseffekten på löneutvecklingen mycket liten givet de variabler som ingår i analysen. För att få en uppfattning om hur liten den är, kan det vara illustrativt att jämföra dess storlek med effekter från tidigare år. Diagram 32 visar hur denna sammansättningseffekt varierar över tiden, tillsammans med den totala löneutvecklingen. Där framgår att den för de analyserade åren är liten, men att den i viss mån följer med den totala löneutvecklingen. År 2004 ökade lönerna relativt mycket och detta kunde till viss del förklaras av sammansättningseffekter, även om den sammanlagda sammansättningseffekten även där var liten och stod för ca 0,5 procentenheter. År 2007 var i likhet med 2004 ett år med stigande löneutveckling. Även 2007 var nettoeffekten av sammansättningsförändringarna negativ men mycket liten. Den slutsats man kan dra är därför att sammansättningseffekterna från unga, utrikes födda och arbetare uppgår 2007 till omkring -0,24 procentenheter, men att andra faktorer bidrar positivt så att den samlade effekten blir försumbar.

Det låga löneutfallet 2007 kan således inte förklaras av en förändrad sammansättning av sysselsättningen.

Diagram 32 Total löneutveckling och sammansättningseffekt



Källa: Lönestrukturstatistiken, 2002-2007

3 Hur bestäms löner och sysselsättning på den svenska arbetsmarknaden?

Utvecklingen av arbetskostnaden är central för sysselsättnings- och arbetslöshetsutvecklingen. I detta kapitel presenteras Konjunkturinstitutets tankeram för arbetskostnadsutvecklingen och dess samband med sysselsättningen och jämviktsarbetslösheten. Om arbetskostnaden stiger för snabbt bidrar det till högre arbetslöshet och lägre sysselsättning. Arbetsmarknadens parter har genom sitt agerande goda möjligheter att påverka såväl jämviktsarbetslösheten som utvecklingen av arbetslöshet och sysselsättning på kortare sikt. Samordning av lönebildningen genom lönenormering kan ha bidragit till en lägre jämviktsarbetslöshet det senaste decenniet. Genom att agera så att jämviktsarbetslösheten blir lägre kan arbetsmarknadens parter uppnå en varaktigt högre sysselsättning utan att löntagarnas reala disponibla inkomst blir lägre.

3.1 Arbetskostnadsutvecklingen

Löneutvecklingen, och därmed utvecklingen av arbetskostnaden, bestäms av kollektivavtal mellan fackföreningar och arbetsgivarorganisationer samt av lokala överenskommelser i företagen och offentliga myndigheter. Arbetsmarknadens parter kan på central och lokal nivå påverka sysselsättnings- och arbetslöshetsutvecklingen.⁴⁹

Konjunkturinstitutets tankeram för arbetskostnadsutvecklingen i näringslivet utgår från att den faktiska arbetskostnadsutvecklingen bestäms av den strukturella arbetskostnadsutvecklingen, effekter av konjunkturella obalanser samt av arbetsmarknadens parter ambition om jämviktsarbetslösheten, se figur 2. I detta avsnitt beskrivs dessa tre bestämningsfaktorer betydelse för arbetskostnadsutvecklingen. Speciellt fokus ligger på parternas agerande, dvs. hur parternas agerande bestämmer arbetskostnadsutvecklingen i relation till den strukturella utvecklingen, konjunkturella obalanser och ambition om jämviktsarbetslöshet.⁵⁰

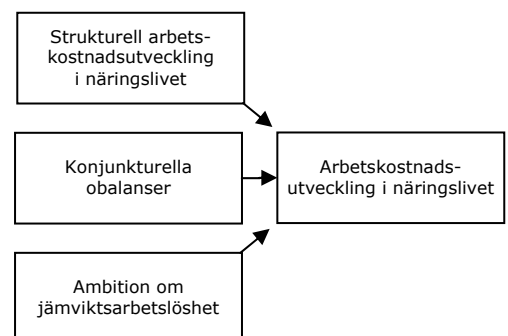
STRUKTURELL ARBETSKOSTNADSUTVECKLING

Den strukturella arbetskostnadsutvecklingen bestäms av den strukturella arbetsproduktivitetsutvecklingen i näringslivet och

⁴⁹ Även arbetstagare som inte är med i en fackförening påverkas indirekt av kollektivavtalen eftersom dessa ofta även täcker icke fackligt anslutna inom avtalsområdet.

⁵⁰ Se kapitel 4 för en mer detaljerad beskrivning av den strukturella arbetskostnadsutvecklingen i näringslivet.

Figur 2 Tankeram för arbetskostnadsutvecklingen i näringslivet



den strukturella utveckling av näringslivets förädlingsvärdespris som är förenlig med Riksbankens inflationsmål (se kapitel 4).⁵¹ Med strukturell utveckling avses den ekonomiska utvecklingen när konjunkturella obalanser bortses.

Även om den strukturella arbetskostnadsutvecklingen begränsar arbetskostnadsutvecklingen på lång sikt så utgör den ingen norm på kort sikt. Det är möjligt, och kan till och med vara önskvärt, att arbetskostnadsutvecklingen tillfälligt avviker från den strukturella utvecklingen. Om ekonomin exempelvis befinner sig i ett balanserat konjunkturläge och parterna har ambitionen att sänka jämviktsarbetslösheten kan de sluta löneavtal som innebär att arbetskostnaden växer långsammare än den strukturella arbetskostnadsutvecklingen under ett antal år. På samma sätt kan parterna dämpa arbetslöshetsökningen i en lågkonjunktur genom att sluta avtal som innebär en faktisk arbetskostnadsökning som är lägre än den strukturella arbetskostnadsutvecklingen.

KONJUNKTURELLA OBALANSER

Det rådande konjunkturläget är en viktig bestämningsfaktor för arbetskostnadsutvecklingen och därmed även för utvecklingen av arbetslösheten och sysselsättningen.

I en högkonjunktur växer normalt löner och arbetskostnader snabbare än i en lågkonjunktur. Anledningen är att när konjunkturläget är gynnsamt och arbetslösheten är låg så kan arbetstagarerna kräva höga löneökningar eftersom risken för arbetslöshet är liten samtidigt som det finns många erbjudanden om jobb. Omvänt tenderar löneökningarna att vara lägre i lågkonjunkturer eftersom arbetslöshetsrisken är stor och jobberbjudandena få.

Arbetsmarknadens parter har goda möjligheter att minska arbetslöshets- och sysselsättningsvariationerna vid konjunkturella obalanser. Om Sverige är på väg in i en lågkonjunktur vid ingången av en avtalsperiod och arbetsmarknadens parter ser framför sig att arbetslösheten kommer att växa snabbt under konjunkturedgången, kan parterna bidra till att dämpa minskningen i arbetskraftsefterfrågan genom att sluta avtal som ger relativt låga löneökningar.⁵² Detta medför att arbetslösheten inte ökar lika snabbt som vid avtal som ger en högre löneutveckling, vilket bidrar till att mildra de negativa sysselsättningskonsekvenserna av lågkonjunkturen. Arbetsmarknadens parter har alltså en möjlighet att minska konjunkturvariationerna i arbetslöshet och sysselsättning genom att sluta avtal som tar hänsyn till det rådande konjunkturläget och den framtida konjunkturutvecklingen.

⁵¹ Se även fördjupningsrutan "Förändringar i kapitalavkastningskrav och teknologi" i *Lönebildningsrapporten 2006* för en närmare beskrivning av sambandet mellan olika former av teknisk utveckling och dess relation till arbetskostnadsandelen och kapitalavkastningskravet.

⁵² Parterna kan förstås även riva upp gällande avtal om den konjunkturella utvecklingen är ogynnsam.

AMBITION OM JÄMVIKTSARBETSLÖSHET

I en marknadsekonomi pågår en ständig omvandling som innebär att individer byter arbete och att vissa företag slås ut. Samtidigt kommer nya företag och individer kontinuerligt in på arbetsmarknaden. Det tar tid för företag och individer att skapa anställningar. Individerna måste hitta ett lämpligt arbete samtidigt som arbetsgivarna måste hitta rätt individ genom annonsering, anställningsintervjuer och andra procedurer. Detta medför att det alltid kommer att finnas individer som är på väg från en anställning till en annan. Således kommer det alltid att finnas en viss s.k. friktionsarbetslöshet.

Jämviktsarbetslösheten är den nivå på arbetslösheten som uppkommer när ekonomin är i konjunkturell balans och inflationen är stabil och i nivå med Riksbankens inflationsmål. Jämviktsarbetslösheten består dels av friktionsarbetslöshet, dels av strukturell arbetslöshet. Storleken på den strukturella arbetslösheten bestäms bl.a. av parternas ambitionsnivå för jämviktsarbetslösheten.

Arbetsmarknadens parter kan bidra till en låg jämviktarbetslöshet genom att sluta löneavtal som innebär låga arbetskostnadsökningar när arbetslösheten är hög. Om arbetsmarknadens parter i stället sluter avtal som innebär hög arbetskostnadsutveckling, trots att arbetslösheten är hög, blir också jämviktsarbetslösheten hög. Om parterna har en ambition om låg jämviktsarbetslöshet och agerar så att arbetskostnadsutvecklingen bidrar till att inflationen blir lägre än inflationsmålet, kan Riksbanken tillfälligt sänka räntan. Därigenom stimuleras såväl investeringar som efterfrågan på arbetskraft så att arbetslösheten kan varaktigt bli lägre, samtidigt som arbetskostnadsökningen är förenlig med inflationsmålet.

Analysen i det här kapitlet handlar främst om arbetsmarknadens parters förmåga att påverka den genomsnittliga lönen och arbetskostnaden. En annan viktig aspekt av parternas agerande gäller relativlöner. Det är viktigt för sysselsättningen att skillnader i produktiviteten mellan grupper och individer också avspeglas i löner, och detta främjas av att centrala avtal tillåter en lämplig lönedifferentiering enligt prestation och arbetsuppdrag. Exempelvis kan höga minimilöner bidra till högre jämviktsarbetslöshet genom att individer, vars produktivitet inte motsvarar den arbetskostnad som orsakas av en utbetald minimilön, inte blir sysselsatta (se *Lönebildningsrapporten 2007* för en analys av höjda minimilöner i 2007 års avtalsrörelse).

AVSNITT 3.1 I KORTHET

- Arbetskostnadsutvecklingen i näringslivet bestäms av den strukturella utvecklingen, konjunkturella obalanser och arbetsmarknadens parter ambition om jämviktsarbetslösheten.
- Parterna kan sluta avtal som medför att jämviktsarbetslösheten blir lägre och som dämpar konjunkturvariationer på arbetsmarknaden.

3.2 Lönekraven avgör sysselsättningsnivån

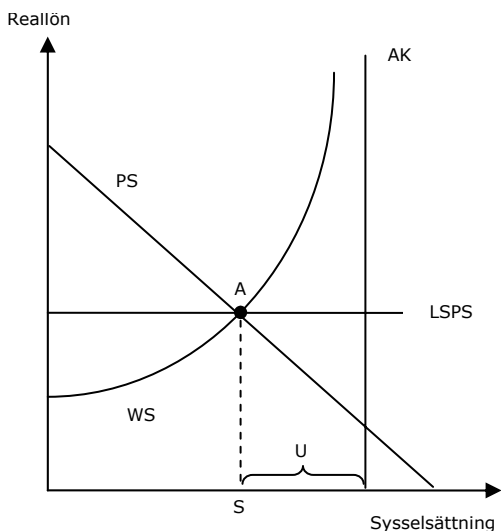
Konjunkturinstitutets tankeram för reallönen och dess samband med sysselsättningsnivån och jämviktsarbetslösheten illustreras i figur 3.⁵³

Arbetslagarkollektivet antas vilja uppnå en viss reallönenivå vid varje nivå på sysselsättningen. Den reallönenivå som arbetstagarna kräver beror på arbetslagarkollektivets förhandlingsstyrka, arbetslöshetsförsäkringens ersättningsnivå och arbetstagarnas preferenser mellan reallön och fritid. Ju högre förhandlingsstyrka arbetstagarna har, desto högre är reallönekravet för varje nivå på sysselsättningen. Lönekraven är också högre ju högre ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkring är och ju mer arbetstagarna värderar fritid relativt reallön. Vidare är lönekraven högre för högre nivåer på sysselsättningen. Detta fångar sambandet att när arbetsmarknadsläget är stramt, dvs. när sysselsättningen är hög, så kan arbetstagarna kräva en hög reallön. Under dessa förutsättningar kan arbetstagarnas lönekrav illustreras av en uppåtlutande lönesättningskurva, betecknad WS i figur 3.⁵⁴

Sysselsättning och reallön bestäms förstås inte ensidigt av arbetstagarna; arbetskraftsefterfrågan är en lika viktig bestämningsfaktor för reallön och sysselsättning. Företagens prissättning har en nyckelroll i bestämningen av efterfrågan på arbetskraft. Ju högre priser företagen sätter, desto lägre blir reallönen givet en viss nominell lön.

En ökning av de nominella lönerna leder till ökade kostnader för företagen. För att uppnå lönsamhet måste företagen antingen höja priserna för att vältra över kostnadsökningen på konsumenterna, eller minska produktionen och därmed efterfrågan på arbetskraft. Hur företagen reagerar på en kostnadsökning beror på deras förmåga att övervältra kostnader på konsumenterna och på möjligheten att anpassa kapitalstocken. På kort sikt, då

Figur 3 Tankeram för reallönen och sysselsättningsnivån



Anm.
 WS = lönesättningskurva
 PS = prissättningskurva
 LSPS = långsiktig prissättningskurva
 AK = Arbetskraftens storlek
 U = jämviktsarbetslöshet
 S = sysselsättning i jämvikt

⁵³ En läroboksförställning av en liknande modell för löner och sysselsättning återfinns i Björklund, Anders, Per-Anders Edin, Bertil Holmlund och Eskil Wadensjö, *Arbetsmarknaden*, SNS – Studieförbundet Näringsliv och Samhälle, 2000.

⁵⁴ Beteckningen WS refererar till den engelska termen "wage-setting curve".

kapitalstocken är given, kommer en löneökning medföra att efterfrågan på arbetskraft minskar om den nominella löneökningen är sådan att reallönen ökar efter att företagen anpassat sina priser. Prissättningskurvan (PS i figur 3) anger alltså en högre arbetskraftsefterfrågan ju lägre reallönen är, vilket beror på att arbetskraftens marginella produktivitet sjunker med stigande sysselsättning vid given kapitalstock.

På lång sikt kan företagen anpassa sin kapitalstock genom att öka eller minska sina fasta bruttoinvesteringar så att avkastningen på kapital blir förenlig med det internationellt bestämda avkastningskravet. Detta illustreras av den långsiktiga prissättningskurvan LSPS. Den långsiktiga prissättningskurvan är horisontell eftersom det internationellt bestämda kapitalavkastningskravet bestämmer kapitalintensiteten i produktionen, och därmed arbetskostnadsandelen, så att företagets långsiktiga reala betalningsvilja är densamma för varje nivå på sysselsättningen.⁵⁵

Punkten A i figur 3 utgör en långsiktig jämvikt på arbetsmarknaden där reallönen är lika med den långsiktiga nivån som är förenlig med det internationella kapitalavkastningskravet och motsvarar löntagarnas lönekrav vid sysselsättningsnivån S. Skillnaden mellan S och AK, betecknad U, illustrerar jämviktsarbetslösheten, dvs. den del av arbetskraften som inte är sysselsatt i jämvikt.⁵⁶

Konjunktorella obalanser kan ses som rörelser längs kurvan WS men utanför jämviktspunkten A. Punkter längs lönesättningskurvan nordost om punkten A kan tolkas som en högkonjunktur där resursutnyttjandet är högt, arbetslöshetsnivån understiger jämviktsarbetslösheten och reallönenivån är högre än sitt jämviktsvärde. På motsvarande sätt kan punkter sydväst om A tolkas som en lågkonjunktur där arbetslösheten är högre än jämviktsarbetslösheten och reallönen understiger sitt jämviktsvärde.

På längre sikt återgår arbetsmarknaden till jämvikt eftersom minst en av arbetsmarknadens parter är missnöjd med utfall som avviker från jämvikten. Om sysselsättningen är högre än i jämvikt är företagen inte beredda att betala den reallön som arbetstagarna kräver. Företagen höjer då sina priser för att återställa sina vinster samtidigt som arbetstagarna kräver högre nominella löner, dels som kompensation för prishöjningarna, dels för att nå sin önskade nivå på reallönen. Företagen vill då höja sina priser ytterligare och en prisökningsspiral uppstår. Prisökningarna innebär att inflationen ökar, vilket får Riksbanken att höja räntan, vilket i sin tur dämpar efterfrågan så att sysselsättningen

⁵⁵ Friktioner på arbetsmarknaden kan ge upphov till att reallönenivån varierar något med sysselsättningen även på lång sikt. Om företagen möter kostnader för att anställa kan dessa kostnader öka med sysselsättningsnivån eftersom det krävs att företagen anställer kontinuerligt för att upprätthålla en hög sysselsättningsnivå. Dessa anställningskostnader minskar löneutrymmet, vilket innebär att reallönen blir lägre ju högre sysselsättningen är, även på lång sikt. Detta är fallet i avsnitt 3.4 "Lägre lönekrav leder inte till långsiktigt lägre disponibel inkomst".

⁵⁶ Resonemanget i detta stycke bortser från teknisk utveckling, kapitalför djupning samt förbättrad kvalitet på kapital och arbetskraft. Det ska därför förstås att en konstant reallön i Figur 3 innebär en reallönenivå som växer i takt med den strukturella arbetskostnadsutvecklingen.

sjunker mot sitt jämviktsvärde. Omvänt, om sysselsättningen är under sitt jämviktsvärde, tenderar inflationen att falla. Företagen skulle vara beredda att betala högre reallöner än vad arbetarna kräver, och både priser och nominella löner utvecklas så att inflationsmålet underskrids. Riksbanken kan då sänka räntan så att sysselsättningen ökar. Endast när lönen är i jämviktsnivå är inflationen stabil.

AMBITION OM MINSKAD JÄMVIKTSARBETSLÖSHET

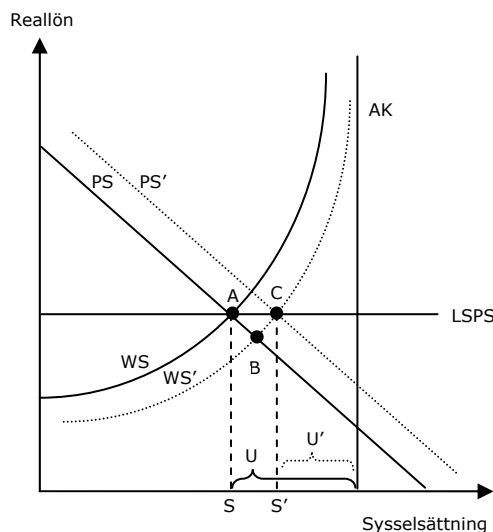
Lönesättningskurvans position i figur 3 anger parternas ambition om jämviktsarbetslösheten. Ju längre ner lönesättningskurvan ligger, desto lägre blir jämviktsarbetslösheten. I figur 4 visas anpassningen till en ny jämvikt om parterna har ambitionen att minska jämviktsarbetslösheten. Parternas ambition att sänka jämviktsarbetslösheten illustreras som en förflyttning av lönesättningskurvan utåt så att den nya lönesättningskurvan blir WS'. Den nya lönesättningskurvan innebär att lönekraven är lägre vid varje nivå på sysselsättningen, vilket bidrar till att arbetslösheten kan sjunka.

På kort sikt, innan företagen anpassat sin kapitalstock, blir den nya jämvikten i punkten B. I punkten B är reallönen lägre än i den långsiktiga jämvikten A och jämviktsarbetslösheten är lägre än i A. På lång sikt anpassar företagen dock sin kapitalstock så att en önskad kapitalintensitet uppnås. Företagen ökar sina investeringar och bygger ut sin kapitalstock av två skäl. Dels ökar avkastningen på kapitalinvesteringar då reallönen faller, dels minskar inflationstrycket i ett kortsiktigt perspektiv då lönekraven dras ner. Riksbanken kan därför sänka reporäntan tillfälligt vilket bidrar till att investeringarna kortsiktigt stiger snabbare. Företagen investerar tills avkastningen på investeringar återigen är förenlig med det internationellt bestämda kapitalavkastningskravet. Detta medför en större kapitalstock och en ökad efterfrågan på arbetskraft, så att arbetskraftsefterfrågekurvan förflyttas utåt. Den nya arbetskraftsefterfrågan PS' är förenlig med den nya lönesättningskurvan WS' och innebär att den reallön som är förenlig med en viss lönsamhet är högre för varje nivå på sysselsättningen. Anledningen är att den större kapitalstocken innebär att arbetskraftens marginalproduktivitet är högre vid varje given nivå på sysselsättningen.

De lägre lönekraven har alltså möjliggjort en expansion av näringslivet som i sin tur för med sig en långsiktig ökning av sysselsättningen och en lägre jämviktsarbetslöshet. På lång sikt befinner sig ekonomin i den nya långsiktiga jämvikten i punkten C. I den nya långsiktiga jämvikten är reallönen återigen på den nivå som är förenlig med kapitalavkastningskravet medan jämviktsarbetslösheten har minskat från U till U'.

Genom att minska lönekraven och acceptera lägre löneökningar under ett antal år kan arbetsmarknadens parter alltså sänka jämviktsarbetslösheten varaktigt utan att den långsiktiga löne-

Figur 4 Ambition om lägre jämviktsarbetslöshet



Anm.
 WS = lönesättningskurva
 PS = prissättningskurva
 LS = långsiktig prissättningskurva
 AK = Arbetskraftens storlek
 U = jämviktsarbetslöshet
 S = sysselsättning i jämvikt.

nivån påverkas. Detta åstadkoms genom att ekonomins produktionskapacitet ökar i och med utbyggnaden av kapitalstocken.

I detta förenklade exempel påverkas inte reallönenivån alls på lång sikt. I en mer realistisk beskrivning av verkligheten kan vissa reallönenivåsänkande effekter uppkomma på grund av friktioner på arbetsmarknaden (se fotnot 55). I avsnittet ”Lägre lönekrav leder inte till långsiktigt lägre disponibel inkomst” i detta kapitel analyseras hur mycket reallön och disponibel inkomst arbetstagar-kollektivet måste ge upp för att åstadkomma en varaktig sänkning av jämviktsarbetslösheten motsvarande en procentenhet. Utfallet av den analysen är att den kortsiktiga uppoffringen är relativt liten, medan de långsiktiga förtjänsterna kan vara betydande.

AVSNITT 3.2 I KORTHET

- Löntagarkollektivets lönekrav påverkar jämviktsarbetslösheten.
- Lägre jämviktsarbetslöshet är inte nödvändigtvis förknippat med lägre reallönenivå.

3.3 Samordning och lönenormering

För att svensk ekonomi ska utvecklas på ett gynnsamt sätt avseende arbetslöshet och sysselsättning krävs att lönebildningen bedrivs så att dessa mål främjas. Lönebildningens institutioner bör därför utformas så att parternas ambitioner om en låg jämviktsarbetslöshet kan uppnås. En viktig del av den institutionella ramen för lönebildningen är huruvida den underlättar för arbetsmarknadens parter – fackförbund, arbetsgivarorganisationer, förhandlingsorganisationer och medlare – att ta ett brett samhällsekonomiskt ansvar i samband med sina avtalsförhandlingar.

SAMORDNING FRÄMJAR HÖG SYSSELSÄTTNING

Fram till början av 1980-talet förhandlade arbetsmarknadens parter centralt och slöt avtal gemensamt för flertalet branscher. Det finns stöd i forskningen för att sådan samordning är gynnsam för sysselsättningen.⁵⁷

När förhandlingarna samordnas kan arbetsmarknadens parter ta hänsyn till lönebildningens effekter på hela samhällsekonomin. Om förhandlingen i stället sker utan samordning, på branschnivå, kan löneökningarna i en viss bransch bli högre än vad som är samhällsekonomiskt önskvärt. Vid förhandlingar på

⁵⁷ För en översikt, se t. ex Calmfors, Lars ”Centralisation of Wage Bargaining and Macroeconomic Performance: A Survey,” OECD Working Paper No. 131, 1993.

branschnivå kan det vara svårare att ta hänsyn till de negativa effekter som höga löneökningar i en bransch kan ha för andra branscher. Höga löneökningar i en bransch leder till snabbare prisökningar. För en enskild bransch kan effekten på inflationen vara försumbar. Vid branschförhandlingar bortser parterna därför från inflationseffekterna. Det samlade resultatet av branschförhandlingar leder dock till ett ökat inflationstryck och stramare penningpolitik. Vidare kan höga löneökningar i en bransch medföra att produktionskostnaderna stiger i andra branscher som använder den först nämnda branschens produktion som insatsvaror. Detta leder till att produktionen och sysselsättningen i andra branscher utvecklas svagare. Slutligen kan höga löneökningar i en bransch leda till ökad arbetslöshet i den branschen. Konsekvenserna av denna högre arbetslöshet betalas delvis av arbetstagare i andra branscher eftersom arbetslöshetsförsäkringen i huvudsak finansieras med skattemedel.

Vid samordnade förhandlingar kan parterna i högre grad ta hänsyn till branschernas påverkan på varandra samt till lönebildningens effekter på penningpolitiken. Detta minskar risken för att arbetskostnaderna ökar så snabbt att sysselsättningen äventyras. Samordning kan alltså möjliggöra en återhållsamhet i lönebildningen som är gynnsam för sysselsättningsutvecklingen.

Sedan de formellt centraliserade avtalsförhandlingarna upphörde i början av 1980-talet har arbetsmarknadens parter av många skäl inte velat återgå till en formell centralisering av lönebildningen. Formell centralisering är dock inte det enda sättet att uppnå en gynnsam utveckling av sysselsättningen. Decentraliserade förhandlingar på företagsnivå eller en mer informell samordning kan också bidra till att lönebildningen fungerar så väl att en önskvärd sysselsättningsutveckling kan uppnås.

SAMORDNING GENOM LÖNENORMERING

Sedan 1997 är det s.k. Industriavtalet en viktig institution på den svenska arbetsmarknaden. Industriavtalet innebär en samordning av lönebildningen mellan flera arbetsgivarorganisationer och fackförbund inom industrin. Efter dess inrättande har flera andra branscher anpassat sig genom att genomföra sina kollektivavtalsförhandlingar efter att industrins avtal slutits. Industrins kollektivavtal fungerar därmed som riktmärke, eller norm, för övriga branschers avtal. Efter att denna norm etablerats har det hittills funnits en vilja att upprätthålla ordningen med industrin som riktmärke för övriga branschers avtal, vilket också har främjats av inrättandet av Medlingsinstitutet.⁵⁸

Lönenormering kan tolkas som ett indirekt sätt att uppnå samordning av lönebildningen. Att en bransch förhandlar innan övriga branscher gör det svårare för de efterföljande branscherna att agera utifrån ett snävt egenintresse. Ett sådant agerande

⁵⁸ I "Förordning med instruktion för Medlingsinstitutet", SFS 2007:912, står det att Medlingsinstitutet ska "tillvarata och upprätthålla den samsyn som finns på arbetsmarknaden om den konkurrensutsatta sektorns lönenormerande roll".

riskerar bl.a. att leda till att normeringen bryter samman i nästa avtalsrörelse, vilket kan leda till löneökningar som är högre än vad som är önskvärt ur sysselsättningssynpunkt. Omvänt kan normering underlätta för normsättaren att sluta avtal som innebär en ur sysselsättningssynpunkt önskvärd nivå på löneökningarna. Om parterna inom industrin, som inleder avtalsrörelsen, inser att deras avtalade löneökningar kommer att vara vägledande för övriga branscher försvagas deras incitament att kräva alltför höga lönepåslag. Under sådana förutsättningar leder nämligen höga löneökningar i industrin till motsvarande höga löneökningar i andra branscher, vilket kan innebära att inflationen blir för hög och att Riksbanken därmed tvingas höja reporäntan. Den bransch som normerar har således starka skäl att ta ett stort samhällsekonomiskt ansvar eftersom höga löneökningar i normsättarens bransch inte medför en ökning av branschens relativlöner men framkallar en stramare penningpolitik.

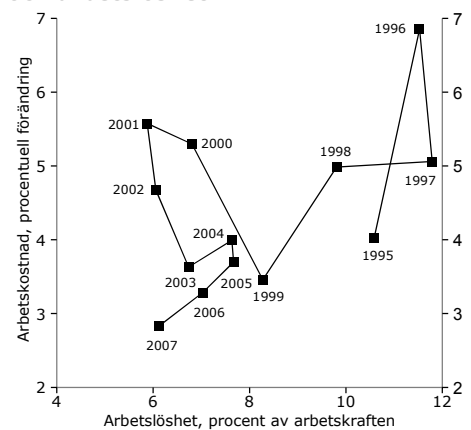
För att lönenormering ska fungera som en indirekt metod för samordning krävs förstas att normen i hög grad följs av de parter som sluter avtal efter den internationellt konkurrensutsatta industrin. Detta innebär inte nödvändigtvis att alla branscher bör sträva efter att ha lika stora löneökningar under varje år. Vissa branscher expanderar medan andra krymper, vilket kan motivera relativlöneförskjutningar genom att olika branscher sluter avtal om olika löneökningstakter. Det är därför av stor vikt att industrins avtal inte uppfattas som ett golv för löneökningarna i övriga branscher. Om sysselsättningsutvecklingen ska bli önskvärd bör varje bransch i stället sluta avtal baserade på utvecklingen i sin bransch och använda industriavtalet som riktmärke för de totala, eller genomsnittliga, löneökningarna i ekonomin. Härvidlag kan normering med medföljande branschvis avtalsförhandling vara att föredra jämfört med centralisering, då representanter för respektive bransch förmodligen bäst känner utvecklingen i sin bransch.

Samordning genom lönenormering är inte heller i strid med en flexibel lönebildning på individnivå. Om samordningen endast styr den genomsnittliga löneökningstakten, vilket kan t.ex. åstadkommas med lönepotter utan högre individgattantier, finns det utrymme för relativlöneförskjutningar på individnivå även inom en sådan förhandlingsordning.

HAR NORMERINGEN BIDRAGIT TILL EN MINSKAD JÄMVIKTSARBETSLÖSHET?

Både arbetslösheten och den nominella arbetskostnadsökningen har gradvis sjunkit sedan industriavtalets inrättande 1997. Under perioden 1995–1998 var arbetslösheten över 9 procent och arbetskostnaderna ökade med mellan 4 och 7 procent per år (se diagram 33). På senare år har arbetslösheten varit lägre, mellan 6 och 8 procent per år. Trots den lägre arbetslösheten har även arbetskostnadernas ökningstakt varit lägre än under perioden

Diagram 33 Arbetskostnad per timme och arbetslöshet



Anm. Arbetskostnaden 2005–2008 är rensad från tillfälliga rabatter på avtalade kollektiva avgifter. Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

1995–1998. Mellan 2004 och 2007 steg arbetskostnaderna med mellan 3 och 4 procent per år (se diagram 33).

De lägre tillväxttakterna för arbetskostnaderna kombinerat med en lägre arbetslöshetsnivå under senare år kan tolkas som att lönekraven gradvis har sjunkit och föranlett att en lägre arbetslöshetsnivå nu är förenlig med en stabil inflation. En tolkning av diagram 33 är således att parterna genom Industriavtalets inrättande och den efterföljande lönenormeringen kunnat uppnå en lägre jämviktsarbetslöshet.

Många andra förhållanden har också påverkat lönebildningen under perioden. Riksbankens över tid mer trovärdiga inflationsmål har gjort det dyrare att driva upp löneökningarna för mycket. Om prisökningarna som följer i kölvattnet av för höga löneökningar hotar inflationsmålet kan Riksbanken nämligen förväntas strama åt ekonomin så att sysselsättningen minskar. Den nya penningpolitiska regimen med rörlig växelkurs och inflationsmål kan därför ha underlättat för parterna att uppnå en effektivare lönebildning.

Arbetskostnadsandelen var förmodligen lägre än sitt jämviktsvärde i mitten av 1990-talet. Då en arbetskostnadsandel som understiger sin jämviktsnivå ofta leder till höga arbetskostnadsökningar framöver kan detta bidra till att förklara mönstret med höga arbetskostnadsökningar i diagram 33.⁵⁹

De senaste årens utbudsåtgärder i form av jobbskatteavdrag och reformer av arbetslöshetsförsäkringen kan också i viss mån ha bidragit till en lägre jämviktsarbetslöshet.⁶⁰

VEM BÖR NORMERA?

Det är inte självklart att den internationellt konkurrensutsatta industrins avtal ska utgöra riktmärke för lönenormeringen. Med rörlig växelkurs är det inte nödvändigt för svensk industris konkurrenskraft att de nominella löneökningarna i den svenska industrin sammanfaller med våra konkurrensländers. Det centrala är i stället att den bransch som normerar agerar på ett sätt som främjar en samhällsekonomiskt önskvärd nivå på de totala löneökningarna och att efterföljande branscher accepterar den norm som sätts.

Två argument för att industrin ändå är en lämplig normsättare är att den är stor och välorganiserad. Om lönenormering ska fungera väl är det viktigt att den normsättande branschen är känslig för de negativa effekter på samhällsekonomin som för höga löneökningar kan ha.⁶¹ Det är sannolikt att detta gäller stora branscher i högre grad än små, bl.a. för att ökad arbetslöshet i en

⁵⁹ Se avsnitt 3.2 i *Lönebildningsrapporten 2007* för en analys av arbetskostnadsandels utveckling och dess samband med arbetskostnadsutvecklingen.

⁶⁰ I kapitel 2 i denna rapport diskuteras Konjunkturinstitutets bedömning av den nuvarande nivån på jämviktsarbetslösheten.

⁶¹ Se Calmfors, Lars "Kris i det Svenska Avtalssystemet?" *Ekonomisk Debatt*, årg. 36, nummer 1, för ett sådant argument, 2008.

liten bransch främst betalas av löntagare i andra branscher genom ökade utgifter för arbetslöshetsförsäkringen. Stora branscher har också större möjlighet att ta hänsyn till de penningpolitiska återverkningarna av löneavtalen på ett sätt som främjar hög sysselsättning. Det faktum att industriavtalet omfattar både arbetare och tjänstemän inom industrin talar också för att industrin kan vara en lämplig normsättare.

Industriavtalets starka ställning hittills kan också vara ett argument i sig för att industrin bör fortsätta att normera. Parterna i industrin har genom industriavtalet upprättat institutioner och samordnat sig på ett sätt som mycket väl kan gagna en effektiv lönenormering. Eftersom ordningen med industrin som normsättare varit i bruk under ett antal år har man därigenom byggt upp ett förtroendekapital. Om en annan bransch ska normera i framtiden måste ett sådant förtroendekapital återigen byggas upp vilket kan hämma förutsebarheten i lönebildningen under en övergångsperiod.

AVSNITT 3.3 I KORTHET

- Samordnad lönebildning kan underlätta för parterna att uppnå en önskad sysselsättningsnivå.
- Lönenormering, där en bransch sluter avtal innan övriga branscher, är ett sätt att samordna lönebildningen.
- Den lönenormering som gällt efter inrättandet av Industriavtalet kan ha bidragit till en effektivare lönebildning och lägre jämviktsarbetslöshet.

3.4 Lägre lönekrav leder inte till långsiktigt lägre disponibel inkomst

I detta avsnitt analyseras de ekonomiska konsekvenserna av en ambition hos arbetsmarknadens parter att minska jämviktsarbetslösheten.⁶² Lägre lönekrav under ett antal år främjar sysselsättningsutvecklingen och bidrar till lägre jämviktsarbetslöshet. På sikt anpassar sig ekonomin så att reallönerna endast blir marginellt lägre trots initialt låga lönekrav. Lägre jämviktsarbetslöshet bidrar också kortsiktigt till en mer expansiv penningpolitik och en högre investeringstillväxt, vilket påskyndar sysselsättningsökningen och återhämtningen av reallönen. Till detta kommer att en lägre jämviktsarbetslöshet stärker de offentliga finanserna vilket möjliggör inkomstöverföringar från den offentliga sektorn

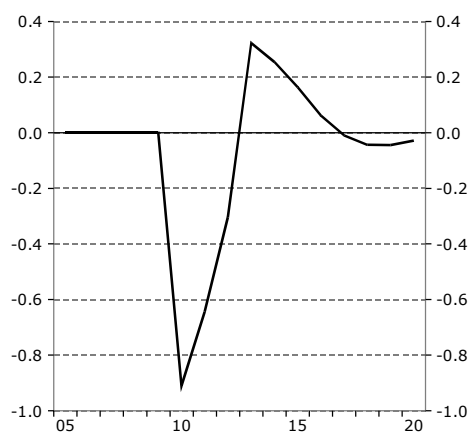
⁶² I beräkningarna har Konjunkturinstitutets makroekonomiska modell KIMOD använts. Se Bergvall, Anders, Tomas Forsfält, Göran Hjelm, Jonny Nilsson och Juhana Vartiainen., "KIMOD 1.0 Documentation of NIER's Dynamic Macroeconomic General Equilibrium Model of the Swedish Economy". Working Paper No. 100, Konjunkturinstitutet, 2007. Tillgänglig på www.konj.se.

till hushållen, exempelvis genom sänkta inkomstskatter. Hushållens disponibla inkomster kan därför på sikt bli högre om jämviktsarbetslösheten sjunker.

AMBITION OM LÄGRE JÄMVIKTSARBETSLÖSHET

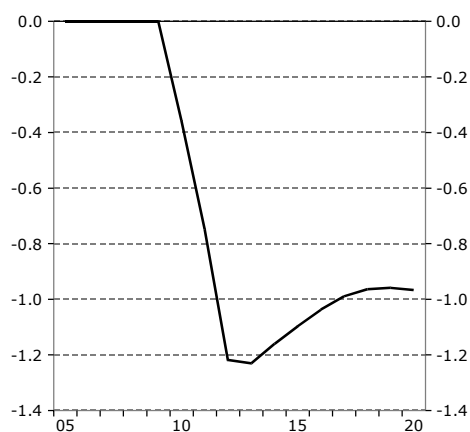
I de föregående avsnitten presenterades Konjunkturinstitutets tankesammanfattning för lönebildningen. Arbetsmarknadens parter ambition om jämviktsarbetslösheten är en viktig hörnsten i denna tankesammanfattning. I detta avsnitt analyseras två olika handlingsalternativ för arbetsmarknadens parter vad gäller ambition om jämviktsarbetslöshet. I basscenariot är parternas ambition om jämviktsarbetslösheten oförändrad. I detta scenario befinner sig ekonomin i en långsiktig jämvikt där arbetskostnadsutvecklingen är lika med den strukturella och arbetslösheten är lika med jämviktsarbetslösheten.⁶³ I det alternativa scenariot har parterna en ambition om en lägre jämviktsarbetslöshet, vilket får dem att sluta avtal om lägre löneökningar än i basscenariot under ett antal år från och med 2010. Detta leder till att den nivå på arbetslösheten som är förenlig med en stabil inflation, jämviktsarbetslösheten, kan sjunka. Parternas ambition om att sänka jämviktsarbetslösheten kan därför tolkas som en förflyttning neråt av lönesättningskurvan så att lönekraven är lägre för varje nivå på sysselsättningen.⁶⁴

Diagram 34 Nominell arbetskostnad
Procentuell förändring, avvikelse från bas



Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 35 Arbetslöshet
Procentenheter, avvikelse från bas



Källa: Konjunkturinstitutet.

LÄGRE LÖNEKRAV MINSKAR JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

Diagram 34 illustrerar skillnaden i arbetskostnadsutveckling i näringslivet mellan de två alternativen. I alternativet med lägre lönekrav ökar arbetskostnaderna med sammanlagt 1,8 procentenheter mindre under perioden 2010–2012 än i basalternativet. Från och med 2013 och några år framåt ökar arbetskostnaderna något snabbare än den strukturella ökningstakten som gäller i basscenariot eftersom de initialt låga löneökningarna sätter igång en expansion av produktion och investeringar. På längre sikt är emellertid arbetskostnadsutvecklingen i näringslivet densamma för de två alternativen eftersom den nominella arbetskostnaden på lång sikt ökar i takt med den strukturella arbetskostnadsutvecklingen.

De lägre lönekraven bidrar till att öka efterfrågan på arbetskraft så att arbetslösheten sjunker och sysselsättningen stiger relativt alternativet med oförändrad jämviktsarbetslöshet. På sikt blir jämviktsarbetslösheten 1 procentenhet lägre (se diagram 35).

⁶³ Den svenska ekonomin kommer sannolikt att 2010 befinna sig i en lågkonjunktur. Den här redovisade simuleringskalkylen utgår dock från ett balanserat konjunkturläge 2010, eftersom konjunkturutvecklingen 2010–2012 är behäftad med stor osäkerhet och eftersom effekterna som kalkylen mynnar ut i skulle bli ungefär desamma även om man inkommerade 2010 års lågkonjunktur i simuleringens utgångsläge.

⁶⁴ Se föregående avsnitt för en förklaring av lönesättningskurvan och dess förhållande till sysselsättningen och jämviktsarbetslösheten.

ÖKADE INVESTERINGAR MILDRAFFEKTEN PÅ LÖNERNA

Lägre arbetslöshet, en lättare penningpolitik och ökat antal arbetade timmar i ekonomin bidrar till att öka näringslivets fasta bruttoinvesteringar eftersom företagen vill öka sin kapitalstock för att återställa en önskvärd kapitalintensitet. Tillväxten i de fasta bruttoinvesteringarna är därför sammanlagt drygt 4 procentenheter högre under perioden 2010–2012 jämfört med basscenariot (se diagram 36). Denna snabbare investeringstillväxt bidrar till att den långsiktiga nivån på kapitalstocken blir ca 1 procent högre jämfört med basscenariot. Anpassningen av kapitalstocken med hjälp av snabbare tillväxt i de fasta bruttoinvesteringarna underlättas dessutom av att långsammare tillväxt i arbetskostnaderna bidrar till att inflationen blir lägre. Lägre inflationstakt innebär att penningpolitiken blir mer expansiv, vilket i sin tur snabbar på tillväxten i de fasta bruttoinvesteringarna under anpassningsfasen till en större kapitalstock. I diagram 37 visas att de lägre lönekraven medför att KPIX-inflationen blir några tiondels procentenheter lägre än i basscenariot under ett antal år. Riksbanken kan därför välja en lägre bana för reporäntan som i genomsnitt blir 0,4 procentenheter lägre än i basscenariot under perioden 2010–2012 (se diagram 37).

Den större kapitalstocken medför att den reallönesänkande effekten av lägre lönekrav dämpas gradvis. Åren med lägre lönetillväxt till och med kompenseras efter ett par år eftersom den större kapitalstocken och den lägre inflationstakten medför att reallönerna växer snabbare än den strukturella takt som gäller i basscenariot. På lång sikt blir reallönenivån knappt 0,4 procent lägre än i basscenariot (se diagram 38). Innan effekterna på de offentliga finanserna beaktats finns det således en långsiktig avvägning mellan reallön och sysselsättning; en procents lägre jämviktarbetslöshet är förknippad med ca 0,4 procent lägre reallöner på lång sikt.

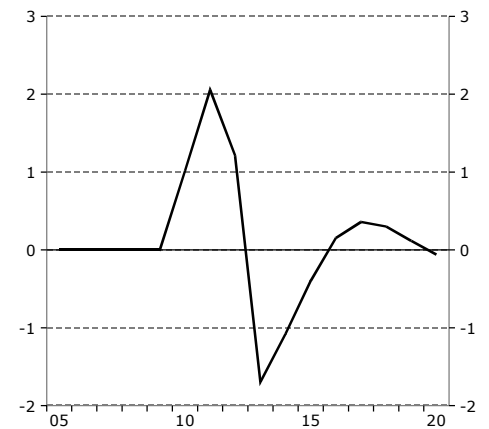
Större kapitalstock och ökat antal arbetade timmar i ekonomin bidrar också till att BNP växer snabbare än i basscenariot. På sikt blir BNP 1 procent högre i alternativet med en lönebildning som medför lägre jämviktarbetslöshet.

LÄGRE ARBETSLÖSHET GÖR ATT SKATTERNA KAN SÄNKAS SÅ ATT DEN DISPONIBLA INKOMSTEN ÖKAR

När arbetslösheten sjunker minskar den offentliga sektorns utgifter för arbetslöshetsförsäkring. Samtidigt bidrar högre BNP till att olika skattebaser blir större. De offentliga finanserna stärks därmed vid givna skattesatser. Detta medför att det är möjligt att sänka skatterna eller öka hushållstransfereringarna på lång sikt vid lägre jämviktarbetslöshet. I simuleringen har de resurser som frigörs i den offentliga sektorn fördelats så att den skattesänkning som är förenlig med ett givet överskottsmål till

Diagram 36 Investeringar

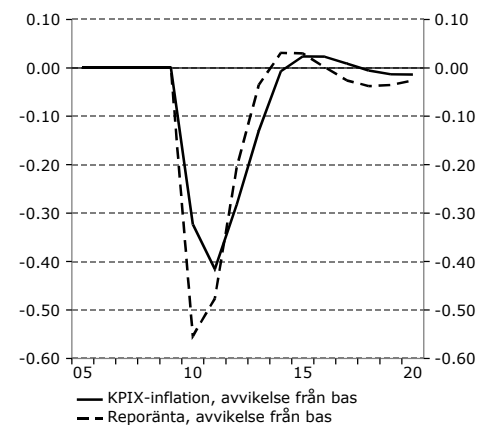
Procentuell förändring, avvikelse från bas



Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 37 KPIX och reporänta

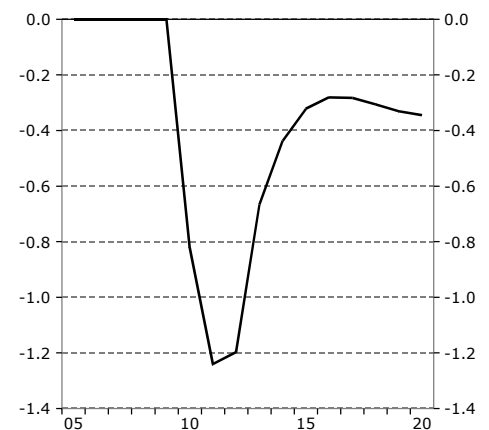
Procentuell förändring respektive procentenheter, avvikelse från bas



Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 38 Reallön

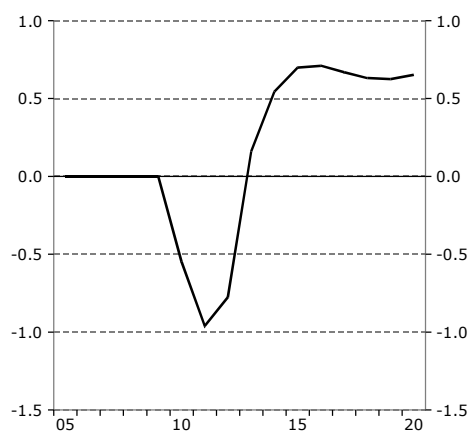
Procent, avvikelse från bas



Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 39 Real disponibel inkomst per sysselsatt

Procent, avvikelse från bas



Källa: Konjunkturinstitutet.

72 procent fördelas på dem i arbetskraften och resterande 28 procent på pensionärerna.⁶⁵

Lägre inkomstskatter möjliggör att den disponibla inkomsten för en sysselsatt individ kan öka på lång sikt. På kortare sikt sjunker dock den disponibla inkomsten per sysselsatt eftersom reallönen utvecklas svagare än i basscenariot under ett antal år (se diagram 39). I nivå är den reala disponibelinkomsten per sysselsatt lägre än i basscenariot under 4 år. Efter dessa 4 år har en sysselsatt fått del av reallöneåterhämtningen på grund av en större kapitalstock samt av skattesänkningarna i en sådan grad att den reala disponibla inkomsten överstiger den i basscenariot (se diagram 39).

DE ARBETSLÖSA VINNER MEST PÅ LÄGRE JÄMVIKTSARBETSLÖSHET

Eftersom den disponibla inkomsten initialt är lägre och sedan högre än i basscenariot är det inte uppenbart vilket scenario som individerna föredrar. Detta beror bl.a. på hur individerna värderar inkomster idag relativt inkomster i framtiden.

För att bedöma om inkomstutvecklingen vid lägre jämviktsarbetslöshet är att föredra jämfört med den i basscenariot beräknas nuvärden av de förväntade disponibla inkomsterna för perioden 2010–2020 i tabell 10. Förväntade nuvärdesberäkningar gör det möjligt att jämföra inkomster som utfaller vid olika tidpunkter samt att ta hänsyn till att arbetslösheten skiljer sig åt mellan de olika scenarierna. Specifikt beräknas nuvärden med hänsyn till att för ett givet belopp är framtida inkomster mindre värda än inkomster i nutid. Det är svårt att veta hur individerna värderar framtida inkomster relativt inkomster idag eftersom det bestäms av individernas tidspreferenser, som är inte kända. En naturlig utgångspunkt är den reala räntan efter skatt, eftersom den uttrycker en marknadsvärdering av inkomster idag relativt inkomster i framtiden. I beräkningarna har en diskonteringsränta som motsvarar en realränta efter skatt på knappt 2 procent använts.⁶⁶

Förväntade inkomster innebär att hänsyn tas till att sysselsatta har en viss risk att bli arbetslösa i framtiden medan arbetslösa har en viss chans att bli sysselsatta. Dessa chanser och risker varierar mellan scenarierna. I scenariot med lägre jämviktsarbetslöshet har både sysselsatta och arbetslösa mindre risk för arbetslöshet i framtiden jämfört med basscenariot, vilket tenderar att öka den förväntade inkomsten.

Tabell 10 innehåller även beräkningar för andra grupper än de som i utgångsläget är sysselsatta, nämligen arbetslösa och pensionärer. En sysselsatts förväntade nuvärde av inkomsterna under perioden 2010–2020 är ca 0,7 procent högre än i bassce-

⁶⁵ Detta motsvarar ungefär pensionärernas beräknade andel relativt arbetskraften.

⁶⁶ Denna siffra är i linje med den svenska realräntan det senaste decenniet, se Lagerwall, Björn "Realräntan i Sverige", Ekonomiska kommentarer nr 5, 2008. Sveriges Riksbank, 2008.

nariot. Ökningen av den förväntade inkomsten härrör sig från högre disponibel inkomst i framtiden samt från en minskad risk för arbetslöshet i scenariot med lägre jämviktsarbetslöshet.

De arbetslösa tjänar mer än de sysselsatta på en lägre jämviktsarbetslöshet, framför allt för att den lägre jämviktsarbetslösheten ökar deras möjlighet att bli sysselsatta och därigenom få en högre inkomst. Nuvärdet av den förväntade inkomsten för en person som är arbetslös i början av 2010 blir 1,3 procent högre i fallet med låg jämviktsarbetslöshet jämfört med basscenarioet, se tabell 10.

Tabell 10 Förväntat nuvärde 2010 av real disponibel inkomst för olika grupper för perioden 2010–2020

Procent, avvikelse från bas

Sysselsatta	Arbetslösa	Pensionärer
0,7	1,3	0,7

Anm. Vid beräkningarna av nuvärdena för sysselsatta och en arbetslös har hänsyn tagits till att sysselsatta kan förlora sitt jobb under perioden medan de arbetslösa kan bli sysselsatta. Sannolikheten att detta inträffar är olika i de olika scenarierna. Med pensionär avses en person som gått i ålderspension innan 2010.

Pensionsutbetalningarna minskar något för de personer som gått i ålderspension innan 2010. Anledningen är att reallönerna är lägre i alternativet med lägre jämviktsarbetslöshet, vilket innebär att pensionerna räknas upp i långsammare takt än i basscenarioet. Samtidigt kommer en del av de resurser som frigjorts i den offentliga sektorn pensionärerna till del. I beräkningarna har ca 28 procent av den skattesänkning som kan genomföras på grund av den lägre jämviktsarbetslösheten fördelats på pensionärskollektivet. Detta medför att nuvärdet av pensionsutbetalningarna efter skatt blir 0,7 procent högre än i basscenarioet.⁶⁷

Sammanfattningsvis har parternas ambition om en lägre jämviktsarbetslöshet medfört en betydande sysselsättningsuppgång utan att det beräknade nuvärdet av den reala disponibla inkomsten minskat för varken sysselsatta, arbetslösa eller pensionärer. Arbetslösa är den grupp som tjänar mest på reformen som således verkar för att minska ojämlikheten mellan sysselsatta och arbetslösa.

I simuleringen har de stärkta statsfinanserna medfört att inkomstskatten sänkts. Ett annat alternativ hade förstås varit att i stället öka den offentliga konsumtionen eller att kompensera hushållen genom inkomstöverföringar från budgetens utgiftssida. Sådana åtgärder skulle också kunna komma befolkningen till del i ungefär motsvarande mån som skattesänkningarna.⁶⁸ Inkomstskattesänkningar är alltså bara ett exempel på vad staten

⁶⁷ KIMOD beaktar inte pensionärer explicit. Pensionsutbetalningarna har därför beräknats genom att beräkna den utveckling av inkomstindex som simuleringarnas löneutveckling innebär. Därefter har pensionärernas andel av skattesänkningarna adderats.

⁶⁸ I simuleringarna antas inkomstöverföringarna inte påverka hushållens beteende avseende önskat antal arbetade timmar.

kan göra med medel som frigörs i den offentliga sektorn om jämviktsarbetslösheten sjunker. Konjunkturinstitutet värderar inte hur staten fördelar resurser i den offentliga sektorn, utan simuleringen utgör endast ett exempel på vad som kan uppnås.

LÅNGSIKTIG AMBITION OM LÄGRE JÄMVIKTSARBETSLÖSHET ÄR NÖDVÄNDIG

Det är viktigt att påpeka att det är nödvändigt att parterna har en långsiktig ambition om en lägre jämviktsarbetslöshet för att på sikt öka sysselsättningen och den disponibla inkomsten. Beteendeförändringen hos arbetsmarknadens parter måste innebära att den nivå på arbetslösheten, som är förenlig med en arbetskostnadsökning i nivå med den strukturella ökningstakten, blir permanent lägre.

Detta förutsätter att parterna även i alla framtida avtalsförhandlingar agerar så att den nya, lägre jämviktsarbetslöshetsnivån är förenlig med Riksbankens inflationsmål. När ekonomin är i konjunkturell balans och arbetslösheten befinner sig på denna nya jämviktsnivå, måste parterna se till att arbetskostnadens ökningstakt inte överskrider den strukturella ökningstakten.

AVSNITT 3.4 I KORTHET

- Om parterna har en ambition att sänka jämviktsarbetslösheten med 1 procentenhet leder detta till att reallönenivån blir knappt 0,4 procent lägre på lång sikt.
- Initialt låga lönekrav bidrar till att näringslivet expanderar vilket mildrar den lönedämpande effekten av låga lönekrav.
- En lägre jämviktsarbetslöshet möjliggör inkomstöverföringar från den offentliga sektorn till hushållen, exempelvis genom sänkta inkomstskatter. Hushållens disponibla inkomster kan därför på sikt bli högre om jämviktsarbetslösheten sjunker.

4 Strukturell arbetskostnadsutveckling 2010–2020

I detta kapitel presenteras Konjunkturinstitutets bedömning av hur snabbt arbetskostnaden utvecklas strukturellt 2010–2020. Med strukturell utveckling avses att ekonomin antas vara i konjunkturrell balans. I avsnitt 4.1 presenteras Konjunkturinstitutets tankeram för den strukturella arbetskostnadsutvecklingen, medan avsnitten 4.2 till 4.4 analyserar utvecklingen under perioden 2010–2020. Konjunkturinstitutets bedömning är att den strukturella arbetskostnadsutvecklingen i genomsnitt uppgår till 3,8 procent per år 2010–2020. För perioden 2010–2012 är motsvarande siffra lägre, 3,5 procent, till följd av en jämförelsevis svag strukturell produktivetsutveckling i näringslivet. I tidigare Lönebildningsrapporter har den strukturella arbetskostnadsutvecklingen bedömts vara i genomsnitt över 4 procent per år. Nedrevideringen i denna rapport förklaras bl.a. av en lägre strukturell produktivitetstillväxt i näringslivet. Men den förklaras också av att Riksbanken har ändrat sitt operativa inflationsmål från att avse KPIX till KPI med fast ränta (KPIF). Det implicita inflationsmålet för KPI har därmed sänkts med 0,3 procentenheter. Denna förändring påverkar dock inte den reala strukturella arbetskostnadsutvecklingen.

4.1 Konjunkturinstitutets tankeram för den strukturella arbetskostnadsutvecklingen

I detta avsnitt beskrivs Konjunkturinstitutets tankeram för hur arbetskostnaden i näringslivet utvecklas strukturellt. Kopplingen mellan den strukturella och den faktiska arbetskostnadsutvecklingen analyseras i kapitel 3, där den mera omfattande tankeram för den faktiska arbetskostnadsutvecklingen i näringslivet presenteras.⁶⁹

Konjunkturinstitutets analys av den strukturella arbetskostnadsutvecklingen baseras på dess samband med arbetsproduktivitet och priser i näringslivet som helhet. Med strukturell utveckling menas den ekonomiska utvecklingen vid konjunkturrell balans. Med konjunkturrell balans menas att arbetslösheten ligger i linje med jämviktsarbetslösheten, efterfrågeläget normalt, arbetskostnaden sådan att lönsamheten i näringslivet motsvarar det internationellt bestämda kapitalavkastningskravet och produktivetsnivån i näringslivet på den konjunkturrellt balanserade nivån.

⁶⁹ För en ingående beskrivning av tankeram, se *Lönebildningsrapporten 2006*, Konjunkturinstitutet, september 2006. Se även "Produktivitet och löner", Specialstudie nr 6, Konjunkturinstitutet, maj 2005. Båda publikationerna finns tillgängliga via www.konj.se.

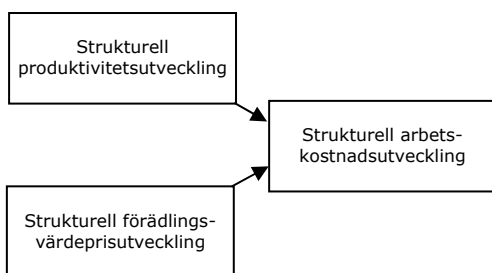
Analysen avser utvecklingen i näringslivet som helhet. Den strukturella utvecklingen av arbetskostnaden speglar därmed den genomsnittliga utvecklingen i näringslivet. I ett långsiktigt perspektiv är det en naturlig utgångspunkt att arbetskostnaden ökar lika snabbt i alla delar av ekonomin, eftersom arbetskraft på lång sikt kan röra sig fritt från en bransch till en annan. Men tankeramen förutsätter i sig inte att utvecklingen blir sådan.

I praktiken kan förutsättningarna variera mellan olika branscher, företag och individer. Det är bl.a. möjligt att arbetskostnaden ökar jämförelsevis långsammare i företag som möter en tilltagande internationell konkurrens med hård prispress, medan den ökar snabbare i andra företag. Arbetskostnadens utveckling kan också skilja sig åt mellan olika grupper i arbetskraften till följd av skillnader i utbildningsnivåer. Exempelvis kan en snabb ökning av det globala utbudet av mindre kvalificerad arbetskraft medföra att arbetskostnaden för mindre kvalificerad arbetskraft under ett antal år stiger långsammare än arbetskostnaden för mer kvalificerad arbetskraft.

Figur 5 ger en översiktlig bild av vad som i huvudsak bestämmer den strukturella utvecklingen av arbetskostnaden; den strukturella utvecklingen av arbetsproduktiviteten och förädlingsvärdepriset. Arbetsproduktiviteten mäts som näringslivets förädlingsvärde, dvs. produktion korrigerat för insatsförbrukning, per arbetad timme. Förädlingsvärdepriset mäter ett vägt genomsnitt av näringslivets produktpriser minus insatsförbrukningspriser.⁷⁰ Förädlingsvärdeprisets utveckling speglar alltså prisutvecklingen för det mervärde som skapas i näringslivet, dvs. förädlingsvärdet. Under antagandet att arbetskostnadens andel av förädlingsvärdet är konstant, ökar arbetskostnaden strukturellt i takt med summan av den strukturella utvecklingen av produktiviteten och förädlingsvärdepriset. Detta är ett rimligt antagande i ett långsiktigt perspektiv.⁷¹

I avsnitt 4.2–4.4 presenteras Konjunkturinstitutets siffrersatta bedömning av hur arbetskostnaden utvecklas strukturellt under perioden 2010–2020. Bedömningen är naturligtvis mycket osäker, såväl när det gäller produktivets- som förädlingsvärdeprisutvecklingen. Om parterna på arbetsmarknaden gör andra bedömningar av utvecklingen, kan tankeramen ses som ett verktyg för alternativa bedömningar av hur snabbt arbetskostnaden ökar strukturellt.

Figur 5 Tankeram för den strukturella arbetskostnadsutvecklingen i näringslivet som helhet



Anm: Om arbetskostnadens andel av förädlingsvärdet är konstant över tiden, summerar strukturell förändring i arbetsproduktivitet och strukturell förändring i förädlingsvärdepris till strukturell förändring i arbetskostnadsutveckling.

⁷⁰ Förädlingsvärdet i löpande pris beräknas genom att värdet av insatsförbrukningen räknas av från produktionsvärdet. Kvoten mellan förädlingsvärdet i löpande pris och förädlingsvärdet i fast pris (volymtermer) är det implicitprisindex som benämns förädlingsvärdepris. För en utförligare beskrivning, se fördjupningen "Förädlingsvärdepris i nationalräkenskaperna" i *Lönebildningen, Samhällsekonomiska förutsättningar i Sverige 2004*, Konjunkturinstitutet, oktober 2004. Publikationen är tillgänglig via www.konj.se.

⁷¹ Under antagandet att det internationella kapitalavkastningskravet är konstant och den teknologiska utvecklingen är av arbetsbesparande karaktär, kommer arbetskostnadsandelen i respektive bransch att vara konstant över tiden i ett strukturellt perspektiv. För en mera ingående analys, se fördjupningen "Förändringar i kapitalavkastning och teknologi" i *Lönebildningsrapporten 2006*, Konjunkturinstitutet, september 2006. Publikationen är tillgänglig via www.konj.se.

STRUKTURELL PRODUKTIVITETSUTVECKLING – DEN FÖRSTA HÖRNSTENEN

Produktivitetens strukturella utveckling är av central betydelse för i vilken takt arbetskostnaden ökar strukturellt. Konjunkturinstitutets bedömning av den strukturella produktivitetsutvecklingen i näringslivet under åren 2010–2020 redovisas i avsnitt 4.2.

På kort sikt uppvisar produktivitetsutvecklingen ett konjunkturellt mönster. Den strukturella utvecklingen av produktiviteten drivs av den teknologiska utvecklingen, kapitalbildningen, hur arbetskraftens kompetens och förmåga utvecklas, samt hur näringslivets branschmässiga sammansättning ändras över tiden.

En högre strukturell produktivitetsutveckling ger utrymme för motsvarande snabbare ökning av arbetskostnaden, under förutsättning att den snabbare produktivitetsutvecklingen vare sig påverkar utvecklingen av näringslivets förädlingsvärdepris eller arbetskostnadens andel av förädlingsvärdet än vad som annars vore fallet.

Arbetskostnadsandelen kan dock förändras över tiden. Exempelvis kan den teknologiska utvecklingens karaktär och förändringar i kapitalavkastningskravet medföra att kapitalkvoten, dvs. relationen mellan det produktiva kapitalet och förädlingsvärdet, ändras över tiden.⁷² Om arbetskostnadsandelen av sådana skäl strukturellt minskar över tiden, medför detta att arbetskostnaden strukturellt utvecklas långsammare än vad arbetsproduktiviteten i sig indikerar, och vice versa.⁷³

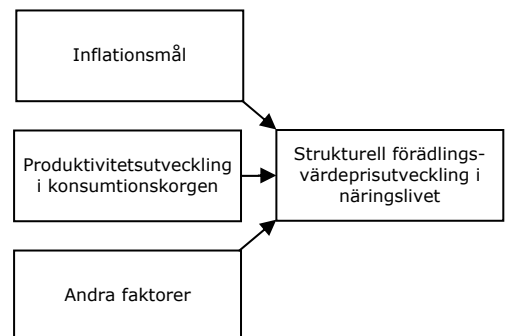
I den siffrersatta bedömning av den strukturella arbetskostnadsutvecklingen som presenteras nedan antas att arbetskostnadsandelen är konstant över tiden i respektive bransch.

STRUKTURELL FÖRÄDLINGSVÄRDEPRISUTVECKLING – DEN ANDRA HÖRNSTENEN

Den strukturella utvecklingen av arbetskostnaden beror också på hur förädlingsvärdepriset i näringslivet utvecklas strukturellt. Konjunkturinstitutets bedömning av förädlingsvärdeprisets strukturella utveckling under perioden 2010–2020 redovisas i avsnitt 4.3.⁷⁴

Förädlingsvärdeprisets strukturella utveckling kan variera över tiden och påverkas av flera olika faktorer (se figur 6). Riksbankens mål att konsumentpriset i termer av KPI ska öka med 2 procent per år (med ett toleransintervall om +/- 1 procentenhet) är styrande för den allmänna prisutvecklingen i ekonomin

Figur 6 Faktorer som bestämmer den strukturella utvecklingen av förädlingsvärdepriset i näringslivet som helhet



⁷² Med kapital avses kapitaltjänster. I kapitaltjänstmåttet beaktas att olika typer av kapital förslits olika snabbt (i ekonomiskt avseende) och bidrar till förädlingsvärdet i olika hög grad per investerad krona.

⁷³ Dessa aspekter analyseras mera ingående i fördjupningen "Förändringar i kapitalavkastning och teknologi" i *Lönebildningsrapporten 2006*, Konjunkturinstitutet, september 2006. Publikationen är tillgänglig via www.konj.se.

⁷⁴ För en beskrivning av Konjunkturinstitutets beräkningar av sambandet mellan KPI-inflationen och förädlingsvärdeprisets utveckling, se kommande Working Paper No. 106 om beräkningen av den strukturella arbetskostnadsökning. Publikationen görs tillgänglig via www.konj.se.

som helhet. **Inflationsmålet** är därmed också styrande för förädlingsvärdeprisets utveckling. Inflationsmålet har alltså en avgörande betydelse för i vilken takt arbetskostnaden stiger strukturellt. Ju högre inflationsmål, desto snabbare stiger förädlingsvärdepriset och arbetskostnaden strukturellt, allt annat lika.⁷⁵

Det finns dock flera skäl till varför förädlingsvärdeprisets utveckling vanligen avviker från konsumentprisutvecklingen, också i ett strukturellt perspektiv. Exempelvis utgör varor en relativt sett större andel av näringslivets produktion än av hushållens konsumtion. Produktivitetens utvecklingen i de branscher som bidrar till förädlingsvärdet i varorna är i genomsnitt jämförelsevis hög. Detta bidrar till att **produktivitetens utvecklingen i konsumtionskorgen** normalt är lägre än produktivitetstillväxten i näringslivet som helhet.⁷⁶ Eftersom stark produktivitetstillväxt normalt går hand i hand med svag prisutveckling, och vice versa, bidrar detta till att förädlingsvärdepriset trendmässigt tenderar att stiga långsammare än konsumentpriset.⁷⁷

Det finns också **andra faktorer** som bidrar till att förädlingsvärdepriset strukturellt kan utvecklas annorlunda än konsumentpriset. Energiprisutvecklingen är en sådan faktor. En snabbare ökning av energipriser innebär att konsumentpriset ökar snabbare. En snabbare stigande olje- och bensinpriser innebär dock inte nödvändigtvis att utvecklingen av förädlingsvärdepriset påverkas. Olja och bensin är viktiga insatsvaror i många branscher och kostnaden för insatsförbrukning stiger därför snabbare. Om kostnadsökningarna fullt ut vältras över till konsumentledet ökar konsumentpriset i motsvarande grad. Förädlingsvärdepriset påverkas då inte alls av den snabbare ökningen av olje- och bensinpriserna. Ökade energi- och konsumentpriser påverkar då inte den strukturella arbetskostnadsutvecklingen.

KPI-inflationen påverkas dessutom av specifika faktorer som inte påverkar utvecklingen av förädlingsvärdepriset, t.ex. förändringar av indirekta skatter och subventioner samt av husprisutvecklingen.

⁷⁵ Den strukturella utvecklingen av den reala arbetskostnaden påverkas dock inte av nivån på Riksbankens inflationsmål, förutsatt att Riksbanken alltid kan uppnå sitt inflationsmål.

⁷⁶ Produktivitetens utvecklingen i konsumtionskorgen beräknas genom att väga samman produktivitetens utvecklingen i de branscher som bidrar till förädlingsvärdet i varorna och tjänsterna i korgen. Som vikter används branschernas respektive förädlingsvärdeandelar. I den siffersatta bedömningen som presenteras nedan görs antaganden som innebär att importinnehållet i konsumtionskorgen kan betraktas som om det vore producerat i Sverige. Se avsnitt 4.3 för en utförligare diskussion.

⁷⁷ I den siffersatta bedömningen av den strukturella arbetskostnadsutvecklingen antas att arbetskostnaden ökar lika snabbt i alla delar av ekonomin. Detta är ett rimligt antagande på lång sikt eftersom arbetskraften då kan antas kunna röra sig fritt mellan olika branscher. Dessutom antas att arbetskostnadsandelen är konstant över tiden i respektive bransch. Implicit innebär detta att en relativt stark produktivitetens utveckling i en bransch går hand i hand med en motsvarande försvagning av det relativa förädlingsvärdepriset för branschen.

VÄXELKURSEN BESTÄMMER INTE DEN STRUKTURELLA ARBETSKOSTNADSUTVECKLINGEN

Som framgår av figur 5 och figur 6 är växelkursen inte en bestämmningsfaktor för den strukturella arbetskostnadsutvecklingen. Detta avsnitt syftar till att klargöra växelkursens roll i samspelet mellan produktivitets-, pris- och arbetskostnadsutveckling.

Den siffersatta bedömningen av den strukturella arbetskostnadsutvecklingen baseras på ett antal antaganden som är rimliga i ett långsiktigt perspektiv. Bland annat antas att lagen om ett pris gäller för internationellt handlade varor och tjänster. Det innebär att en vara eller tjänst antas ha samma prisutveckling, uttryckt i gemensam valuta, oavsett var varan eller tjänsten produceras. Dessutom förutsätts oförändrade arbetskostnadsandelar över tiden i respektive bransch. Vidare antas att den relativa produktivitetens utvecklingen mellan de branscher som bidrar till förädlingsvärdet i internationellt handlade varor och tjänster är densamma i Sverige som i omvärlden. Detta utesluter dock inte att produktivitetens utvecklingen i näringslivet som helhet utvecklas olika i Sverige och i omvärlden. Om så är fallet antas växelkursen förändras så att den internationella konkurrenskraften och lagen om ett pris upprätthålls.

Anta exempelvis att produktiviteten i branscher som bidrar till förädlingsvärdet i svenskproducerade internationellt handlade varor och tjänster ökar snabbare än i motsvarande branscher i omvärlden. Anta samtidigt att produktiviteten ökar lika snabbt i Sverige som i omvärlden inom övriga branscher i näringslivet, t.ex. i detaljhandeln. Den sammantaget högre produktivitetstillväxten i det svenska näringslivet medför att den strukturella arbetskostnaden ökar snabbare i Sverige. Men eftersom det större utrymmet för stigande arbetskostnader fördelas över hela ekonomin, och inte bara tillfaller dem som arbetar i branscher med en relativt högre produktivitetstillväxt, kommer den svenska exportnäringens internationella konkurrenskraft att förstärkas, allt annat lika. Den svenska växelkursen kommer då att förstärkas, så att arbetskostnadsandelen i den svenska exportnäringen och lagen om ett pris upprätthålls.

Växelkursen kan förändras också till följd av skillnader i inflationens utveckling mellan länder. Om olika länder trendmässigt har olika inflationstakt, kommer länder med en jämförelsevis låg inflationstakt att se sin växelkurs förstärkas trendmässigt och vice versa.

Växelkursens utveckling är således inte en faktor som bestämmer den strukturella arbetskostnadsutvecklingen. Växelkursens utveckling bör i stället ses som en konsekvens av skillnader i produktivitetens utveckling och inflationstakt i länder emellan.

AVSNITT 4.1 I KORTHET

- Vid en konstant arbetskostnadsandel ökar den strukturella arbetskostnaden i takt med summan av den strukturella utvecklingen av arbetsproduktiviteten och förädlingsvärdepriset i näringslivet.
- Den strukturella utvecklingen av förädlingsvärdepriset avviker vanligen från Riksbankens inflationsmål för konsumentpriset, dvs. 2 procent i termer av KPI.
- Växelkursen bestämmer inte den strukturella arbetskostnadsutvecklingen.

4.2 Strukturell produktivitetens utveckling i näringslivet 2010–2020

I detta avsnitt redovisas Konjunkturinstitutets bedömning av den strukturella produktivitetens utvecklingen i näringslivet för perioden 2010–2020. Den strukturella produktivitetens utvecklingen varierar över tiden och bedöms stiga från 1,6 procent 2010 till 2,5 procent 2012. Därefter bedöms produktiviteten växa strukturellt med 2,5 procent per år fram till och med 2020, vilket innebär att utvecklingen i genomsnitt uppgår till 2,4 procent per år 2010–2020.

STRUKTURELL PRODUKTIVITETSUTVECKLING I GENOMSnitt 2,4 PROCENT PER ÅR 2010–2020

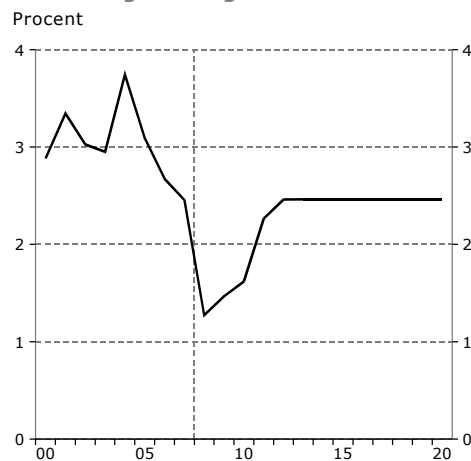
Den strukturella produktivitetens utvecklingen beskriver produktivitetens utvecklingen korrigerad för konjunkturella variationer. Den bestäms av teknologiska framsteg, utvecklingen av arbetskraftens kompetens och förmåga samt av den trendmässiga utvecklingen av produktionens kapitalintensitet. Eftersom dessa faktorer kan variera över tiden, kan också den strukturella produktivitetens utvecklingen vara tidsvarierande. På aggregerad nivå påverkas dessutom produktivitetens utvecklingen av förändringar i sammansättningen av den svenska produktionen, t.ex. till följd av att andelen produktion inom relativt mer produktiva branscher minskar till förmån för relativt mindre produktiva branscher, eller vice versa.

Den strukturella produktivitetens utvecklingen i näringslivet som helhet bedöms uppgå till i genomsnitt 2,4 procent per år 2010–2020. Tillväxten förväntas stiga från 1,6 procent 2010 till 2,5 procent 2012 (se diagram 40). Därefter förväntas den årliga produktivitetens utvecklingen vara konstant fram till och med 2020 (se nedan). Att den strukturella produktivitetens utvecklingen 2010 och 2011 bedöms bli lägre än på längre sikt beror på kvardröjande effekter på bl.a. kapitalbildningen från den svaga strukturella produktivitetens utvecklingen 2007 och 2008.

DEN STRUKTURELLA PRODUKTIVITETSUTVECKLINGEN I FYRA DELBRANSCHER

Den strukturella produktivitetens utvecklingen bedöms på längre sikt, dvs. 2012–2020, uppgå till 2,5 procent per år. Bedömningen baseras i huvudsak på framskrivningar av fyra delbranscher i näringslivet gjorda i en bilaga till *Långtidsutredningen 2008*.⁷⁸ Fram-

Diagram 40 Strukturell produktivitetens utveckling i näringslivet



Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

⁷⁸ Bilaga 6 till *Långtidsutredningen 2008* "Timmar, kapital och teknologi – vad betyder mest?". SOU 2008:14.

skrivningarna i LU-bilagan baseras på data för perioden 1997–2005.⁷⁹

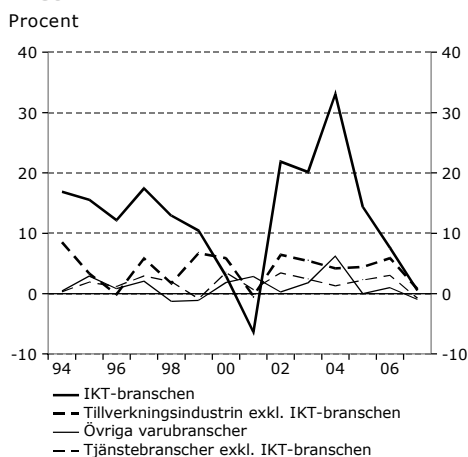
Historiskt har den faktiska produktiviteten utvecklats mycket olika i olika branscher i näringslivet (se diagram 41). Eftersom bedömningen av den strukturella produktivitetsutvecklingen till stor del bygger på den faktiska produktivitetsutvecklingen delas näringslivet upp i fyra branscher, vilka skiljer sig åt betydligt vad gäller faktisk produktivitetsutveckling:

- IKT-branschen⁸⁰
- Tillverkningsindustrin exkl. IKT-branschen⁸¹
- Övriga varubranscher⁸²
- Tjänstebanscher exkl. IKT-branschen⁸³

Den faktiska produktivitetsutvecklingen i IKT-branschen har i genomsnitt varit mycket hög sedan mitten av 1990-talet (se diagram 41). Även tillverkningsindustrin exklusive IKT-branschen har haft en starkare produktivitetsutveckling än näringslivet som helhet under denna period.

Den del av produktivitetsutvecklingen som inte förklaras av mer och bättre kapital och inte heller av ökad kvalitet hos arbetskraften följer av utvecklingen av den totala faktorproduktiviteten (TFP). Stigande TFP medför inga mätbara kostnader i produktionen och kan hänföras till t.ex. tekniska innovationer och effektivare arbetsorganisation. TFP-tillväxten är en viktig drivkraft för produktivitetsutvecklingen. Under perioden 1997–2005 ökade produktiviteten med i genomsnitt 3,3 procent per år, och det beräknade bidraget från TFP-tillväxten var i genomsnitt ca 2,0 procentenheter per år. Framöver bedöms dock TFP-tillväxten i näringslivet bli lägre, framför allt i IKT-branschen och i tillverkningsindustrin exklusive IKT-branschen. Detta bidrar till att den strukturella produktivitetsutvecklingen i när-

Diagram 41 Faktisk produktivitetsutveckling i fyra delbranscher i näringslivet



Anm. Se fotnot 84.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

⁷⁹ I bilagan bedömdes den strukturella produktivitetstillväxten i näringslivet under perioden 2012–2020 vara något högre, i genomsnitt 2,6 procent per år.

⁸⁰ I IKT-branschen (informations- och kommunikationsteknologi) ingår både varuproducerande branscher, som t.ex. elektronikindustrin, och tjänstproducerande branscher, som t.ex. telekommunikation och datakonsulter. De branscher som inkluderas är, enligt Svensk Näringsgrensindelning (SNI), 30–33, 64.2 och 72.

⁸¹ I tillverkningsindustrin exkl. IKT-branschen ingår SNI 15–29 och 34–37.

⁸² I de övriga varubranschererna ingår jord- och skogsbruk, fiske, gruvindustrin, energibranscher och byggindustrin. Enligt SNI är det branscherna 01–14, 40–41 och 45.

⁸³ I tjänstebanschererna exkl. IKT-branschen ingår SNI 50–95 exkl. 64.2 och 72.

⁸⁴ Produktivitetsutvecklingen 2006 och 2007 för IKT-branschen är till viss del baserad på prognos av Konjunkturinstitutet. Orsaken är att det saknas utfallsdata från nationalräkenskaperna avseende antalet arbetade timmar i telekommunikationsbranschen (SNI 64.2) för åren 2006 och 2007. Arbetade timmar för branschen 64.2 har estimerats med hjälp av timutvecklingen i branschaggregatet post- och telekommunikation (SNI 64). Korrelationen mellan delbranscherna 64.1 och 64.2 och deras trendmässiga utveckling har använts vid beräkningen av timutvecklingen i respektive bransch. Eftersom branschen 64.2 exkluderas vid beräkningen av produktivitetsutvecklingen i "tjänstebanschererna exkl. IKT-branschen" innebär detta att det finns ett prognosinslag, dock endast marginellt, även för branschen "tjänstebanschererna exkl. IKT-branschen" för åren 2006 och 2007.

ingslivet bedöms bli lägre under perioden 2010–2020 jämfört med perioden 1997–2005. I genomsnitt bedöms den strukturella produktivitetens utvecklingen i IKT-branschen och tillverkningsindustrin exklusive IKT bli 10,6 respektive 2,9 procent per år 2010–2020 (se tabell 11).⁸⁵ Även TFP-tillväxten i de övriga varubranscher och tjänstebranscher exklusive IKT-branschen bedöms växa ner jämfört med utvecklingen under perioden 1997–2005.⁸⁶ Detta medför att produktiviteten i de övriga varubranscher och tjänstebranscher exklusive IKT-branschen bedöms strukturellt växa med i genomsnitt 1,0 respektive 1,3 procent per år 2010–2020 (se tabell 11).

Sammantaget innebär detta att den strukturella produktivitetens utvecklingen i näringslivet uppgår till i genomsnitt 2,4 procent per år 2010–2020. Det är betydligt lägre än under perioden 2000–2007, då den strukturella utvecklingen i genomsnitt var exceptionellt hög, 3,0 procent per år (se diagram 40).

Tabell 11 Strukturell produktivitetens utveckling

Genomsnittlig årlig förändring, procentenheter

	2010–2012	2010–2020
Näringslivet , huvudscenari	2,1	2,4
IKT-branschen ¹	9,3	10,6
Tillverkningsindustrin exkl. IKT-branschen ²	2,5	2,9
Övriga varubranscher ³	0,9	1,0
Tjänstebranscherna exkl. IKT-branschen ⁴	1,2	1,3
Näringslivet, alternativa scenarier		
Långsam återhämtning av produktivitetens utvecklingen	1,7	2,3
Snabb återhämtning av produktivitetens utvecklingen	2,5	2,5

¹ Inkluderar SNI 30–33, 64.2 och 72. ² Inkluderar SNI 15–29 och 34–37.

³ Inkluderar SNI 01–14, 40–41 och 45. ⁴ Inkluderar SNI 50–95 exkl. 64.2 och 72.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Osäkerheten i prognosen av den strukturella produktivitetens utvecklingen är stor, främst eftersom TFP-tillväxten är mycket svår att förutse. En ytterligare osäkerhet i bedömningen är hur lång tid det tar innan den strukturella produktivitetens utvecklingen återgår till sin långsiktiga utveckling efter den nuvarande svackan. Som en känslighetsanalys redovisas därför två alternativa scenarier med antaganden om långsammare respektive snabbare återhämtning av den strukturella produktivitetens utvecklingen (se

⁸⁵ TFP i IKT-branschen och tillverkningsindustrin exkl. IKT-branschen antas växa 30 procent långsammare per år 2012–2020 jämfört med den beräknade genomsnittliga utvecklingen under perioden 1997–2005.

⁸⁶ I bilaga 6 till *Långtidsutredningen 2008* "Timmar, kapital och teknologi – vad betyder mest?" antogs TFP i de övriga varubranscher och tjänstebranscherna exklusive IKT-branschen utvecklas lika snabbt framöver som den beräknade genomsnittliga utvecklingen under perioden 1997–2005. I denna rapport baseras framskrivningarna för perioden 2012–2020 på att tillväxten i den totala faktorproduktiviteten växlar ner med 15 procent jämfört med den beräknade utvecklingen under perioden 1997–2005.

fördjupningen ”Långsammare eller snabbare återhämtning av produktivitetstillväxten?”). I det ena scenariot antas återgången av TFP-tillväxten fördröjas med två år. Denna långsammare återhämtning innebär att den strukturella produktiviteten ökar med i genomsnitt 2,3 procent per år 2010–2020 (se tabell 11). I det andra scenariot antas TFP-tillväxten återgå snabbare till den långsiktiga utvecklingstakten och ökar med i genomsnitt 2,5 procent per år 2010–2020.

AVSNITT 4.2 I KORTHET

- Konjunkturinstitutets bedömning är att produktiviteten i näringslivet ökar strukturellt med i genomsnitt 2,4 procent per år under perioden 2010–2020.

FÖRDJUPNING

Långsammare eller snabbare återhämtning av produktivitetstillväxten?

I denna fördjupning redovisas två tänkbara alternativ till den prognostiserade strukturella produktivitetstillväxten i Lönebildningsrapportens huvudscenariot (se tabell 11). I det ena scenariot sker en snabbare återgång till den långsiktiga utvecklingstakten, i det andra sker en fördröjning av återgången med två år. Dessa scenarier innebär att den strukturella produktivitetstillväxten blir i genomsnitt 0,1 procentenhet högre respektive lägre jämfört med huvudscenariot, under perioden 2010–2020.

Den strukturella produktivitetstillväxten bestäms av ett flertal faktorer, som t.ex. förändringar i arbetskraftens kompetens och förmåga, tekniska innovationer, process- och organisationsutveckling och investeringar i produktivt kapital. Ett enkelt sätt att beskriva den strukturella produktivitetstillväxten på aggregerad nivå är genom s.k. tillväxtbokföring.⁸⁷ Tillväxten i näringslivets strukturella arbetsproduktivitet separeras i två delar, dels bidraget från mer kapitaltjänster per arbetad timme (kapitalfördjupning), dels s.k. total faktorproduktivitet (TFP). Kapitalfördjupningen bestäms av näringslivets investeringar i mer kapital samt av kapitalets förslitning. TFP ökar om förädlingsvärdet ökar utöver vad som förklaras av ökningen av de två produktionsfaktorerna kapital och arbete. Högre TFP-tillväxt ger med andra ord högre tillväxt i näringslivets totala förädlingsvärde utan att orsaka några mätbara kostnader för näringslivet.

TFP-tillväxten är svår att prognostisera. Konsekvenserna för den strukturella arbetsproduktiviteten vid alternativa bedömningar av TFP-tillväxten jämfört med huvudscenariot beskrivs härnäst.

ALTERNATIVA TFP-BANOR

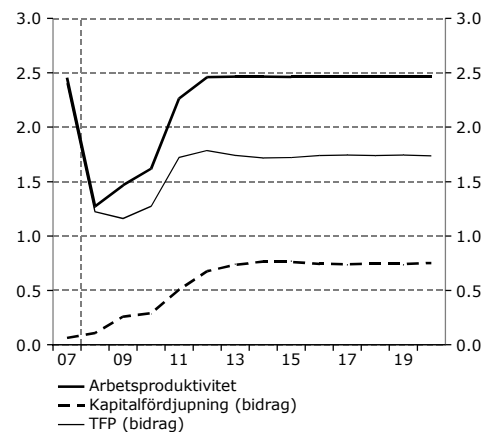
Den strukturella TFP-tillväxt som är förenlig med huvudscenariot bedöms vara relativt svag 2008–2010, för att därefter återgå till en nivå som är ungefär konstant fram till 2020 (se diagram 42).⁸⁸ Även om detta bedöms vara det mest sannolika scenariot är det förknippat med en stor osäkerhet, såväl vad gäller den

⁸⁷ Se kapitel 2 i bilaga 6 till *Långtidsutredningen 2008, "Timmar, kapital och teknologi – vad betyder mest?"*. I denna fördjupning är TFP ett vidare begrepp än i LU-bilagan och fångar även kvalitetsaspekter hos kapitalet och arbetskraften.

⁸⁸ I samtliga scenarier förutsätts att arbetskostnadsandelen är konstant över tiden, också i ett kortsiktigt perspektiv. Kapitalkvoten kan dock variera i ett kortsiktigt perspektiv. Detta balanseras emellertid av att även kapitalkostnaden kan variera på kort sikt så att kapitalkostnadsandelen hålls konstant. Därmed hålls även arbetskostnadsandelen konstant.

Diagram 42 Arbetsproduktivitet i huvudscenariot

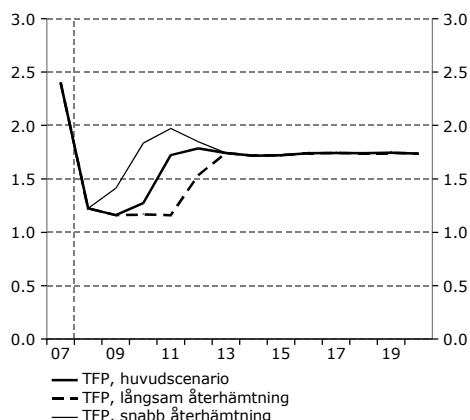
Årlig procentuell förändring respektive procent



Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 43 Alternativscenarier

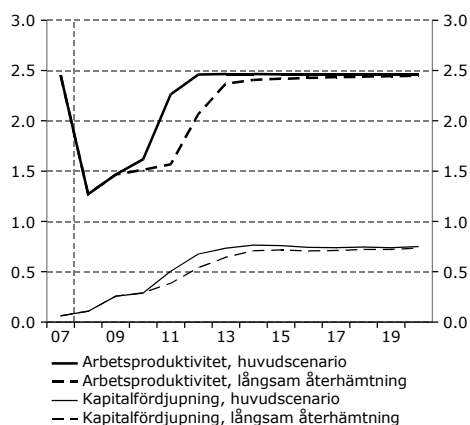
Årlig procentuell förändring



Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 44 Långsam återhämtning

Årlig procentuell förändring respektive procent

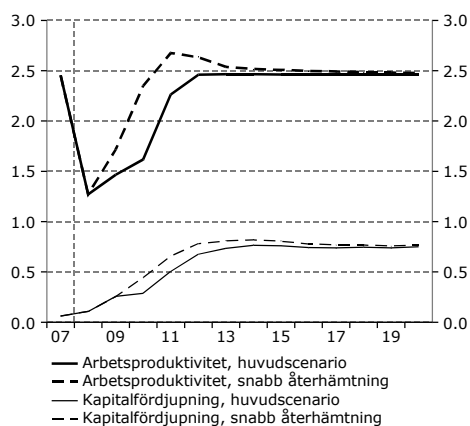


Anm. Bidrag till arbetsproduktiviteten från kapitalför djupning, procentenheter.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 45 Snabb återhämtning

Årlig procentuell förändring respektive procent



Anm. Bidrag till arbetsproduktiviteten från kapitalför djupning, procentenheter.

Källa: Konjunkturinstitutet.

långsiktiga tillväxttakten som hur snabbt återhämtningen sker.⁸⁹ I diagram 43 redovisas två alternativ för hur snabbt återhämtningen går, ett med svag TFP-tillväxt i ytterligare två år och ett med en återgång redan 2010.⁹⁰

LÅNGSAMMARE ÅTERHÄMTNING MINSKAR RESURSERNA

Lägre TFP-tillväxt ger lägre produktionsmöjligheter och därmed mindre utrymme för inhemsk konsumtion och export. Den lägre produktionen innebär att näringslivet också justerar ner sina investeringar. Detta ger ett lägre bidrag till tillväxten i arbetsproduktiviteten från kapitalför djupning (se diagram 44). Jämfört med huvudscenariot genererar detta alternativ

0,4 procentenheter lägre tillväxt i arbetsproduktiviteten per år under perioden per år 2010–2012, varav 0,3 procentenheter från lägre TFP och 0,1 procentenheter från mindre kapitalför djupning (se tabell 12). Utslaget över perioden 2010–2020 ger det i genomsnitt 0,1 procentenheter lägre produktivitetstillväxt per år än i huvudscenariot.

SNABBARE ÅTERHÄMTNING ÖKAR INVESTERINGARNA

Om den strukturella TFP-tillväxten skulle återgå till sin långsiktiga tillväxttakt redan 2010 blir produktivitetstillväxten högre än i huvudscenariot. En del av de ökade produktionsresurserna kommer då att investeras i realkapital och därigenom ge ett ytterligare bidrag till arbetsproduktiviteten via ökad kapitalför djupning (se diagram 45 och tabell 12).

Tabell 12 Alternativ produktivitetstillväxt

Genomsnittligt årlig differens mot huvudscenariot, procentenheter

Alternativ:	2010–2012		2010–2020	
	Långsam	Snabb	Långsam	Snabb
Arbetsproduktivitet	-0,4	0,4	-0,1	0,1
TFP-tillväxt	-0,3	0,3	-0,1	0,1
Kapitalför djupning	-0,1	0,1	-0,1	0,1

Anm. Avrundningar kan göra att det inte summerar i tabellen. Alternativet motsvarar en långsammare respektive en snabbare återhämtning av produktivitetstillväxten än i huvudscenariot.

Källa: Konjunkturinstitutet.

⁸⁹ I bedömningen av återhämtningen i huvudscenariot används resultat från en strukturell tidsseriemodell; se fördjupningen "Negativ produktivitetstillväxt: orsaker och implikationer framöver" i *Konjunkturläget*, augusti 2008. Enligt denna analys inträffade negativa permanenta utbudsrelaterade störningar i den svenska ekonomin både 2007 och första halvåret 2008. Dynamiska effekter från dessa störningar gör att den strukturella produktivitetstillväxten blir lägre under ett antal år för att sedan successivt återgå till den tillväxttakt som bedöms gälla på längre sikt.

⁹⁰ Simuleringen är gjord i modellen KIMOD, se Bergvall, Anders, Tomas Forsfält, Göran Hjelm, Jonny Nilsson and Juhana Vartiainen. "KIMOD 1.0 Documentation of NIER's Dynamic Macroeconomic General Equilibrium Model of the Swedish Economy," Working Paper No. 100, Konjunkturinstitutet, 2007.

Resultaten här förutsätter att avvikelsen mot produktivitetstillväxten i huvudscenariot är lika i alla branscher. På så vis uppstår inga förändringar i relativpriser som skulle påverka analysen av effekterna på den strukturella arbetskostnaden.

4.3 Förädlingsvärdeprisets utveckling 2010–2020

I detta avsnitt redovisas Konjunkturinstitutets bedömning av hur förädlingsvärdepriset i näringslivet som helhet utvecklas strukturellt under perioden 2010-2020. Förädlingsvärdepriset förväntas öka strukturellt med i genomsnitt 1,4 procent per år under perioden.

FÖRÄDLINGSVÄRDEPRIS

Det som produceras i Sverige kan konsumeras eller investeras inom landet. Dessutom kan det användas som insatsförbrukning i produktionen eller exporteras till andra länder. De varor och tjänster som produceras i Sverige behöver således inte enbart gå till inhemsk konsumtion.

Förädlingsvärdepriset beräknas som produktpriset korrigerat för priset på insatsförbrukning.⁹¹ Förädlingsvärdeprisets strukturella utveckling styrs indirekt av den allmänna prisutvecklingen i ekonomin. Riksbankens mål att konsumentpriserna i termer av KPI ska öka med 2 procent per år är styrande för prisutvecklingen i ekonomin som helhet, och därmed också för förädlingsvärdeprisets strukturella utveckling. Men som visas nedan finns det flera skäl till varför förädlingsvärdeprisets strukturella utveckling avviker från inflationsmålet för KPI.

Till en given arbetskostnadsandel och till en given arbetskostnadsökning ges förädlingsvärdeprisets utveckling i en bransch av produktivitetens utvecklingen i branschen. Under antagandet att arbetskostnaden ökar lika snabbt i hela ekonomin kommer olika branschers relativa förädlingsvärdeprisutveckling att avspegla den relativa produktivitetens utvecklingen. Den siffer-satta bedömningen av den strukturella utvecklingen av förädlingsvärdepriset baseras på dessa antaganden.

En snabb tillväxt i arbetsproduktiviteten i en bransch kommer då att gå hand i hand med en svag utveckling av förädlingsvärdepriset i jämförelse med en bransch som har en svagare tillväxt i arbetsproduktiviteten. Detta medför att strukturomvandlingen i näringslivet påverkar hur det genomsnittliga förädlingsvärdepriset i näringslivet som helhet utvecklas.

⁹¹ Förädlingsvärdet i löpande pris beräknas genom att värdet av insatsförbrukningen räknas av från produktionsvärdet, båda i löpande pris. Kvoten mellan förädlingsvärdet i löpande pris och förädlingsvärdet i fast pris (volymtermer) är det implicitprisindex som benämns förädlingsvärdepris. För en utförligare beskrivning, se fördjupningen "Förädlingsvärdepris i nationalräkenskaperna" i *Lönebildningen, Samhällsekonomiska förutsättningar i Sverige 2004*, Konjunkturinstitutet, oktober 2004. Publikationen är tillgänglig via www.konj.se.

KONSUMENTPRIS KONTRA FÖRÄDLINGSVÄRDEPRIS

Konsumentpriset mäter prisutvecklingen på det som konsumeras i Sverige av hushållen. Det påverkas därmed bl.a. av prisutvecklingen på varor och tjänster som produceras i Sverige. Men konsumentpriset fångar också upp prisutvecklingen på varor och tjänster som produceras i andra länder, eftersom en del av konsumtionen utgörs av import.

Konsumentprisutvecklingen kan avvika från förädlingsvärdeprisutvecklingen bl.a. till följd av att den produktivetsutveckling som kan hänföras till konsumtionskorgen avviker från produktivetsutvecklingen i näringslivet som helhet. När produktivitetstillväxten för varor och tjänster i konsumtionskorgen beräknas måste det beaktas att dessa vanligen produceras med insatsvaror från flera olika branscher. En vara eller tjänst i konsumtionskorgen kan därmed ses som en produkt som är sammansatt av förädlingsvärde som skapats i en mängd olika inhemska branscher, eller importerats. För enkelhets skull benämns den produktivitetstillväxt som kan härledas till konsumtionskorgen som **produktivitetstillväxten i konsumtionskorgen**.

Ett exempel är en svensktillverkad cykel. Vissa delar av cykeln importeras, men den sätts ihop i en verkstad (tillverkningsindustrin) i Sverige. Sedan kör ett transportföretag (företags-tjänster) cykeln till en butik. När butiken slutligen säljer cykeln har förädlingsvärde även skapats i varuhandeln (tjänstebanschen). Cykelns pris påverkas därför av hur produktiviteten utvecklas i alla de olika branscherna.

Förädlingsvärdet i olika varor och tjänster kan därför hänföras till de olika branscher som bidragit med insatsvaror och tjänster till den slutliga produkten. I praktiken kan dessa beräkningar genomföras med hjälp av en s.k. input-output modell.⁹² En input-output modell är förenklat en matris som anger hur mycket insatsvaror och tjänster från olika branscher (input) som behövs för att producera andra varor och tjänster (output). Med hjälp av denna modell kan konsumtionskorgens innehåll i termer av förädlingsvärde från olika branscher i näringslivet beräknas.⁹³

Sammansättningen av olika branschers bidrag till förädlingsvärdet i konsumtionskorgen skiljer sig normalt från branschernas bidrag till förädlingsvärdet i näringslivet som helhet. Eftersom produktiviteten utvecklas olika snabbt i olika branscher kan därför produktivitetstillväxt i konsumtionskorgen vara annorlunda än produktivitetstillväxten i näringslivet som helhet. Om produktivitetstillväxten i konsumtionskorgen skiljer sig åt från produktivitetstillväxten i näringslivet kommer detta att ge upphov till skillnader mellan KPI-inflationen och förädlingsvärdeprisets

⁹² Konjunkturinstitutet använder en input-outputmodell som delar in näringslivet i 19 branscher.

⁹³ Importerade varor och tjänster antas produceras med samma teknologi som motsvarande vara/tjänst i Sverige. Dessutom antas att lagen om ett pris gäller för internationellt handlade varor och tjänster, så att den relativa enhetsarbetskostnaden på en bransch i Sverige och utlandet utvecklas i samma takt, uttryckt i gemensam valuta.

utveckling.⁹⁴ Om t.ex. produktivitetstillväxten i konsumtionskorgen är lägre än i näringslivet som helhet kommer detta att bidra till att förädlingsvärdepriset ökar i motsvarande grad långsammare än konsumentpriset.

PRODUKTIVITETSTILLVÄXTEN I KONSUMTIONSKORGEN LÄGRE ÄN I NÄRINGSLIVET SOM HELHET

Redovisningen i avsnitt 4.2 visar att den strukturella produktivitetstillväxten skiljer sig åt mellan olika branscher. Generellt är produktivitetstillväxten lägre i tjänstebranscherna än i tillverkningsindustrin. En relativt stor andel av tjänstebranschernas förädlingsvärde kan hänföras till konsumtionskorgen. Det medför att andelen förädlingsvärde (inklusive import) från tjänstebranscherna är större i konsumtionskorgen jämfört med i näringslivets produktionskorg. Sammantaget beräknas därför produktiviteten i konsumtionskorgen utvecklas i genomsnitt 0,2 procentenheter långsammare per år under perioden 2010–2020 än produktiviteten i näringslivet som helhet.

ANDRA FAKTORER SOM PÅVERKAR SKILLNADEN MELLAN KONSUMENT- OCH FÖRÄDLINGSVÄRDEPRISUTVECKLINGEN

Skillnader i produktivitetstillväxt i konsumtionskorgen och i näringslivet som helhet är inte den enda källan till skillnader mellan hur förädlingsvärdepriset och KPI utvecklas.

En annan faktor är prisutvecklingen på energi. Energi utgör en betydande del av konsumtionskorgen och påverkar därmed KPI-inflationen. Men energipriserna behöver inte påverka förädlingsvärdeprisets utveckling. Exempelvis torde stigande olje- och bensinpriser inte ha någon större inverkan på förädlingsvärdepriset i ett långsiktigt perspektiv. Olja och bensin är viktiga insatsvaror i många branscher och stigande priser innebär att kostnaden för insatsförbrukning stiger snabbare. Men på lång sikt är det rimligt att kostnadsökningarna fullt ut vältras över till konsumentledet. Förädlingsvärdepriset påverkas då inte alls av den snabbare ökningen av olje- och bensinpriserna, men konsumentpriserna stiger.⁹⁵

Dessutom påverkas KPI-inflationen av förändrade indirekta skatter och subventioner samt av huspriskomponenten i räntekostnader för egnahem.⁹⁶

⁹⁴ I beräkningarna vägs produktivitetstillväxten i olika branscher samman med deras respektive förädlingsvärdeandelar i konsumtionskorgen. Skillnader i produktivitetstillväxt mellan branscher går hand i hand med en omvänd skillnad i utvecklingen av branschernas relativa förädlingsvärdepris.

⁹⁵ I beräkningarna antas att utvecklingen i energibranschen vare sig påverkar utvecklingen av förädlingsvärdet eller förädlingsvärdepriset i näringslivet.

⁹⁶ De indirekta skatterna och subventioner som beaktas är punktskatter på energi, alkohol och tobaksvaror. För en mera ingående beskrivning se fördjupningen "Skillnaden mellan KPI och KPIX", *Konjunkturläget*, januari 2008.

Sammantaget beräknas dessa faktorer bidra till att förädlingsvärdepriset i genomsnitt ökar 0,4 procentenheter långsammare än KPI under perioden 2010–2020 (se tabell 13).

Totalt sett beräknas därmed förädlingsvärdepriset för näringslivet som helhet utvecklas i genomsnitt 0,6 procentenheter långsammare per år än KPI under perioden 2010–2020 (se tabell 13)

Tabell 13 KPI, produktivitet och förädlingsvärdepris

Årlig procentuell förändring, genomsnitt 2010–2020

	VIKT (KPI)	Procent	Bidrag till KPI
KPI (KPIF)	100,0	2,00	2,00
Räntekostnader ¹	4,5	5,4	-0,24
Skatter och subventioner ²			-0,12
Energi, direkt effekt ³	8,9	1,5	-0,13
Energi, indirekt effekt ³			-0,13
Konsumentpris relevant för näringslivets förädlingsvärde	86,6	1,60	1,38
(1) Arbetsproduktivitet konsumtionskorg enligt KPI		2,22	
(2) Arbetsproduktivitet i näringslivet		2,37	
Differens (1) – (2)		-0,15	
Förädlingsvärdepris⁴		1,44	

¹ I räntekostnader förändras bara huspriskomponenten, medan räntesatsen hålls oförändrad (se Fördjupningsrutan, "Skillnaden mellan KPI och KPIX" och formeln på sidan 119, *Konjunkturläget*, januari 2008). Huspriskomponenten bedöms öka med 5,4 procent per år. Den redovisade effekten om 0,24 procentenheter är något större än i fördjupningsrutan, eftersom vägningstalet för räntekostnader då avser 2008 i stället för 2007.

² I Fördjupningsrutan, "Skillnaden mellan KPI och KPIX", *Konjunkturläget*, januari 2008, tabell 34 är bidraget till KPI 0,15 procentenheter. Anledningen till att den nu beräknas till 0,12 är att de indirekta skatterna indexerades med KPI-utvecklingen. I fördjupningen antogs KPI stiga med 2,3 procent.

³ Direkt effekt av energiprisernas förändring avser drivmedel och el som konsumeras direkt av hushållen. Den indirekta effekten kan härledas från bränslekostnader från exempelvis taxi, lokaltrafik och transportbolag. Elkostnader härleds från exempelvis elanvändning i butiker eller restauranger. Prisutvecklingen redovisas exklusive de årliga förändringarna av punktskatter.

⁴ I beräkningarna antas att utvecklingen i energibranschen vare sig påverkar utvecklingen av förädlingsvärdet eller förädlingsvärdepriset i näringslivet. I praktiken behöver så inte vara fallet. Det är t.ex. tänkbart att snabbt stigande internationellt bestämda elpriser bidrar till snabbt stigande nominellt förädlingsvärde i elproducentbranschen och till stigande vinstmarginaler. Huruvida detta skulle resultera i en högre arbetskostnadsökning eller fallande arbetskostnadsandelar hos elproducenterna är osäkert. De här redovisade siffrorna för den strukturella arbetskostnadsutvecklingen är konsistenta med det senare, dvs. att elproducenternas arbetskostnadsandelar skulle falla under dessa omständigheter.

Källa: Konjunkturinstitutet

Under förutsättning att KPI, och därmed även KPIF⁹⁷, ökar med 2 procent per år bedöms därmed förädlingsvärdepriset strukturellt öka med i genomsnitt 1,4 procent per år 2010–2020.

En strukturell ökningstakt av förädlingsvärdet på 1,4 procent per år är lägre än bedömningarna i tidigare Lönebildningsrappor-

⁹⁷ KPIF står för KPI med fast ränta, dvs. räntesatsen i räntekostnadskomponenten i KPI hålls konstant vid beräkningen av inflationstakten.

ter. I allt väsentligt förklaras skillnaden av att tidigare Lönebildningsrapporter har utgått ifrån att det operativa inflationsmålet varit liktydigt med att KPIX (tidigare UND1X) ska öka med 2 procent per år. Som visas i fördjupningen ”Ny tillämpning av inflationsmålet påverkar den strukturella arbetskostnadsutvecklingen” ökar KPIX trendmässigt långsammare än KPI och KPIF. Detta bidrar till att förädlingsvärdeprisets utveckling 2010–2020 blir i motsvarande grad lägre.

AVSNITT 4.3 I KORTHET

- Konjunkturinstitutets bedömning är att förädlingsvärdepriset strukturellt ökar med i genomsnitt 1,4 procent per år under perioden 2010–2020, dvs. 0,6 procentenheter långsammare än Riksbankens mål för KPI-utvecklingen.

FÖRDJUPNING

Ny tillämpning av inflationsmålet påverkar den strukturella arbetskostnadsutvecklingen

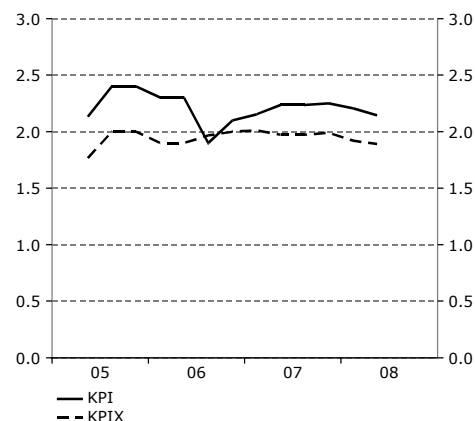
Enligt Konjunkturinstitutets bedömning har Riksbanken under 2008 modifierat den praktiska tillämpningen av inflationsmålet. Riksbanken har fram till juli 2008 vägletts av inflationen i termer av KPIX vid utformningen av penningpolitiken. Från och med juli 2008 är KPI-inflationen med fast ränta det operativa inflationsmålet. Enligt Konjunkturinstitutets beräkningar är den trendmässiga KPI-inflationen ca 0,3 procentenheter högre än den trendmässiga KPIX-inflationen. I praktiken innebär detta att det operativa inflationsmålet har sänkts med 0,3 procentenheter. Detta medför i sin tur att även den av Konjunkturinstitutet beräknade årliga strukturella arbetskostnadsökningen blir 0,3 procentenheter lägre.

RIKSBANKENS TILLÄMPNING AV INFLATIONSMÅLET HAR MODIFIERATS

Riksbankens inflationsmål formulerades 1993 så att konsumentprisindex (KPI) årligen ska öka med 2 procent, med ett toleransintervall på plus/minus 1 procentenhet. Riksbanken publicerade 1999 ett förtydligande av inflationsmålet.⁹⁸ Det framhölls då som olämpligt att räntekostnader för egna hem och förändringar av indirekta skatter och subventioner skulle påverka den penningpolitiska inriktningen. Det underliggande inflationsmålet KPIX (tidigare UND1X) som exkluderade dessa faktorer fick därför en speciell status vid de penningpolitiska besluten. KPI förblev dock det överordnade målet och eventuella systematiska skillnader mellan KPI- och KPIX-inflationen antogs vara små.⁹⁹

Konjunkturinstitutet, liksom många andra bedömare, har därefter utgått ifrån att KPIX har varit det inflationsmått som i normalfallet har varit styrande för penningpolitiken. Denna tolkning har också visat sig ligga väl i linje med hur Riksbanken i praktiken bedrivit penningpolitiken. Sedan juni 2005 har Riksbanken publicerat prognostiserade banor för reporäntan som bedömts kunna återföra inflationen till målet om 2 procents inflation på 2–3 års sikt. Från juni 2005 till april 2008 har Riksbankens prognoser för KPIX-inflationen varit mycket nära 2 procent under prognoshorisontens sista kvartal, dvs. 3 år framåt i tiden. KPI-inflationen har däremot normalt varit ca

Diagram 46 Riksbankens inflationsprognoser, sista prognoskvartalet
Procent, kvartalsvärden



Anm. Värdena avser det sista kvartalet i prognoshorisonten vid de 14 tillfällen som Riksbanken har presenterat prognoser mellan juni 2005 och april 2008.

Källa: Riksbanken.

⁹⁸ Se *Penning- och valutapolitik*, "Riksbankens inflationsmål – förtydligande och utvärdering", Riksbanken, nr 1 1999.

⁹⁹ Se tal av Barbro Wickman-Parack, "Riksbanken fasar ut inflationsmålet KPIX", 2008-06-09, www.riksbank.se.

0,3 procentenheter högre än det officiella inflationsmålet om 2 procent (se diagram 46).

SYSTEMATISKT SKILLNAD MELLAN KPI OCH KPIX

I fördjupningen ”Skillnaden mellan KPI och KPIX” i *Konjunkturläget* januari 2008 visades att det även på medellång sikt finns en systematisk skillnad mellan KPI- och KPIX-inflationen. Skillnaden beräknas till 0,3 procentenheter i årlig ökningstakt och skillnaden förklaras av stigande villapriser samt av förändrade indirekta skatter och subventioner som indexerats årligen.

I samband med den penningpolitiska rapporten i juli 2008 förtydligade Riksbanken att KPIX inte längre skulle ha den speciella status det tidigare haft. Inflationsmålet var och att KPI ska stiga med 2 procent årligen.¹⁰⁰ Riksbanken introducerade även ett nytt inflationsmått, KPI med fast ränta (KPIF). Detta mått bedöms på medellång motsvara inflationstakten enligt KPI. Den systematiska skillnaden mellan KPIX och KPI innebär att penningpolitiken från och med juli 2008, implicit, styrs mot en KPIX-inflation om ca 1,7 procent.

DEN STRUKTURELLA ARBETSKOSTNADSÖKNINGEN BLIR 0,3 PROCENTENHETER LÄGRE

Den strukturella arbetskostnadsökningen har i tidigare Lönebildningsrapporter beräknats med utgångspunkt från att Riksbankens inflationsmål har varit liktydigt med att KPIX-inflationen ska stabiliseras kring 2 procent. Tidigare beräkningar av den strukturella arbetskostnadsökningen har därmed, enligt Konjunkturinstitutets bedömning, varit förenliga med en KPI-inflation om 2,3 procent. Riksbankens förtydligande, att inflationsmålet avser KPI-inflationen, föranleder därför Konjunkturinstitutet att framöver justera ner den beräknade strukturella arbetskostnadsökningen med 0,3 procentenheter.

¹⁰⁰ Riksbankens beräkningar visar i likhet med Konjunkturinstitutets beräkningar att den systematiska skillnaden mellan KPI och KPIX är ca 0,3 procentenheter. *Penningpolitisk rapport nr 2, 2008-07-03.*

4.4 Arbetskostnad och timlön 2010–2020

Arbetskostnaden beräknas öka strukturellt med i genomsnitt 3,8 procent per år under perioden 2010–2020 (se tabell 14).¹⁰¹ Det innebär att den strukturella ökningen av timlönen enligt Konjunkturlönestatistiken (KL) i genomsnitt blir 3,6 procent per år (se fördjupning ”Löneökningar enligt olika statistikkällor”). Resultaten följer av att den strukturella arbetsproduktiviteten i näringslivet ökar med i genomsnitt 2,4 procent per år och att inflationsmålet uppfylls, vilket innebär att förädlingsvärdepriset ökar strukturellt med i genomsnitt 1,4 procent per år (se avsnitt 4.2 och 4.3). Den relativt svaga produktivitetstillväxten under perioden 2010–2012 innebär att den arbetskostnaden och timlönen ökar strukturellt med i genomsnitt 3,5 respektive 3,3 procent per år under denna period.

Tabell 14 Strukturell utveckling i näringslivet

Genomsnittligt årlig utveckling, procent

	2010–2012			2010–2020		
	Huvud-scen.	Långsam	Snabb	Huvud-scen.	Långsam	Snabb
Arbetsproduktivitet	2,1	1,7	2,5	2,4	2,3	2,5
Förädlingsvärdepris	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Arbetskostnad	3,5	3,1	3,9	3,8	3,7	3,9
Timlön (KL)	3,3	2,9	3,7	3,6	3,5	3,7

Anm. Alternativen motsvarar en långsammare resp. en snabbare återhämtning av produktivitetstillväxten än i huvudscenariot, se fördjupningen ”Långsammare eller snabbare återhämtning av produktivitetstillväxten?”

Källa: Konjunkturinstitutet.

STRUKTURELL TILLVÄXT I ARBETSKOSTNAD OCH TIMLÖN LÄGRE ÄN TIDIGARE BERÄKNAT

Jämfört med bedömningen i *Lönebildningsrapporten 2006*¹⁰² är den långsiktiga strukturella arbetskostnadsökningen ca en halv procentenhet lägre.¹⁰³ Detta är en konsekvens av att den genomsnittliga strukturella produktivitetstillväxten nu bedöms bli 0,3 procentenhet lägre och att inflationstakten i termer av KPI bedöms bli lägre än i *Lönebildningsrapporten 2006*. Det senare är en konsekvens av att Riksbankens operativa inflationsmål ändrats från KPIX till KPIF, dvs. KPI med fast ränta (se fördjupning ”Ny tillämpning av inflationsmålet påverkar den strukturella arbetskostnadsutvecklingen”). Det bör dock påpekas att utveck-

¹⁰¹ I beräkningarna antas att arbetskostnadsandelen i respektive bransch är konstant över tiden. Därmed summerar strukturell produktivitetstillväxt och strukturell förädlingsvärdeprisutveckling till strukturell arbetskostnadsutveckling.

¹⁰² Till *Lönebildningsrapporten 2007* gjordes ingen ny bedömning.

¹⁰³ I *Lönebildningsrapporten 2006* analyserades perioden 2007–2015 och inte 2010–2020 som i denna rapport. Den bedömda strukturella arbetskostnadsutvecklingen i rapporterna är därmed inte helt jämförbar.

lingen av den strukturella arbetskostnaden i reala termer inte påverkas av att Riksbanken bytt det operativa inflationsmålet. En svagare utveckling av den strukturella arbetsproduktiviteten påverkar däremot både den reala och den nominella strukturella arbetskostnadsutvecklingen.

Den reviderade bedömningen innebär därmed att den konjunkturellt balanserade ökningstakten av timlönen som är förenlig med oförändrad jämviktsarbetslöshet är i genomsnitt 3,6 procent per år 2010–2020, vilket är ca 0,5 procentenheter lägre än vad som presenterades i *Lönebildningsrapporten 2007*.¹⁰⁴

OSÄKERHETEN STOR OM PRODUKTIVITETSUTVECKLINGEN

I huvudscenariot förväntas den strukturella produktivitetstillväxten stiga från 1,6 procent 2010 till 2,5 procent 2012, vilket är den långsiktiga utvecklingstakten. Bedömningen är naturligtvis osäker, såväl beträffande den långsiktiga utvecklingstakten i sig som hur lång tid det innan produktivitetstillväxten åter når upp till den långsiktiga utvecklingstakten. I fördjupningen ”Långsammare eller snabbare återhämtning av produktivitetstillväxten?” redovisas scenarier där återhämtningen av den strukturella produktivitetstillväxten tar kortare respektive längre tid än i huvudscenariot. Den alternativa utvecklingen påverkar inte förädlingsvärdeprisets strukturella utveckling. Effekten på den strukturella arbetskostnaden och timlönen blir därmed den samma som på arbetsproduktiviteten.

I scenariot med en snabbare återhämtning av den strukturella produktiviteten ökar den strukturella arbetskostnaden och timlönen 0,4 procentenheter snabbare per år 2010–2012, dvs. med i genomsnitt 3,9 respektive 3,7 procent per år. Utslaget över hela perioden 2010–2020 blir skillnaden mindre, 0,1 procentenheter.

I scenariot med en långsammare återhämtning av den strukturella produktivitetstillväxten är resultaten de omvända. Den strukturella produktivitetstillväxten ökar då med i genomsnitt 1,7 procent per år 2010–2012, vilket är i genomsnitt 0,4 procentenheter långsammare än i huvudscenariot. Den strukturella arbetskostnaden ökar då med i genomsnitt 3,1 procent per år under perioden. Motsvarande siffra för timlönen är 2,9 procent. Utslaget över hela perioden ökar den strukturella arbetskostnaden och timlönen i genomsnitt 0,1 procentenheter långsammare per år än i huvudscenariot.

ANDRA OSÄKERHETSFAKTORER

Även andra faktorer än sådana kopplade direkt till bedömningen av den strukturella produktivitetstillväxten bidrar till osäkerheten kring den strukturella arbetskostnadsutvecklingen. I fördjup-

¹⁰⁴ Differensen mellan tillväxten i timlönen enligt Nationalräkenskaperna och konjunkturlönestatistiken har reviderats ner med 0,1 procentenhet 2010–2020, revideringen av timlönen enligt KL är därmed 0,1 procentenhet mindre än revideringen av arbetskostnaden.

ningen ”Effekter på kapitalbildningen och arbetskostnaden av en bestående försämring av bytesförhållandet” illustreras vad som händer om priserna på importerade varor och tjänster ökar snabbare av andra orsaker än att produktiviteten i omvärlden utvecklas annorlunda. En sådan utveckling skulle få till följd att näringslivets investeringar minskar, vilket i sin tur minskar arbetsproduktivitetens utvecklingen och därmed den strukturella arbetskostnadsutvecklingen.¹⁰⁵

AVSNITT 4.4 I KORTHET

- Konjunkturinstitutets bedömning är att den strukturella arbetskostnadsutvecklingen i genomsnitt uppgår till 3,8 procent per år under perioden 2010–2020. För perioden 2010–2012 är motsvarande siffra 3,5 procent.
- Den strukturella ökningstakten av timlönen enligt Konjunkturlönestatistiken bedöms i genomsnitt uppgå till 3,6 procent per år under perioden 2010–2020. För perioden 2010–2012 är motsvarande siffra 3,3 procent.
- Bedömningen omgärdas av en betydande grad av osäkerhet. I synnerhet den strukturella utvecklingen av produktiviteten i näringslivet är svårbedömd.

¹⁰⁵ Dessutom skulle en sådan utveckling kunna påverka skillnaden mellan KPI-inflationen och utvecklingen av förädlingsvärdepriset.

FÖRDJUPNING

Effekter av en bestående försämring av bytesförhållandet

I avsnittet 4.1 "Konjunkturinstitutets tankeram för den strukturella arbetskostnadsutvecklingen" presenteras de grundläggande dragen för den strukturella arbetskostnadsutvecklingen. I denna fördjupning analyseras implikationerna för den strukturella arbetskostnadsutvecklingen i ett scenario där bytesförhållandet påverkas av andra skäl än förändrad produktivitet. I scenariot antas att högre råvarupriser försämrar bytesförhållandet och samtidigt bidrar till att investeringsvaror blir dyrare. I detta scenario kommer såväl den strukturella produktivets- som arbetskostnadsutvecklingen att hållas tillbaka övergångsvis.

BYTESFÖRHÅLLET OCH PRODUKTIVITETEN

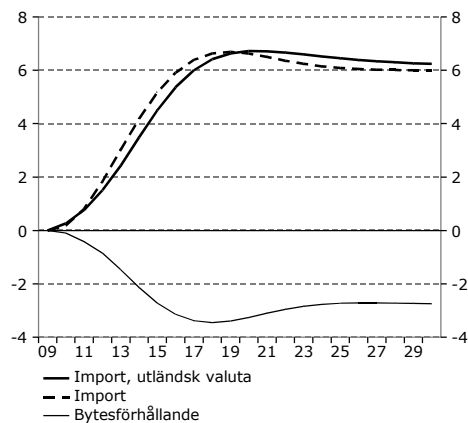
Svensk ekonomi har sedan mitten av 1990-talet upplevt en period med relativt stora förändringar i bytesförhållande och produktivitet.¹⁰⁶ Bytesförhållandets utveckling hänger ofta samman med produktivetsutvecklingen relativt omvärlden. En stark produktivetsutveckling går normalt hand i hand med ett försämrat bytesförhållande.

Därutöver kan det förekomma perioder av förändrade bytesförhållanden förorsakade av andra strukturella förändringar än skillnader i produktivetsutveckling i förhållande till omvärlden. Ett sådant exempel kan vara en prisuppgång för sådana råvaror som importeras till Sverige, vilket driver upp importpriset i Sverige.

DYRARE IMPORT GER FÖRSÄMRAT BYTESFÖRHÅLLANDE

Med hjälp av Konjunkturinstitutets makroekonomiska modell KIMOD¹⁰⁷ analyseras i denna fördjupning hur arbetskostnadsutvecklingen påverkas av en importprisuppgång som blir varaktig. I analysen antas prisuppgången i utländsk valuta vara sådan att det sker en varaktig försämring av bytesförhållandet med 3 procent (se diagram 47). Importpriset, uttryckt i utländsk valuta, antas stiga i jämn takt under en 5-års period med början 2010. Detta jämförs med ett basscenario där prisuppgången inte äger rum alls.

Diagram 47 Deflateror, relativt BNP-deflator respektive bytesförhållande
Procentuell förändring, avvikelse från bas



Källa: Konjunkturinstitutet.

¹⁰⁶ Sverige har upplevt försämring av bytesförhållandet tidigare, se fördjupningen "Varför har bytesförhållandet försämrats den senaste 10 åren", *Konjunkturläget*, augusti 2004.

¹⁰⁷ För en detaljerad beskrivning av KIMOD, se Bergvall, Anders, Tomas Forsfält, Göran Hjelm, Jonny Nilsson and Juhana Vartiainen (2007). "KIMOD 1.0 Documentation of NIER's Dynamic Macroeconomic General Equilibrium Model of the Swedish Economy," Working paper No. 100, Konjunkturinstitutet.

LÄGRE INVESTERINGAR VID EN BESTÅENDE IMPORTPRISUPPGÅNG

Högre importpriser håller tillbaka investeringsutvecklingen av flera skäl. Högre importpriser innebär bl.a. att importerade investeringsvaror, och delar till investeringsvaror, blir dyrare, vilket håller tillbaka investeringarna (se diagram 50). Dessutom medför högre importpriser generellt att den svenska bytebalansen försämras på kort sikt. Under antagandet att den privata och offentliga sektorn i Sverige på sikt vill bibehålla sina nettotillgångar mot utlandet, som andel av BNP, innebär detta att den reala växelkursen kommer att försvagas.¹⁰⁸ Härigenom motverkas försämringen av bytesbalansen på sikt. Den svagare kronan förstärker importprisuppgången, vilket håller tillbaka investeringarna ytterligare.

LÄGRE INVESTERINGAR DÄMPAR ÖVERGÅNGSVIS PRODUKTIVITETSUTVECKLINGEN

Lägre investeringar innebär att kapitalstocken växer långsammare. Eftersom sysselsättningen på sikt kan antas bestämmas av arbetsmarknadens funktionssätt, kommer inte sysselsättningen att påverkas varaktigt av de högre importpriserna. Därmed växer inte kapitalintensiteten i produktionen, dvs. mängden produktivt kapital per sysselsatt, lika snabbt. Detta innebär i sin tur att produktiviteten utvecklas svagare under en anpassningsperiod (se diagram 49).

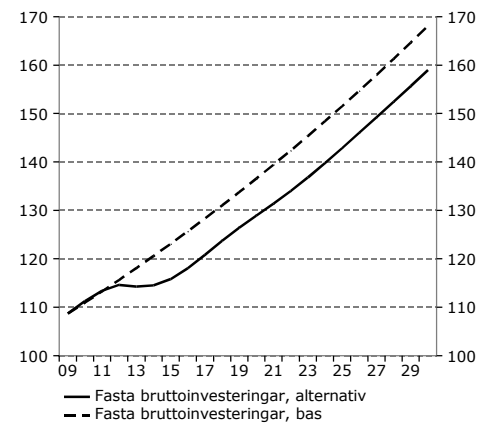
Sammantaget innebär detta att BNP-tillväxten dämpas under ett antal år, för att sedan återgå till sin normala utvecklingstakt som i huvudsak bestäms av den teknologiska utvecklingen. Sammansättningen av BNP påverkas också av de högre importpriserna. Eftersom den privata och offentliga sektorn i Sverige på sikt antas vilja bibehålla sina nettotillgångar mot utlandet, som andel av BNP, kommer investeringarna och konsumtionen att hållas tillbaks så att nettoexporten kan bli högre.

DEN STRUKTURELLA ARBETSKOSTNADSTILLVÄXTEN BLIR LÄGRE UNDER ANPASSNINGEN

Under anpassningsperioden med en lägre produktivitetstillväxt kommer den strukturella arbetskostnaden att utvecklas svagare (se diagram 48). I det exempel som studeras blir den strukturella arbetskostnadstillväxten som mest 0,7 procentenheter lägre än om ingen förändring av bytesförhållandet inträffat.

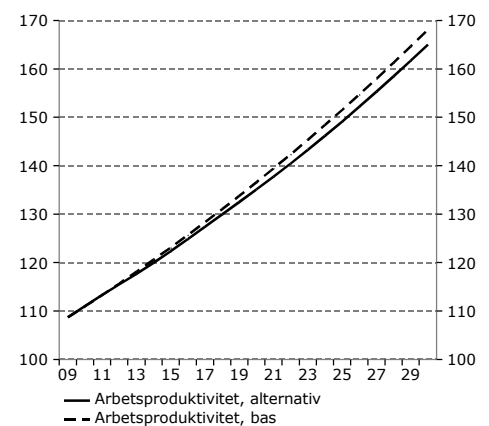
¹⁰⁸ Svensk ekonomi står inför betydande demografiska förändringar och det finns explicita offentliga sparmål som inte antas förändras på grund av importprisuppgången. Den privata sektorn antas ha liknande sparmål och sträva efter att hålla sin reala förmögenhetstillning mot omvärlden oförändrad.

Diagram 50 Fasta bruttoinvesteringar
Index 2005=100, årsvärden



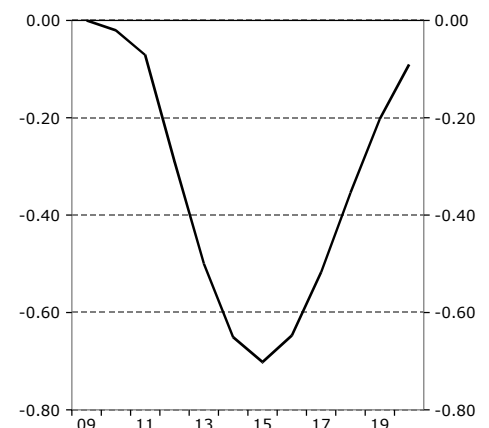
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 49 Arbetsproduktivitet
Index 2005=100, årsvärden



Källa: Konjunkturinstitutet.

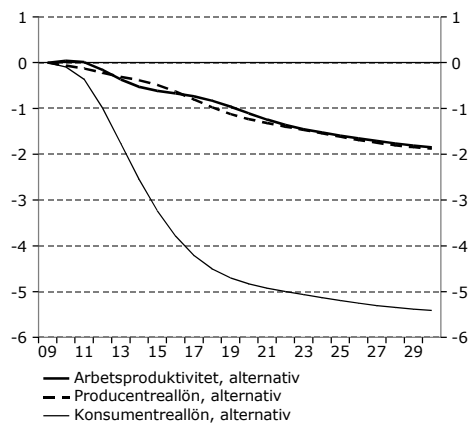
Diagram 48 Strukturell arbetskostnad
Procentuell förändring, avvikelse från bas



Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 51 Arbetsproduktivitet och reallöner

Procent, avvikelse från bas



Källa: Konjunkturinstitutet.

Den svagare produktivitsutvecklingen under anpassningsperioden går hand i hand med motsvarande svagare utveckling av producentreallönen (se diagram 51). Konsumentreallönen dämpas betydligt mer än producentreallönen. Detta beror på att de högre importpriserna gräper ur hushållens köpkraft ytterligare. Arbetstagarna får alltså betala priset för det högre importpriset och den svagare produktivitsutvecklingen.

SAMMANFATTANDE KOMMENTAR

Som visats i denna fördjupning kan en varaktig importprisuppgång bidra till att investeringarna och produktivitetstillväxten hålls tillbaka under en anpassningsperiod. I så fall hålls också den strukturella arbetskostnadsutvecklingen tillbaka övergångsvis.

FÖRDJUPNING

Löneökningar enligt olika statistiska källor

Statistiska centralbyrån tar fram två olika mått på löneutvecklingen över tiden, konjunkturlönestatistiken och nationalräkenskaperna. I nationalräkenskaperna finns förutom lön också uppgifter om kollektiva avgifter och löneskatter som tillsammans med lönen utgör den totala kostnaden för arbete. I denna fördjupning behandlas frågan varför löneökningstakten enligt de två statistikkällorna skiljer sig åt och varför den genomsnittliga löneökningstakten under perioden 1995–2007 är högre enligt nationalräkenskaperna. Vidare diskuteras varför lön och arbetskostnad i nationalräkenskaperna utvecklas olika över tiden. Avslutningsvis redovisas Konjunkturinstitutets antaganden om differenserna mellan de olika måtten under perioden 2010–2020.

KONJUNKTURLÖNESTATISTIKEN

Konjunkturlönestatistiken är en enkätundersökning och baseras på ett urval av företagen i näringslivet. För stat, primärkommuner och landsting görs en totalundersökning. Statistiken publiceras månadsvis och visar löneutvecklingen för arbetare och tjänstemän inom ett antal näringslivsbranscher. Inom de offentliga delsektorerna görs ingen indelning i arbetare och tjänstemän.

Lönebegreppet i konjunkturlönestatistiken innehåller enkelt uttryckt lön för arbetad tid. I lönebegreppet ingår därför inte ersättningar som sjuklön, semesterersättning, bonus och vinstandelar, avgångsvederlag eller skattepliktiga förmåner.

Lönebegreppet skiljer sig mellan arbetare och tjänstemän. För tjänstemän redovisas överenskommen månadslön. Genomsnittlig månadslön beräknas utifrån överenskomna månadslöner (heltid) och antalet anställda omräknat till heltidstjänster. För arbetare redovisas faktisk timlön. För arbetare med månadslön beräknas en timlön utifrån överenskommen månadslön och antalet överenskomna timmar. Rörliga tillägg ingår i både arbetares och tjänstemäns uppmätta lön, men redovisas också separat.¹⁰⁹

Medlingsinstitutet är statistikansvarig myndighet för konjunkturlönestatistiken och bearbetar statistiken genom att, när behov uppstår, komplettera den med sådana löneförändringar som inte ingår i det insamlade underlaget. Korrigeringar har främst gjorts för arbetstidsförkortningar och när engångsbelopp ersatt lokala lönepåslag. Medlingsinstitutet väger också samman löneökningstakten för arbetare och tjänstemän i olika branscher till löneök-

¹⁰⁹ Rörliga tillägg är tillägg som a) beror på rörelseresultat, såsom provision, tantiem (andel av företagsvinst) och premielön, b) beror på arbetstidens förläggning, såsom skifttillägg och OB-tillägg, c) beror på arbetets art, såsom risk- eller smutstillägg. Inom offentlig sektor ingår inga rörliga tillägg i statistiken.

ningar i branscherna som helhet. De sammanvägda löneökningarna på branschnivå vägs sedan samman till löneökningar i näringslivet och hela ekonomin. Som vikter används lönesummor från konjunkturlönestatistiken.

LÖN I NATIONALRÄKENSKAPERNA

Nationalräkenskaperna innehåller uppgifter om utbetalda lönesummor och arbetade timmar för olika näringslivsbranscher, stat och kommuner samt för olika aggregat som näringslivet och hela ekonomin. Nationalräkenskaperna innehåller inte någon uppdelning mellan arbetare och tjänstemän. Statistiken publiceras kvartalsvis.

Konjunkturinstitutet tar fram timlöner utifrån nationalräkenskapernas lönesummor och arbetade timmar.¹¹⁰ För att rensa bort variation i timlönen som uppkommer på grund av kalendereffekter används kalenderkorrigerade arbetade timmar vid beräkningen.

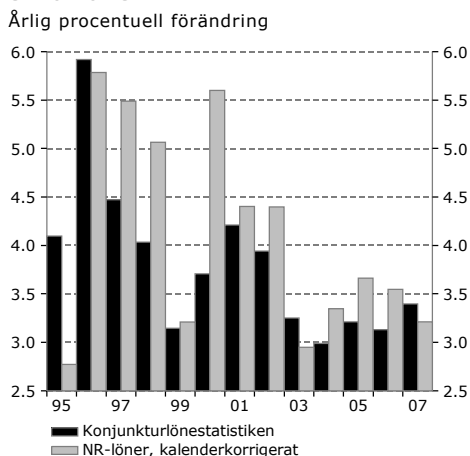
Som underlag till lönesummestatistiken i nationalräkenskapernas kvartalsberäkningar används LAPS-statistiken (Lönesummor, Arbetsgivaravgifter och Preliminär A-skatt).¹¹¹ LAPS baseras på månatliga skattedeclarationer från alla företag som gjort avdrag för preliminär A-skatt. Till beräkningen av arbetade timmar använder nationalräkenskaperna primärt AKU (Arbetskraftsundersökningarna). Konjunkturlönestatistiken och kortperiodisk sysselsättningsstatistik används också för beräkningar på branschnivå.

Eftersom syftet med nationalräkenskaperna är att mäta ekonomins samlade utgifter och inkomster är lönebegreppet vidare än i konjunkturlönestatistiken. Förutom lön för arbetad tid ingår t.ex. bonus, avgångsvederlag och skattepliktiga naturaförmåner. En kalkyl för svartarbete ingår också. Även sjuklön ingår (felaktigt) i den uppmätta lönen eftersom Statistiska centralbyrån inte kan särskilja den i företagets kontrolluppgifter.

ORSAKER TILL SKILLNADER I UPPMÄTT LÖNEÖKNINGSTAKT PÅ KORT SIKT

För ett givet år visar nationalräkenskaperna och konjunkturlönestatistiken vanligtvis olika löneutveckling (se diagram 52). Differensernas storlek varierar över tiden. Vanligen är löneökningarna i nationalräkenskaperna högre än i konjunkturlönestatistiken. Endast fyra av åren under perioden 1995–2007 är löneökningstakten i nationalräkenskaperna lägre. Trots skillnaderna enskilda

Diagram 52 Timlön i näringslivet enligt olika källor



Källor: SCB och Medlingsinstitutet.

¹¹⁰ Genomgående används arbetade timmar för anställda i beräkningen av timlön eftersom nationalräkenskapernas lönesumma innehåller ersättning till anställda.

¹¹¹ Lönesumman i nationalräkenskapernas årsberäkningar bygger huvudsakligen på SCB:s statistik över lönesummor (LSUM). Statistiken är en bearbetning av de årliga kontrolluppgifterna från arbetsgivare till Skatteverket.

år samvarierar de olika statistikkällorna över tiden och tydliga konjunkturella variationer kan utläsas.

Det finns flera förklaringar till att differenser uppkommer mellan statistikkällorna. För det första avser de att mäta delvis olika saker. Som beskrevs ovan är nationalräkenskapernas lönebegrepp vidare än konjunkturlönestatistikens. Bland annat ingår bonusutbetalningar och andra ersättningar i nationalräkenskaperna som varierar procykliskt med konjunkturen. Detta är en delförklaring till att löneökningarna varierar mer över tiden i nationalräkenskaperna än i konjunkturlönestatistiken.

För det andra påverkas de uppmätta löneökningarna i båda källorna också av de primärkällor och mätmetoder som används. Den totala lönesumman i hela ekonomin i nationalräkenskaperna bygger på information i skattedeklarationer. Statistiken är därmed en totalundersökning. Arbetade timmar i nationalräkenskaperna liksom konjunkturlönestatistikens löneökningar i näringslivets branscher baseras på urvalsundersökningar. Därmed påverkas de uppmätta löneökningarna i båda källorna av slumpfel.

För det tredje periodiseras lönebetalningarna olika i de båda statistikkällorna. När löneförhandlingar på central eller lokal nivå drar ut på tiden sker ofta retroaktiva utbetalningar av de nya lönerna. I konjunkturlönestatistiken periodiseras retroaktiva löneutbetalningar till den månad som lönen tjänades in.¹¹² I nationalräkenskaperna redovisas däremot lönen det kvartal den betalas ut.¹¹³ Långdragna löneförhandlingar ger därför upphov till tvära kast i löneutvecklingen i nationalräkenskaperna, vilket tenderar att förstärka skillnaderna mellan källorna.

ORSAKER TILL SKILLNADER I LÖNEÖKNINGSTAKTEN PÅ LÄNGRE SIKT

En central skillnad mellan de två statistikkällorna, som påverkar differensen mellan dem över längre tidsperioder, är metoden för att beräkna löneökningstakten för olika aggregat som t.ex. näringslivet som helhet. I nationalräkenskaperna beräknas näringslivets timlön i nivå utifrån aggregerad lönesumma och aggregerade arbetade timmar i de olika näringslivsbranscherna. I konjunkturlönestatistiken kan inte arbetares och tjänstemäns löner vägas samman i nivå eftersom lönerna uttrycks som timlöner respektive månadslöner. För att komma runt detta problem vägs i stället genomsnittliga **löneökningstakter** för arbetare och tjänstemän samman på branschnivå. Sedan vägs branschernas löneökningstakter samman till större aggregat. Som vikter används löne-

¹¹² Konjunkturlönestatistiken revideras regelmässigt upp under tolv månader efter publiceringen av ett månadsutfall. Det första preliminära utfallet för en månad är därför i regel alltid en underskattning av det slutgiltiga utfallet.

¹¹³ Nationalräkenskapernas kvartalsberäkningar revideras ofta men riktningen på revideringarna är inte systematisk.

summor för arbetare respektive tjänstemän i de olika branscherna.

Beräkningsmetoden i nationalräkenskaperna medför att löneökningstakten i näringslivet innehåller alla typer av förändringar av den sysselsatta arbetskraftens sammansättning (som påverkar genomsnittslönen), vad gäller bl.a. ålder, utbildning, arbetsort och bransch. I konjunkturlönestatistiken medför sammanvägningsmetoden att löneökningstakten i näringslivet rensas från flera sådana sammansättningseffekter. Eftersom lönerna mäts separat för arbetare och tjänstemän i respektive bransch fångas endast sådana sammansättningsförändringar upp som påverkar genomsnittslönerna för antingen arbetare eller tjänstemän i en specifik bransch. Förändringar av andelen arbetare och tjänstemän eller av olika branschers relativa storlek påverkar inte konjunkturlönestatistikens löneökningstakt nämnvärt.¹¹⁴

Den genomsnittliga löneökningstakten per år under perioden 1995–2007 är 0,3 procentenheter högre enligt nationalräkenskaperna än enligt konjunkturlönestatistiken (se tabell 15).¹¹⁵ Den viktigaste förklaringen till detta är att andelen tjänstemän ökat över tiden, vilket höjt den genomsnittliga timlönen i näringslivet enligt nationalräkenskaperna men inte enligt konjunkturlönestatistiken (se diagram 53).

Sedan 2000-talets början har andelen tjänstemän ökat i långsammare takt och de senaste åren är tendensen snarast en något minskad andel. Differensen mellan de båda statistikkällorna under perioden 2001–2007 är också något mindre än under perioden 1995–2000 (se tabell 15). Under perioden 1995–2000 är differensen 0,4 procentenheter och under perioden 2001–2007 är differensen 0,2 procentenheter.

Sammanfattningsvis får differensen mellan de olika lönemåtten konsekvenser för Konjunkturinstitutets bedömning av den strukturella löneökningstakten enligt de båda statistikkällorna. Konjunkturinstitutet räknar med att den strukturella löneökningstakten enligt nationalräkenskaperna blir 0,2 procentenheter högre än den strukturella löneökningstakten enligt konjunkturlönestatistiken under perioden 2010–2020.

Diagram 53 Andel tjänstemän i privat sektor

Procent



Källa: SCB.

ARBETSKOSTNAD OCH TIMLÖNER ENLIGT NATIONALRÄKENSKAPERNA

Arbetskostnaden per timme i näringslivet enligt nationalräkenskaperna ökade med i genomsnitt 4,4 procent under perioden 1995–2007 (se tabell 15). Timlönen enligt nationalräkenskaperna ökade under samma period med i genomsnitt 4,1 procent.

¹¹⁴ En liten del av t.ex. en ökad andel tjänstemän fångas in om tjänstemäns och arbetares löneökningstakter skiljer sig åt.

¹¹⁵ Perioden 1995–2007 jämförs eftersom konjunkturlönestatistiken började produceras 1995.

Höjda kollektiva avgifter bidrog till en 0,3 procent högre tillväxttakt per år för arbetskostnaden jämfört med timlönerna.

Tabell 15 Arbetskostnad och timlön i näringslivet 1995–2007

Årlig procentuell förändring, genomsnitt

	1995–2000	2001–2007	1995–2007
Timlön(KL)	4,23	3,45	3,81
Timlön(NR)	4,65	3,64	4,11
Arbetskostnad	4,95	3,95	4,41

Anm. Lön enligt Konjunkturlönestatistiken (KL) och nationalräkenskaperna (NR). Arbetskostnaden är rensad för tillfälliga rabatter på kollektiva avgifter 2005–2007. Källa: Medlingsinstitutet och SCB.

Förutom lön utgörs arbetskostnaden av olika typer av arbetsgivaravgifter (se figur 7). I nationalräkenskaperna benämns dessa kollektiva avgifter. Allmän löneavgift redovisas separat i nationalräkenskaperna och benämns löneskatter. I nationalräkenskaperna delas de kollektiva avgifterna in i lagstadgade och avtalade avgifter. Till de lagstadgade kollektiva avgifterna hör bl.a. avgifter till ålderspensionssystemet, föräldraförsäkring och sjukpenning. Till de avtalade kollektiva avgifterna hör arbetsgivarens betalningar för tjänstepension och andra arbetsrelaterade försäkringar, t.ex. för arbetsskada. Den implicita premien i näringslivet för kollektiva avgifter och löneskatter var enligt nationalräkenskaperna 42,5 procent av lönen 2007.¹¹⁶

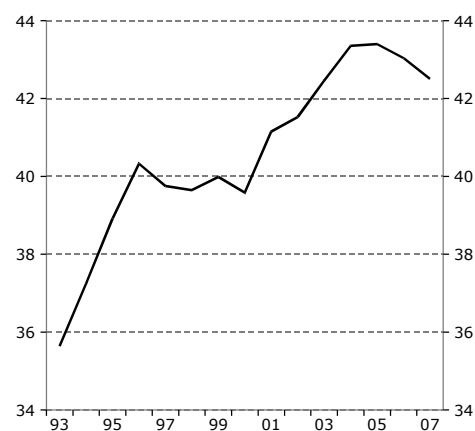
Kollektiva avgifter och löneskatter som andel av lönesumman har ökat successivt mellan 1993 och 2005 (se diagram 54). På grund av den ekonomiska krisen hösten 1992 genomfördes en generell sänkning av de lagstadgade kollektiva avgifterna med ca 4 procentenheter från 1 januari 1993. Trots att sänkningen var tänkt att bli permanent höjdes avgifterna successivt fram till 1997.

Sedan slutet av 1990-talet har höjningarna av de kollektiva avgifterna i stället berott på högre tjänstepensionspremier. I takt med att allt fler tjänstemän har passerat lönegränsen på 7,5 basbelopp i ITP-planen, ovanför vilken premierna är högre, har genomsnittspremien ökat. Övergången till den nya ITP-planen från och med 2006 förväntas medföra en stabilare utveckling av tjänstepensionspremierna. Avtalspensionen mellan LO-SAF som började gälla 2008 medför något högre avtalade kollektiva avgifter framöver.

De senaste åren har flera sänkningar genomförts av de lagstadgade kollektiva avgifterna. Vid halvårsskiftet 2007 genomfördes en sänkning av socialavgifterna för unga. Reformen fick fullt genomslag 2008. År 2009 genomförs en generell sänkning av socialavgifterna med en procentenhet. Arbetskostnaden un-

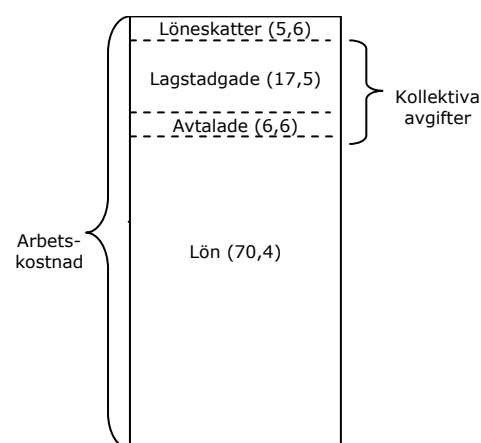
Diagram 54 Kollektiva avgifter och löneskatter

Procent av lönesumman



Källa: SCB.

Figur 7 Arbetskostnadens delar



Anm. Delarnas procentuella andel av arbetskostnaden 2007 inom parentes. Källa: SCB

¹¹⁶ I siffran är den rabatt på avtalade kollektiva avgifter som lämnades 2007 borträknad. Inklusiv rabatt var siffran 42,1.

der perioden 2007–2009 väntas sammantaget öka långsammare än timlönen enligt nationalräkenskaperna respektive år.

OFÖRÄNDRADE KOLLEKTIVA AVGIFTER 2010–2020

Konjunkturinstitutet gör antagandet att de implicita premierna för kollektiva avgifter och löneskatter i nationalräkenskaperna är oförändrade som andel av lönen under perioden 2010–2020.¹¹⁷ Det innebär att den strukturella arbetskostnadsökningen och den strukturella löneökningstakten sammanfaller under perioden. Antagandet påverkar inte den strukturella arbetskostnadsökningen, eftersom den bestäms av den strukturella produktivitetstillväxten och den utveckling av förädlingsvärdespriserna som är förenlig med en inflation om 2 procent i termer av KPI. En höjning av de kollektiva avgifterna under perioden 2010–2020 skulle innebära en lägre strukturell löneökningstakt under samma period, eftersom en större andel av arbetskostnadsökningen intecknas av avgiftshöjningar. Omvänt skulle sänkta kollektiva avgifter framöver innebära att den strukturella löneökningstakten överstiger den strukturella arbetskostnadsökningen.

Sammantaget medför antagandet om oförändrade kollektiva avgifter i procent av lönesumman att den strukturella löneökningstakten enligt nationalräkenskaperna sammanfaller med den strukturella arbetskostnadsökningen under perioden 2010–2020.

¹¹⁷ Med implicita premier menas nationalräkenskapernas kollektiva avgifter och löneskatter som andel av lönesumman.

